

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee

Vink, C.L. de

Citation

Vink, C. L. de. (2004, April 21). *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee*. Uitgeverij Eburon, Delft. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3512755>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3512755>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

4. Overzicht van de grammatica

4.1. Verantwoording

4.1.1. Inleidende opmerkingen

In dit hoofdstuk geef ik een contrastief overzicht van de Katwijkse grammatica. Uitgangspunt daarbij is het oude, in Overdiep & Varkevisser 1940 beschreven Katwijks, aangevuld met materiaal uit Overdiep & Varkevisser 1949. Beide bronnen wil ik aan elkaar gelijkstellen: voor het woordenboek is, althans voor een deel, ook gebruik gemaakt van het materiaal dat voor de grammatica is verzameld (zie hfdst. 1). Ik beschouw het woordenboekmateriaal als van gelijke ouderdom als het materiaal dat aan de grammatica ten grondslag ligt.

Dit contrastieve overzicht is om twee redenen nodig. In de eerste plaats is het nodig het materiaal van Overdiep op een meer overzichtelijke manier te presenteren. Met alle waardering voor het door Overdiep geleverde werk (zie hfdst. 1) moet geconstateerd worden dat de overzichtelijkheid bij hem nogal te wensen over laat. In de tweede plaats is het nodig het materiaal te schiften. Veel van wat bij Overdiep bijvoorbeeld aan syntaxis staat, is eigenlijk meer spreektaal dan Katwijks dialect.

In de grammatica wordt om te beginnen een vergelijking gemaakt tussen het oude Katwijks en het Standaardnederlands. Daarbij wordt het Katwijks gezien vanuit het Standaardnederlands: ons theoretisch uitgangspunt is immers een kind dat op basis van zijn Standaardnederlands als T1 Katwijks als T2 aanleert (zie par. 2.4). In de vergelijking wordt uiteraard allereerst op verschillen geattendeerd, maar daarnaast soms ook op overeenkomsten: wanneer bijvoorbeeld, in het geval van

de lexicale fonologie, een klank st.ndl. x alleen maar correspondeert met kw. y, zal y sterker staan dan wanneer naast st.ndl. x niet alleen kw. y maar ook kw. x voorkomt. De vergelijking is uitdrukkelijk synchroon. Incidentele diachrone verwijzingen dienen slechts ter verduidelijking.

Uit de vergelijking komt een groot aantal *correspondenties* tevoorschijn. Voor deze correspondenties wordt nagegaan, voornamelijk voorzover het de verschillen betreft, wat daarin het aandeel is van de secundaire factoren: steun van de regionale omgeving, frequentie, structurele eenvoud en afwezigheid van concurrentie (zie par. 2.3.3). Zoals zal blijken, was het niet in alle gevallen even goed mogelijk over deze factoren duidelijkheid te verkrijgen. In het algemeen geldt hier dat hoe lexicaler of syntactischer een dialectverschijnsel is, hoe moeilijker daarover informatie te vinden is.

Hieronder geef ik voor iedere factor aan voor welk deel van de grammatica deze is vastgesteld, welke onderscheidingen gehanteerd worden en wat, voorzover daarvan gebruik kon worden gemaakt, de geraadpleegde bronnen zijn.

4.1.2. Steun van de regionale omgeving

Voor de vaststelling van de steun van de regionale omgeving zijn de voor het Katwijks gevonden verschillen vergeleken met de 'omringende' dialecten: vinden we daarin dezelfde verschillen met de standaardtaal terug als in het Katwijks? Ik heb daarbij twee categorieën onderscheiden. In de eerste categorie breng ik relictverschijnselen onder. In het algemeen gaat het daarbij om overblijfselen van het oude Hollandse dialect. Vroeger kwamen die ruimer verspreid voor binnen Holland, maar tegenwoordig in afnemende mate in een aantal verspreide plaatsen, met name Katwijk. Voorzover deze verschijnselen in het Katwijks voorkomen, worden ze nog maar weinig gesteund vanuit de omgeving. Voorzover de oorspronkelijke spreiding valt na te gaan, blijkt deze nogal wisselend te zijn. Soms betreft ze heel Zuid-Holland, soms alleen het kustgebied of een ander beperkt gebied. Om met zekerheid te bepalen of iets een relictverschijnsel is, zouden we telkens per element een onderzoek moeten verrichten. Omdat dit te tijdrovend zou zijn en door gebrek aan gegevens ook vaak niet mogelijk, baseer ik mij op de in de beschikbare literatuur (zie hierna) vervatte informatie. Als iets alleen in Katwijk voorkomt, of in beperkte mate ook elders, ga ik ervan uit dat het (waarschijnlijk) een relictverschijnsel is. Een voorbeeld is kw. *ie* voor st.ndl. *ee* in *stien* (par. 4.2.1: (8)). Overigens vallen onder relictverschijnselen ook verschijnselen die historisch gezien op een typisch Katwijkse ontwikkeling lijken te berusten. Een voorbeeld daarvan zou kunnen zijn de werkwoordsvorm *hàài* 'had' (par. 4.2.2.3.3). In de tweede categorie breng ik onder algemeen Zuid-Hollandse of nog algemener voorkomende verschijnselen. Die verschijnselen, als ze ook in Katwijk voorkomen, worden dus wel door de omgeving gesteund. Een voorbeeld zijn de meervouden op *-ies* bij de verkleinwoordvorming (par. 4.2.2.1.2). Gevallen uit de eerste categorie duid ik aan als relictverschijnselen, die uit de tweede categorie als algemeen Hollandse verschijnselen. Ik gebruik deze laatste aanduiding ook in het geval de verspreiding verder reikt dan het Zuid-Hollandse gebied.

Steun van de regionale omgeving is in principe na te gaan voor alle grammatica-onderdelen. Bij de woordenschat (par. 4.2.4) ga ik deze echter niet na. Het zou te ver voeren voor ieder woord of iedere uitdrukking apart te bepalen wat de geografische verspreidheid ervan is.

Voor gegevens betreffende de steun van de regionale omgeving voor Katwijkse dialectverschijnselen heb ik mij hoofdzakelijk gebaseerd op de volgende bronnen: Van den Berg 1959, Van Bree 1977 en 1987, Daan & Francken 1972-1977, Van Haeringen 1962, Heeroma 1935, Van Loey 1970, Weijnen 1966, 1968 en 1991 en de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968). In de dialectatlas werden voor de omgeving van Katwijk de dialectzinnen van Noordwijk, Scheveningen, Rijnsburg, Noordwijkerhout, Warmond en Leiden onder de loep genomen. Voorzover deze mij extra informatie konden verschaffen, heb ik nog gebruik gemaakt van enkele voor Zuid-Holland bestaande woordenboeken en woordverzamelingen: Van der Ent 1988 voor de Krimpenerwaard, Goeman 1984 en Van der Spek 1981 voor Zoetermeer, Lafeber 1967 voor Gouda, De Leeuw 1996 voor Giessendam en Neder-Hardinxveld, en Roeleveld 1986 voor Scheveningen. Naar al deze bronnen wordt niet telkens verwezen.

Aanduidingen omtrent de steun van de regionale omgeving worden in het overzicht gegeven na het betreffende dialect-item of de betreffende groep van dialect-items. Ze worden voorafgegaan door de afkorting REGIO. Voor de klanken (lexicale fonologie en fonetiek) vinden we alles nog een keer in schema 9 bij elkaar gezet.

4.1.3. Frequentie

De frequentie (= tekenfrequentie; zie par. 2.3.3) geeft aan hoe vaak een bepaalde correspondentie maximaal valt te verwachten volgens de oude dialectnorm. Ter bepaling van die frequentie zullen we ons zoveel mogelijk op spontaan gespreksmateriaal baseren. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van duidelijk afgebakende corpora.

Raadpleging van een corpus blijkt echter niet altijd mogelijk. Voor sommige grammatica-onderdelen, zoals de binnen de syntaxis te onderscheiden constructies en woordvolgordes, is eenvoudigweg geen corpus beschikbaar dat daarvoor toegankelijk is gemaakt. De frequentie van deze onderdelen zal bovendien zeer laag zijn. Zouden ze al in een corpus gecodeerd voorkomen, dan nog blijft het de vraag of we daarbinnen op een verantwoorde wijze kunnen differentiëren. Weinig frequent zijn ook de elementen uit het lexicon, in ieder geval de inhoudswoorden, uitdrukkingen en bijwoorden (par. 4.2.4), maar bijvoorbeeld ook de telwoorden (par. 4.2.2.5), of onderdelen als de gelexicaliseerde naamvals-s (par. 4.2.2.1.3.2) en oude datief (par. 4.2.2.1.3.4). We kunnen voor deze elementen wel een corpus gebruiken, maar ook nu maakt hun infrequente voorkomen een verdergaande differentiatie onmogelijk.

Voor het bepalen van de tekenfrequentie van de elementen die overblijven, werd gebruik gemaakt van een tweetal corpora.⁵⁹ Zie hiervoor de beide volgende paragrafen.

4.1.3.1. Frequentie bij klanken

Voor de meting van klankfrequenties kan betrekkelijk eenvoudig zelf een corpus worden aangelegd. Een klein corpus spontaan gespreksmateriaal levert al gauw een ruime hoeveelheid klanken op. Voor de aanleg van een corpus organiseerde ik een gesprek tussen twee Katwijkers, een man van 65 jaar en een vrouw van 57 jaar.⁶⁰ Het gesprek duurde één uur en vond, om het zo spontaan mogelijk te laten klinken, plaats in een informele situatie, bij een van de informanten thuis, buiten de aanwezigheid van de onderzoeker (mijzelf). Die was er alleen op de momenten dat de cassetterecorder aan- of uitgezet moest worden. Van de band die het gesprek opleverde, werd een zo volledig mogelijke transcriptie gemaakt. Bij deze transcriptie zijn de gedeelten van het gesprek die niet in het Katwijks maar in het 'Nederlands' gevoerd waren, in het Katwijks weergegeven. Ik geef als voorbeeld de klankcorrespondentie st.ndl. *oe* - kw. *ou*, zoals die in bepaalde woorden, bijvoorbeeld *kouk* en *vroug*, optreedt (zie par. 4.2.1: (32)). In het gesprek zal deze klankcorrespondentie inderdaad *x* keer optreden, maar in *y* gevallen zal voor een verwachte Katwijkse *ou* een Standaardnederlandse *oe* gebruikt worden. Voor het vaststellen van de maximale frequentie van de klankcorrespondentie is het nodig de gevallen *x* en *y* samen te nemen. In de transcriptie heb ik dus *x* plus *y* keer kw. *ou* voor st.ndl. *oe* getranscribeerd. Uit het voorbeeld blijkt dat we eigenlijk dus zonder veel bezwaar ook twee 'standaardtaalsprekers' of twee Limburgers het gesprek hadden kunnen laten voeren. Het ging er uiteindelijk alleen maar om om op basis van dit gesprek een schatting te verkrijgen omtrent de maximaal mogelijke frequentie van bepaalde klankcorrespondenties. Op basis van de transcriptie werd van iedere klankcorrespondentie uit het klankenoverzicht (par. 4.2.1) het totaal aantal mogelijke voorkomens geteld. In schema 9 zijn uiteindelijk alleen de frequentiewaarden voor de vocalen en een tweetal consonantcorrespondenties opgenomen: kw. bilabiale *w* (in de schema's en tabellen: *W*) voor st.ndl. labiodentale *w* en de verbinding kw. *sk* voor st.ndl. *sch*. De overige consonantcorrespondenties bleken minder interessant. Katwijkse consonanten zijn over het algemeen identiek met Standaardnederlandse consonanten. De verschillen die er zijn, komen maar weinig voor en zullen dus over het algemeen zeer zwak staan. De beide consonantcorrespondenties die wel in het schema zijn opgenomen, vormen hierop markante uitzonderingen.

Bij de klanken is het nodig dat er op de gevonden frequentiewaarden nog een speciale bewerking wordt toegepast. Rekening moet namelijk nog gehouden worden met de *distributionele sterkte*. De distributionele sterkte zegt iets over de sterkteverhouding tussen de aan een Standaardnederlandse klank gekoppelde klankcorrespondenties. Een voorbeeld is de Standaardnederlandse *aa*, waarmee vijf Katwijkse klanken corresponderen: *ae*, *a*, *ee*, *e* en *eu*. Deze klanken staan tot elkaar in een verschillende frequentieve verhouding. Zoals in schema 9 te zien is, neemt binnen de klankgroep, of wat ik wil noemen het cluster, qua frequentie de *ae* de belangrijkste plaats in, gevolgd door achtereenvolgens de *a*, de *e*, de *eu* en de *ee*. De distributionele sterkte van de klankcorrespondenties wordt uitgedrukt in over het cluster berekende percentages.

Om het beeld van de sterkteverhoudingen binnen de clusters betrouwbaarder te maken werden aan het schema de frequenties van een aantal klankcorrespondenties toegevoegd die zuiver morfologisch bepaald zijn. Deze klankcorrespondenties treffen we aan bij werkwoordsvormen met interne flexie en niet daarbuiten. Voorzover ze daarbuiten voorkomen, waren ze al in het schema aanwezig. Een voorbeeld van het laatste is de correspondentie st.ndl. *a* - kw. *o*, die behalve in st.ndl. *af* - kw. *of* en st.ndl. *rat* - kw. *rot* ook optreedt in de werkwoordsvormen st.ndl. *dacht(en)* - kw. *docht(e)* en st.ndl. *bracht(en)* - kw. *brocht(e)*. Een klankcorrespondentie die nog niet in het schema aanwezig was, is bijvoorbeeld st.ndl. *a* - kw. *e*, die voorkomt in st.ndl. *kan* - kw. *ken*. Deze strikt morfologische klankcorrespondenties werden alleen voor het schema meegeteld wanneer ze meer dan nul keer in het gesprek voorkwamen. Uiteindelijk werden aan de bestaande klankcorrespondenties slechts drie van zulke klankcorrespondenties toegevoegd. Deze zijn in het schema voorzien van een asterisk.

Bij de werkwoordsvormen is er in een groot aantal gevallen sprake van concurrerende vormen, zowel in het Standaardnederlands als in het Katwijks. Voor de verdeling van de klankcorrespondenties die uit deze concurrerende vormen tevoorschijn komen, is de volgende eenvoudige oplossing bedacht: ze worden verdeeld naar het aantal concurrerende vormen waarvan per werkwoordsvorm sprake is.⁶¹ Een voorbeeld is st.ndl. *zei*, dat correspondeert met kw. *zàài* en *zee*. Het aantal vormen dat voor deze concurrerende vormen in totaal geteld werd, is 22. Deze worden gelijkelijk verdeeld over de klankcorrespondenties st.ndl. *ei* - kw. *àài* en st.ndl. *ei* - kw. *ee*. De laatste correspondentie werd, omdat ze als strikt morfologisch moet worden beschouwd en dus nog niet in het klankenoverzicht was opgenomen, in het schema voorzien van een asterisk (zie hiervoor). Bij concurrerende vormen in het Standaardnederlands is dezelfde werkwijze toegepast. Soms valt bij concurrerende vormen één vorm weg doordat er niet sprake is van een strikte klankcorrespondentie, met een een-op-een-verhouding.⁶² Ook het overeenkomstige deel van het aantal voorkomens vervalt dan. Omdat er hoogstens sprake is van twee concurrerende vormen (zie noot 61), is dat altijd de helft. Zo correspondeert st.ndl. *lag* met kw. *lag* en *làài*. De correspondentie komt in totaal twee keer voor: de ene helft kan bij de klankcorrespondentie st.ndl. *a* - kw. *a* worden opgeteld, de andere helft vervalt omdat hier niet van een strikte klankcorrespondentie (met een een-op-een-verhouding) sprake is.

Vermenigvuldiging van de maximale aantallen voorkomens (de tekenfrequentie) met de distributionele sterkte levert de *kwantitatieve sterkte* op. Dit beschouw ik bij de klanken als de uiteindelijke frequentie. Voortaan spreek ik in plaats van kwantitatieve sterkte bij de klanken, net als bij de andere grammaticaonderdelen, dus van frequentie.

4.1.3.2. Frequentie bij woordverschijnselen

Voor het bepalen van de frequentie van woordverschijnselen kunnen we gebruik maken van het corpus 'gesproken taal van personen met weinig schoolopleiding' (bestaande vooral uit "vrije conversatie in ongedwongen sfeer"), dat afgekort als

S2 is opgenomen in lijst A1 van het frequentiewoordenboek van de Werkgroep Frequentie-Onderzoek van het Nederlands (Uit den Boogaart 1975: 13-14).⁶³ Het taalgebruik in dit corpus zal dicht in de buurt komen van dat van de voor ons onderzoek benaderde informanten. Het corpus is ruim drie keer zo groot als dat waarvan voor de klanken gebruik werd gemaakt (55.725 tegen 13.962 tokens). Maar een groter corpus heft nog niet alle problemen op. Want ook daarin zullen woorden nog altijd vele malen minder frequent voorkomen dan klanken.

Wat de bruikbaarheid werkelijk vermindert, is de standaardtaligheid van het corpus. Wanneer we de frequentie van de Katwijkse dialectvormen op het spoor willen komen, moeten we telkens een vertaalslag naar het Standaardnederlands maken. Hierbij komen we een drietal problemen tegen, wat het vaststellen van de frequentie verhindert. Het eerste probleem is dat er wat betreft de betekenis en het gebruik niet altijd een duidelijke een-op-een-verhouding bestaat tussen een Katwijkse vorm en een Standaardnederlandse vorm. Is de betekenis of het gebruiksveld in het Katwijks ruimer of beperkter dan in het Standaardnederlands, dan is het corpus, omdat nadere betekenis aanduidingen daarin ontbreken, niet bruikbaar. Zo is niet na te gaan wat de frequentie van kw. *alles* is, omdat dit behalve 'alles' ook ruimer, in een specifiek geval 'iedereen' kan betekenen: *alles was 'r* (vgl. par. 4.2.2.4.2). Dit specifieke gebruiksgeval wordt in het frequentiewoordenboek onder *iedereen* niet apart gekwantificeerd. Het tweede probleem, dat samenhangt met het eerste, is dat er niet altijd zekerheid bestaat over de betekenis van de Katwijkse vorm in het gebruiksveld. Zo kunnen we van het wederkerend voornaamwoord meervoud *d'rlui* 'zich' niet precies aangeven in welk verband de Katwijker deze vorm zal gebruiken en niet de ernaast voorkomende vorm *d'r ààge* (vgl. par. 4.2.2.4.4). We missen daarbij voor het oude Katwijks de informatie, omdat Overdiep die niet geeft. Het derde probleem treedt op wanneer de Katwijkse dialectvorm een woordgroep is, of die in vertaling zal opleveren. In het corpus worden namelijk alleen losse woorden vermeld en geen combinaties van woorden. Een voorbeeld is het aanwijzend voornaamwoord *dies* (bijvoeglijk gebruikt). Het corpus is daarvoor nog wel te raadplegen op de naar het Standaardnederlands vertaalde vorm *diens* maar niet meer op de combinatie *die zijn* (vgl. par. 4.2.2.4.7).

Het aantal verschillen waarbij de hierboven besproken problemen zich voordeden, bleek uiteindelijk zeer beperkt. Met behulp van lijst A1 van het frequentiewoordenboek kon de frequentie worden vastgesteld van een groot deel van de Katwijkse werkwoordsvormen en enkele Katwijkse voornaamwoorden. Voor categorieën van werkwoordsvormen is in paragraaf 4.2.2.3.3 ook nog gebruik gemaakt van lijst D1. De gevonden frequentiegetallen zijn vermeld onder de betreffende onderdelen. Voor de overige, moeilijk opzoekbare woord- en vormverschijnselen werd in enkele gevallen, voorzover die niet te lexicaal waren, een globale schatting gedaan (niet frequent, weinig frequent, zeer frequent, enz.).

Buiten schema 9 om gedane vermeldingen omtrent de frequentie worden voorafgegaan door de afkorting FREQ.

4.1.4. Structurele eenvoud

We hebben hierbij twee gevallen onderscheiden: *doorzichtigheid* van patronen en *de mate van gedifferentieerdheid* van een bepaald patroon (zie par. 2.3.3). In de praktijk blijkt dat we bij het doordringen van het Katwijks of het aanleren ervan alleen maar met het eerste geval rekening hoeven te houden. Een voorbeeld van een doorzichtig patroon hebben we binnen de Katwijkse verkleinwoordvorming (par. 4.2.2.1.2). Volgens de Katwijkse regels is een verkleinwoord in het enkelvoud een vorm van het type *-je* en in het meervoud een vorm van het type *-ies*: uit een enkelvoudig Katwijks verkleinwoord van het type *-je* zal altijd een meervoud van het type *-ies* gevormd worden, uit een meervoudig Katwijks verkleinwoord van het type *-ies* altijd een enkelvoud van het type *-je*. Het patroon is dus naar twee kanten toe doorzichtig. Ondoorzichtige patronen treffen we bijvoorbeeld aan binnen de meervoudsvorming (par. 4.2.2.1.1): naast een enkelvoud *knie*, waarbij een meervoud *knien* op *-n* optreedt, zal een enkelvoud *pui* voorkomen, waarbij een meervoud *puien* op *-en* optreedt. Het patroon is ook andersom ondoorzichtig: bij het meervoud *blaen* treedt het enkelvoud *blad* op en geen enkelvoud op volle of gensaleerde vocaal. Bij het vaststellen van de doorzichtigheid blijven we binnen het systeem van de Katwijkse grammatica.

Doorzichtigheid is in principe na te gaan voor alle grammaticale patronen. Ze is echter alleen vaak moeilijk vast te stellen. Om uit te maken of een patroon echt doorzichtig is, zou een uitvoerig onderzoek nodig zijn. Overdieps corpusgebaseerde bronnen leveren ons daarvoor in de meeste gevallen niet het benodigde materiaal. Wanneer het zeker is dat een patroon doorzichtig is, vermeld ik dat. Merk ik niets op bij een gesignaleerd patroon, dan is dat waarschijnlijk ondoorzichtig. Vermeldingen omtrent de doorzichtigheid van patronen worden voorafgegaan door de afkorting DOORZ.

4.1.5. Afwezigheid van concurrentie

Gevallen van afwezigheid van concurrentie komen uiteraard in het Katwijks in groten getale voor. Ook concurrentie treffen we vaak aan. Duidelijke voorbeelden van concurrentie vinden we bij de werkwoorden. Voor het Standaardnederlandse *ving* (o.v.t. enk.) bestaan in het Katwijks bijvoorbeeld drie concurrerende vormen: *ving*, *vong*, *vangde*, voor *waren* (o.v.t. mv.) twee: *waere*, *wazze*, en voor *deden* (o.v.t. mv.) weer drie: *dede*, *deje*, *dene*. Het gaat bij concurrentie dus altijd om vormvarianten, met dezelfde betekenis.

Omdat uit het overzicht van de vergelijkende grammatica gemakkelijk is af te lezen wanneer er van concurrentie sprake is, laat ik aparte vermeldingen daarvan achterwege.

4.1.6. Fonisch karakter

Lexicale fonologie en fonetiek zijn in deze grammatica samengenomen onder het hoofd 'klanken' (zie par 4.2.1). In hypothese 1 (hfdst. 3) hebben we de lexicale fonologie en de fonetiek echter als aparte taalcategorieën onderscheiden. Met het oog daarop is het nodig om ook in de vergelijkende grammatica dit onderscheid

aan te brengen. We hebben het dan over het fonisch karakter van de klankverschillen tussen het Standaardnederlands en het Katwijks. Wat de fonetiek betreft beperk ik mij tot de uitspraakverschillen. Intonatie en klemtoon blijven in deze grammatica buiten beschouwing. Als ik voortaan van fonetiek spreek, bedoel ik alleen nog de uitspraakverschillen.

Van een lexicaal-fonologisch verschil is sprake wanneer het Katwijks, gezien vanuit het Standaardnederlands, een duidelijk andere klank heeft, een ander 'foneem'. In de meeste gevallen is deze klank ook in de standaardtaal bekend maar wordt hij aangetroffen in andere woorden. Een voorbeeld hebben we in kw. *bouk* voor st.ndl. *boek*. Het Standaardnederlands heeft net als het Katwijks naast een *oe*-foneem ook het *ou*-foneem maar wel in andere woorden dan het dialect. Theoretisch is het mogelijk dat de Katwijkse klank niet bekend is en zo afwijkend is dat hij daardoor niet met een Standaardnederlandse klank wordt geïdentificeerd. Een voorbeeld daarvan is de *àèu* in kw. *blàèuw* voor st.ndl. *blauw*. Het is in ieder geval moeilijk om zo'n klank als variant van een wel in het Standaardnederlands bestaande klank te beschouwen. Kenmerkend voor een lexicaal-fonologisch verschil is nog dat het soms ook een betekenisverschil met zich mee kan brengen. Dit zien we in bijvoorbeeld een geval als kw. *borst* voor st.ndl. *barst*: *borst* heeft in het Standaardnederlands immers een andere betekenis dan *barst*. Van een fonetisch verschil is sprake wanneer het Katwijks, gezien vanuit het Standaardnederlands, geen duidelijk andere klank heeft, dat wil zeggen, geen ander 'foneem' gebruikt. Er is alleen een verschil in uitspraak. De standaardtaalspreker zal de Katwijkse klank identificeren met een klank die er in zijn taalsysteem het dichtst bij in de buurt komt. De Katwijkse klank is dan als 'variant' te beschouwen van de Standaardnederlandse klank. Anders dan bij een lexicaal-fonologisch verschil kan er bij een fonetisch verschil geen betekenisverschil optreden.

Binnen de fonetische verschillen is een onderscheid te maken tussen verschillen die opvallen en die niet of minder opvallen. Een voorbeeld van een opvallend fonetisch verschil hebben we in kw. *waeter* voor st.ndl. *water*. De 'variant' *ae* die het Katwijks hier heeft, is niet bekend in het Standaardnederlands. (We komen de klank hoogstens tegen in het leenwoord *serre* en de klanknabootsing *blèren*. De meeste Nederlanders spreken de klank in deze woorden overigens uit als de klinker van *berg*.) Omdat de *ae* qua uitspraak het dichtst in de buurt komt van de Standaardnederlandse *aa*, zal de standaardtaalspreker deze, hem tot voor kort nog onbekende klank met die klank identificeren. Dat zijn keuze op de *aa* valt, en niet op de *e*, komt ook omdat hij de klank hoort in voor hem herkenbare woorden (die in het geval van de *aa* ook nog eens zeer frequent zijn). Een niet of minder opvallend fonetisch verschil hebben we in kw. *stoke* voor st.ndl. *stoken*. De gerekte *oo* die het Katwijks hier heeft, vertoont een miniem verschil met de Standaardnederlandse *oo*. Het zal de standaardtaalspreker niet of maar in zeer geringe mate opvallen. Het is ook de vraag in hoeverre hij het verschil kan horen. Voortaan zullen we de opvallende fonetische verschillen aanduiden als *primair fonetische verschillen* en de niet of minder opvallende fonetische verschillen als *secundair fonetische ver-*

schillen.⁶⁴ Opgemerkt moet worden dat de verschillen die hier binnen de fonetiek gemaakt worden, nogal impressionistisch van aard zijn.

De drie categorieën verschillen heb ik hier besproken in volgorde van hun opvallendheid: lexicaal-fonologische verschillen kunnen we beschouwen als het meest opvallend, daarna komen achtereenvolgens de primair fonetische verschillen en de secundair fonetische verschillen. In principe komen voor de bepaling van het fonisch karakter alle klankverschillen uit het klankenoverzicht (par. 4.2.1) in aanmerking. Voor het onderzoek echter, brengen we daarbij dezelfde beperkingen aan als hiervoor zijn aangebracht (vgl. par. 4.1.3.1). In schema 9 is daarom alleen aangegeven wat het fonisch karakter is van de voor de vocalen aangetroffen klankverschillen en de verschillen waarbij de bilabiale *w* en de verbinding *sk* in het geding zijn.

4.1.7. Afsluitende opmerkingen

Terwille van de overzichtelijkheid zijn in het grammaticaoverzicht de verwijzingen naar de bronnen voor het oude Katwijks per onderdeel beperkt gehouden tot een aanduiding van hoofdstukken uit *Overdieps grammatica* (Overdiep & Varkevisser 1940). Naar aanvullingen uit Overdiep & Varkevisser 1949, het Katwijks woordenboek, wordt in het algemeen niet verwezen. Soms zijn aanvullingen van mijzelf afkomstig of uit de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968). Omdat deze niet uit de tijd van Overdiep afkomstig behoeven te zijn, duid ik ze aan met een asterisk.

Sommige van Overdieps voorbeelden zijn door mij ter verduidelijking aangepast. Meestal heeft zo'n aanpassing betrekking op de door Overdiep gehanteerde spelling. Een belangrijke verandering betreft de spelling van medeklinkers aan het begin of aan het einde van een woord. Ik heb hierbij de spelling van Overdiep, behoudens een enkele uitzondering, telkens aangepast aan de voor de Standaardnederlandse spelling geldende regel van gelijkvormigheid: *hij hep 't edaen* wordt dus *hij heb 't edaen*, *ik sech* wordt *ik zeg*, *dat ferkoft s'n ààge* wordt *dat verkoft z'n ààge* 'dat verkocht zichzelf, werd goed verkocht', *ik hep 't ezààt* wordt *ik heb 't ezààd*, enz. Alleen in die gevallen waarin een *d* aan het begin van een woord zich door assimilatie aanpast aan de stemloze eindmedeklinker van het voorafgaande woord, heb ik de *t* van Overdiep gehandhaafd. Het blijft dus *as-tat* 'als dat', *mit-te* 'met de', *op-te* 'op de', enz., om voor deze gevallen duidelijk aan te geven welke richting de assimilatie uitgaat. Ook in andere gevallen waarin een onjuiste uitspraak zou kunnen ontstaan, is van de gelijkvormigheidsregel afgeweken: *az-'k zijn was* wordt niet *as-'k zijn was* 'als ik hem was'. Wat betreft de klinkers heb ik er in de eerste plaats voor gekozen de verschillende schrijfwijzen voor een en dezelfde klank tot één manier van weergave terug te brengen: de palatale *aa* bijvoorbeeld, waarvoor Overdiep de schrijfwijzen *ae* en *âe* hanteert, geef ik telkens weer als *ae*. In de tweede plaats heb ik de accents circonflexes en trema's die Overdiep gebruikt, vermeden. Ik heb ze met het oog op de leesbaarheid vervangen door accents graves. Voor de *ee* in *kleed* bijvoorbeeld, die door Overdiep als *âe* geschreven wordt, schrijf ik *èè*, voor de *ei* in *klein*, die door hem wordt weergegeven als *âa*, schrijf ik *àà*. De

open *u*, die hij weergeeft als *ö*, wordt door mij geschreven als *ù*. In de derde plaats wordt de sjwa, in afwijking van het Standaardnederlands, als *ə* gespeld in de volgende drie gevallen: in het geval van de svarabhaktivocaal, in het geval waarin in het Standaardnederlands een andere spelling dan <e> gebruikt wordt, en in het geval waarin een spelling <e> tot een verkeerde uitspraak zou leiden. Een voorbeeld van het eerste is kw. *mellək* (st.ndl. *melk*), voorbeelden van het tweede zijn kw. *nòddəg* (st.ndl. *nodig*) en kw. *əniens* (st.ndl. *ineens*), en een voorbeeld van het derde is kw. *pərsies* (st.ndl. *precies*). In twijfelgevallen wordt in ieder geval een *ə* gespeld. Ten slotte, wat de klemtoon betreft: wanneer in het Katwijks de plaats van de klemtoon afwijkt van die in het Standaardnederlands, heb ik dat aangegeven door onderstreping. Ik heb de onderstreping ook wel gebruikt om een extra zwaar accent aan te duiden.

4.2. Vergelijkende grammatica

4.2.1. Klanken

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 7)

Overdiep is in zijn klankbeschrijvingen weinig systematisch. Ik voorzie zijn overzicht daarom van een nieuw raamwerk en streef, zoals reeds in de vorige paragraaf is vermeld, voor iedere klank naar een eenduidige schrijfwijze. Uitgangspunt in het overzicht hierna zijn telkens de Standaardnederlandse klanken, waarbij de klanken uit Overdiep & Varkevisser 1940 worden ingepast. Bij de beschrijving van deze klanken is steeds een notatie in het IPA (*International Phonetic Alphabet*) toegevoegd.

Over het algemeen laat ik onvermeld klankcorrespondenties die optreden bij vervoegde vormen van werkwoorden: bijvoorbeeld *sturrəf* 'stierf', *ekomme* 'gekomen'. Hiervoor kunnen we terecht in paragraaf 4.2.2.3. Buiten beschouwing blijven meestal ook gevallen van assimilatie: *ammaer* 'almaar', *onverwas* 'onverwachts', *ae(n)səns* 'aanstonds', *waffər* 'wat voor', *Basstraet* 'Badstraat', enz., gevallen van dissimilatie: *fərwaàl* 'fluweel', *eveliəns* 'eveneens', *waənbùrrəg* 'waarborg', enz., en gevallen van verregaande reductie: *sundəs* 'zondags, 's zondags', *sweunsdəs* 's woensdags', enz.

Vocalen

(1) St.ndl. *aa* is kw. *ae* [æ:],⁶⁵ in bijvoorbeeld *baes*, *straet*, *gaen*, *haele*, *kaes*, *jaer*, *laeter*, *jae*. De *ae* wordt uitgesproken als een ietwat *e*-achtige *aa*, als een, wat Winkler (1874: 124) noemt "blatenden klank tussen *a* en *e* in".

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Rijnsburg en, in licht gewijzigde vorm, ook voor Noordwijk en Scheveningen. De klank kan als Kust- of Strandhollands worden gekenmerkt. Algemeen Zuid-Hollands is de zogeheten heldere *aa*.

(2) St.ndl. *aa* is kw. *a* [α], in bijvoorbeeld *an*.

REGIO: Algemeen Hollands.

(3) St.ndl. *aa* is kw. *ee* [I.] in *drege* 'dragen' en *pæreet* 'paraat'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(4) St.ndl. *aa* is kw. *e* [ɛ^α] in *lest* 'laatst', *leste* 'laatste', *onderlest* 'laatst, onlangs'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(5) St.ndl. *aa* is kw. *eu* [œ.] in *heur* 'haar' (pers. en bez.vnw.).

REGIO: Relictverschijnsel.

(6) St.ndl. *ee* is kw. *ee* [I.], in bijvoorbeeld *wete*, *geve*, *ete* (znw., ww.), *bezem*, *domānee* 'dominee', en in de verleden tijd en het verleden deelwoord van de werkwoorden uit klasse 1: bijvoorbeeld *steeg*, *stege*, *estege* (bij *stijge*). In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde gerekte of zachtlange *ee*. Overdiep noemt deze klank lange gesloten *ee*. In het Katwijkse is het een eenklank die klinkt als de *ee* in *peer* (zie ook Weijnen 1991: 18). Vooral voor *r* is er, volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 89), weinig verschil met de lange open *âè* (vanouds lange of scherplange *ee*) die hier onder (9) wordt genoemd.

Opmerking. Bij de werkwoorden in klasse 1 is de *ee* klankwettig in de 3e en 4e categorie en heeft deze zich analogisch uitgebreid naar categorie 2 (Van Bree 1987: 210). Vergelijk de parallelle met klasse 2 onder (26).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook voor Noordwijk aangetroffen. Algemeen lijkt in het Hollands de meer gediftongeerde variant voor te komen (in het Standaardnederlands mag deze niet te geprononceerd zijn).

(7) St.ndl. *ee* is kw. *eu* [œ.], in bijvoorbeeld *deuze* 'deze', *speule* 'spelen', *teuge* 'tegen', *veul* 'veel'. We hebben hier te maken met ronding gevolgd door rekking. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 89) spreekt van een gesloten *eu*. Het is een eenklank die klinkt als de (niet-diftongische) *eu* in *deur*.

REGIO: Kan nu beschouwd worden als relictverschijnsel. Vroeger algemeen Hollands (vgl. Overdiep & Varkevisser 1940: 87).

(8) St.ndl. *ee* is kw. *ie* [i], in bijvoorbeeld *allien*, *bien*, *gien*, *hiete* 'heten', *mienæg* 'menig', *stien*, *twie*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde vanouds lange of scherplange *ee*. Kw. *ie* voor st.ndl. *ee* treedt vooral op voor dentaal (vgl. Van Bree 1987: 103-104).

Opmerkelijk zijn de naast *mienæg* voorkomende vormen *mennæg* en *mennægmael* 'menigmaal'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk, Scheveningen en Rijnsburg. Van kaart 15 in Weijnen 1991 is af te lezen dat *ie* voor *ee* in Zuid-Holland voorkomt in een klein relictgebied langs de kust. Vroeger zeer algemeen Hollands.

(9) St.ndl. *ee* is kw. *àè* [ɛ.], in bijvoorbeeld *bràèd*, *dàèl*, *klàèd*, *màèstal*, *skràèw*, *snàèw*, *snàèwe*, *vàèrtien*, *vàèrtæg*, *zàèp*. Ook hier betreft het een vanouds lange of scherp-lange *ee*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) noemt de Katwijkse *àè* een volslagen eenklank, meestal open, ook wel gesloten als de *ee* in *peer* (vgl. (6)). We moeten de open klank hier als de oudste beschouwen.

Bijzonder zijn de naast *snàèw* en *snàèwe* bestaande vormen *snow* 'sneeuw' en *snowe* 'sneeuwen', met open, korte *o* (Overdiep & Varkevisser 1940: 79).

REGIO: Kw. *àè* voor st.ndl. *ee* komt als relictverschijnsel behalve in Katwijk ook voor in Scheveningen. De *o* in *snow* en *snowe* heb ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk gevonden. In het Schevenings bestaan met *au* nog *snau* en *snauwe*. Algemeen Hollands is in alle gevallen nu de *ee*.

(10) St.ndl. *ee* is kw. *àài* [ɑ̃.i] in *blààik* 'ziekelijk bleek' en *vlààis* 'vlees'. Het betreft hier een vanouds lange of scherplange *ee*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) omschrijft de Katwijkse *àài* als een zeer lange tweeklank met doffe *a*.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen. Vroeger kwam in het algemeen Hollands voor *vlààis* de variant *vleis* (*vlaais*) voor.

(11) St.ndl. *ee* is kw. *e* [ɛ^α] in *effè* 'even'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(12) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àài* [ɑ̃.i], in bijvoorbeeld *ààiland* 'eiland', *mààid* 'meid', *hààining* 'heining, omheining, schutting', *wàài* 'weide'. De uitspraak van de tweeklank *àài* komt overeen met die genoemd onder (10). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78-79) zegt dat de Katwijkse *àài* door zijn lengte gemakkelijk eenklank kan worden: vergelijk daarvoor *hààining* en *wàài*, beide hier genoemd, met respectievelijk *hààning* en *wàà* onder (13).

REGIO: Kw. *àài* voor st.ndl. *ei* <ei> heb ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk aangetroffen. De voor Noordwijk, Noordwijkerhout en Rijnsburg gevonden *aai* kan beschouwd worden als algemeen Hollands. Voor Scheveningen en Leiden vond ik een monoftong *àè*. Warmond heeft een lange diftong *aei*.

(13) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àà* [ɑ̃.], in bijvoorbeeld *klààn* 'klein', *ààndelæk* 'eindelijk, eigenlijk', *ààge* 'eigen', *zààl* 'zeil', *mààsje* 'meisje', *hààning* 'heining, omheining, schutting' (vgl. *hààining* onder (12)) en *wàà*, in de bijzondere betekenis 'visvangst', bewaard in de uitdrukking *te wàà gaen* 'op visvangst gaan' (vgl. *wàài* onder (12)). Uit Overdiep & Varkevisser 1940 (p. 78-79) valt af te leiden dat de Katwijkse *àà* een lange eenklank is met doffe *a* (vgl. ook (49) en (56)). Voor *n* klinkt de *àà* nasaal.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Rijnsburg. In de overige plaatsen die voor de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968) onderzocht zijn (zie par. 4.1.2), vinden we diftongen en onheldere monoftongen (Leiden heeft over het algemeen *àè*). Algemeen Hollands is de *aai*-uitspraak.

(14) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àð* [ɔ^α:], in bijvoorbeeld *bàðl* (ook *bààl*) ‘klaar’ in *bakje-nis bàðl* ‘de koffie is klaar’ (uit ouder ndl. *beilen* o.a. ‘krioelen’, overdrachtelijk van toepassing op kokend water), *kràðle* ‘heen en weer slenteren, ijsberen’ (uit ouder ndl. *kreilen* met dezelfde betekenis), *kàðle* ‘keilen (rollen van een rond voorwerp op zijn kant over het dek, de vloer of de tafel; met kracht van zich afsnijten)’ en *kàðl* ‘schijf van hout’ (gebruikt bij het *kàðle*). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 81) omschrijft de *àð* als een overlange doffe *àà*, die, wanneer hij vergeleken wordt met de *àà* onder (13), dichterbij in de buurt komt van de (lange open) *òð* onder (25). Overdiep hanteert in zijn voorbeelden soms twee schrijfwijzen: *âo* en *âa*. De tweede manier kan erop duiden dat de klank toch zeker ook *a*-achtig wordt uitgesproken (vgl. (53)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(15) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *e* [ɛ^α] in *end* ‘eind’. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(16) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *ei* <ei> [ɛi] in de woorden *greintje* en *klein* ‘klein, vierpottig anker’. De Katwijkse en de Standaardnederlandse klank komen overeen in uitspraak.

REGIO: Relictverschijnsel. Behalve in het Standaardnederlands alleen in het Katwijks aangetroffen. Het Hollands heeft een *aai*-klank.

(17) St.ndl. *ei* <ij> is kw. *ei* <ij> [ɛi], in bijvoorbeeld *blijve*, *skrijve*, *blij*, *ijs*, *vijs*, *hij*, *zij*, *wij*. In het Katwijks geldt voor de *ei* <ij> de uitspraak die ook voor het Standaardnederlands geldt. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 85) is de enige uitzondering hierop *maekelàài* ‘makelij’. (St.ndl. *ei* <ei> - kw. *ei* <ei> (16) en st.ndl. *ei* <ij> - kw. *ei* <ij> (17) vallen in schema 9 samen in één correspondentie.)

REGIO: Relictverschijnsel. Behalve in het Standaardnederlands in het Katwijks aangetroffen, in geringe mate ook voor Scheveningen en Rijnsburg. Algemeen Hollands is de *aai*-uitspraak. In de steden treffen we soms een *àè* aan.

(18) St.ndl. *ei* <ij> is kw. *e* [ɛ^α] in *tərwel* ‘terwijl’. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62). (St.ndl. *ei* <ei> - kw. *e* (15) en st.ndl. *ei* <ij> - kw. *e* (18) vallen in schema 9 samen in één correspondentie.)

REGIO: Algemeen Hollands.

Opmerking. Het spellingverschil <ei> - <ij> dat we in het Standaardnederlands voor de klank *ei* aantreffen, gaat terug op een oud uitspraakverschil, dat we nog voor een deel in het Katwijks terugvinden. Zo vinden we de uitspraak *àài*, *àà* en *àð* (zie (12), (13) en (14)) alleen maar terug in die gevallen waarin een <ei> gespeld wordt.

(19) St.ndl. *ie* is kw. *ei* <ij> [ei] in *vijs* 'vies' en *ijpehout* 'iepehout'. Een geval van hypercorrectie: bij de diftongering van lange *i* tot *ei* <ij> is de *ie* in deze woorden hypercorrect meegegaan.

Opmerking. Het Katwijks heeft ook *knijze* 'kniezen', dat in Van Dale (1999: 1668) als een verouderde vorm wordt gegeven.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen gevonden voor Katwijk. In Scheveningen komt voor *knijze* een variant *knàèze* voor.

(20) St.ndl. *ie* is kw. *i* [I] in *nimmendal* 'niemendal'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(21)* St.ndl. *ie* is kw. *uu* [y.], in onder andere *nuw* 'nieuw' (naast *nieuw*) en *nuws* 'nieuws' (naast *nieuws*).

REGIO: Algemeen Hollands.

(22) St.ndl. *ie* is voor het overige kw. *ie* [i].

(23) St.ndl. *eu* is kw. *ee* [I.] in *krepele* 'kreupel', *lene* 'leunen' en *smele* 'smeulen'. Een geval van Ingweoonse ontronding plus rekking.

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong een (vooral zuidelijk) kustverschijnsel.

(24) St.ndl. *eu* is voor het overige kw. *eu* [œ.], maar zonder de lichte diftongering van het Standaardnederlands.

REGIO: Relictverschijnsel.

(25) St.ndl. *oo* is kw. *òò* [ɔ.], in bijvoorbeeld *blòòt*, *bròòd*, *hòòfd*, *hòòp* 'hoop (veel, grote hoeveelheid; stapel)', *kòòl* 'kool (groentesoort)', *skòòn* 'schoon', *slòòt* 'smal water', *mòòi*, *hòòre*, *òòr*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde vanouds lange of scherplange *oo*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 76) noemt deze klank lange open *oo*. Het is een echte eenklank. Het verschil met de lange gesloten *oo* onder (26) is zeer duidelijk (Overdiep & Varkevisser 1940: 89).

REGIO: Relictverschijnsel. In enkele gevallen ook aangetroffen voor Noordwijk, Noordwijkerhout, Rijnsburg en Scheveningen. De algemeen Hollandse uitspraak is gediftongeed.

(26) St.ndl. *oo* is kw. *oo* [o.], in bijvoorbeeld *boot*, *hoop* 'verwachting', *kool* 'vuurkool, steenkool', en in de verleden tijd en het verleden deelwoord van onder andere de werkwoorden *skiete* en *sluite* (klasse 2): respectievelijk *skoot*, *skote*, *eskote* en *sloot*, *slote*, *eslote*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde gerekte of zachtlange *oo*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 76) noemt deze klank lange gesloten *oo*. Het is nagenoeg onmogelijk de Katwijkse *oo* als tweeklank uit te spreken. Toch is er een duidelijk verschil met de Katwijkse *òò* (25) (Overdiep & Varkevisser 1940: 89).

Opmerking. Bij de werkwoorden in klasse 2 is de *oo* klankwettig in de 3e en 4e categorie en heeft deze zich analogisch uitgebreid naar categorie 2 (Van Bree 1987: 210). Vergelijk de parallelle met klasse 1 onder (6).

REGIO: De monoftongisch uitgesproken *oo* kan beschouwd worden als relictverschijnsel. Algemeen Hollands is een meer gediftongeerde uitspraak (in het Standaardnederlands mag deze niet te geprononceerd zijn).

(27) St.ndl. *oo* is kw. *eu* [œ:], in bijvoorbeeld *deur* 'door', *weune* 'wonen', *zeumer*, *zeun*, *neute* 'noten'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk, Noordwijkerhout en Scheveningen. Oorspronkelijk algemeen Hollands.

(28) St.ndl. *oo* is kw. *u* [œ] in *butter* 'boter' en *skuttel* 'schotel'. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong algemeen Hollands.

(29) St.ndl. *oo* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *komme* 'komen' en *stomboot* 'stoomboot'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Algemeen Hollands.

(30) St.ndl. *oo* is kw. *a* [œ] in *magge* 'mogen'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(31) St.ndl. *ooi* is kw. *aai* [ai] in het op zichzelf staande geval *straaisel* (naast *stròðisel*, met vanouds lange *oo*).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(32) St.ndl. *oe* is kw. *ou* [ou], in bijvoorbeeld *houve* 'hoeven' (ww.), *vroug*, *houpel*, *houk*, *kouk*, *zouke*. De *ou* wordt in het Katwijks uitgesproken als een lange tweeklank, soms minder lang, voor *f*, *g* (*ch*), *p*, *k*. Kw. *ou* voor st.ndl. *oe* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 77) langer dan kw. *ou* voor st.ndl. *uu*. De *o* in eerstgenoemde tweeklank is volgens hem gesloten, die in de als tweede genoemde open. Vergelijk (42).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen. In Weijnen 1991 (p. 36) vinden we *ou* voor *oe* onder andere genoemd voor de Hollandse kustplaatsen.

(33) St.ndl. *oe* is kw. *oo* [o.] in *bozem* o.a. 'boezem' en *rope* 'roepen'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam oorspronkelijk meer in Holland voor.

(34) St.ndl. *oe* is kw. *eu* [œ:] in *weunsdag*.

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong een kustvorm.

(35) St.ndl. *oe* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *blom* 'bloem', *genog* 'genoeg', *nomme* 'noemen, tellen, opsommen', *onnommelæk* 'onnoemelijk, ontelbaar', *motte* 'moe-ten'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Algemeen Hollands.

(36) St.ndl. *oe* is voor het overige kw. *oe* [u].

(37) St.ndl. *ou* <ou> is kw. *au* [ɑu] in *kaud/kauwd*, *aud/auwd* 'oud', *vrauw*, *bauwe* 'bouwen'. De tweeklank *au* klinkt opener, iets meer *a*-achtig dan kw. *ou* voor st.ndl. *oe* (32) en kw. *ou* voor st.ndl. *uu* (42).

REGIO: De Katwijkse *au* kan als algemeen Hollands worden beschouwd, zij het dat de klank in het Katwijks iets langer klinkt dan in andere Hollandse dialecten.

(38) St.ndl. *ou* <ou> is kw. *aau* [ɑu.] in *spaauwe* 'spouwen', *anskaauwe* 'aanschouwen', *naejaauwe* 'najouwen', *sjaauwe* 'sjouwen', *braauwe* '(bier) brouwen'. Kw. *aau* klinkt langer dan kw. *au* voor st.ndl. *ou* <ou> (37).

REGIO: Afgezien van de lengte algemeen Hollands.

(39) St.ndl. *ou* <au> is kw. *àèu* [ɛ.v] in *blàèuw*, *flàèuw*, *gràèuw*, *klàèuw*, *làèuw* en *ràèuw*. De *àèu* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) de verhelderde variant van kw. *aau* (38) en nagenoeg gelijk aan de *àè* in *skràèw* 'schreeuw' (9).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(40) St.ndl. *ou* <au> is voor het overige kw. *au* [ɑu], in bijvoorbeeld *gauw*. De uitspraak van de klank komt overeen met die genoemd onder (37).

REGIO: De uitspraak van de Katwijkse *au* kan als algemeen Hollands worden beschouwd, zij het dat de klank in het Katwijks iets langer klinkt dan in andere Hollandse dialecten.

Opmerking. Het spellingverschil <ou> - <au> dat we in het Standaardnederlands voor de klank *ou* aantreffen, gaat terug op een oud uitspraakverschil, dat we nog voor een deel in het Katwijks terugvinden. Vergelijk hiervoor (38) met (39).

(41) St.ndl. *oude* is kw. *oe* [u] in *skoer* 'schouder' (vgl. voor syncope van de *d* (87)).⁶⁶

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong algemeen Hollands.

(42) St.ndl. *uu* is kw. *ou* [ɔu], in bijvoorbeeld *nou* 'nu, nou' (met daarnaast ook *now*), *douwe* 'duwen', *rouw* 'ruw', *louw* 'luw'. Kw. *ou* voor st.ndl. *uu* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 77) korter dan kw. *ou* voor st.ndl. *oe*. De *o* in eerstgenoemde tweeklank is volgens hem open, die in de als tweede genoemde gesloten. Vergelijk (32).

Een bijzonder geval is *spouge* 'spuwen'.

REGIO: Kw. *ou* voor st.ndl. *uu* is algemeen Hollands. De *o* in *now* is een relictverschijnsel. Ik ben deze klank alleen voor het Katwijkse tegengekomen.⁶⁷

(43) St.ndl. *uu* is kw. *ie* [i.] voor *r* in *stiere* 'sturen', *stierman* 'stuurman', *vier* 'vuur' en *dier* 'duur (kostbaar)'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen. Kwam oorspronkelijk meer verspreid in Holland voor.

(44) St.ndl. *uu* is kw. *ui* [Δi] in *stuidie* 'studie', in onder andere *stuidie geve* 'zich inspannen, goed opletten', en in *mənuit* 'minuut' (verzwaaard: *bənuit*; vgl. (91)) en *ruizie* 'ruzie'. Een geval van hypercorrectie: bij de diftongering van *uu* tot *ui* zijn deze woorden hypercorrect meegegaan. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 86) is de Katwijkse *ui* hier fonetisch gelijk te stellen aan een algemeen Hollandse *ui*. Voor de precieze uitspraak van de *ui* vergelijk (48).

REGIO: Kw. *ui* voor *uu* is een relictverschijnsel. De vorm *mənuit* heb ik ook voor Noordwijk aangetroffen.

(45) St.ndl. *uu* is voor het overige kw. *uu* [y].

(46) St.ndl. *ui* is kw. *aai* [ai] in *waaive* 'wuiven', *spaaite* 'spuiten', *raaif* 'ruif', *staaite* 'stuiten', *baaitele* 'buitelen', *taait* 'tuit' en *laaiəghàid* 'lui(ig)heid'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 85) noemt de *aai* een lange tweeklank met heldere *aa*. Ook *àà* [ɑ̃.i] komt voor. (Mijn indruk is overigens dat de laatste uitspraak nu de algemene is geworden.) Althans in een aantal gevallen hebben we hier met een zogenaamde *ui*² te maken.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(47)* St.ndl. *ui* is kw. *àà* [ɑ̃.] in *rààle* 'ruilen'. Waarschijnlijk hebben we ook hier met een *ui*² te maken (vgl. (46)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(48) St.ndl. *ui* is kw. *ui* [Δi], in bijvoorbeeld *duin*, *huis*, *muis*, *skuit* '(bom)schuit', *lui* (maar vgl. *laaiəghàid* 'lui(ig)heid' onder (46)). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 86) omschrijft de Katwijkse *ui* als een tweeklank met korte, zeer open *u* en op het eind een duidelijke *j*, een andere *ui* dus dan de Standaardnederlandse. Een apart geval naast *skuit* is, met *oi*, de in onbruik geraakte vorm *skoiteboene* 'vuile en aangegroeide bomschuiten na de vaart reinigen'.

REGIO: De hier bedoelde Katwijkse uitspraak is wel als algemeen Hollands te beschouwen. De *oi* kwam van oorsprong meer verspreid in Holland voor.

(49) St.ndl. *a* is kw. *àà* [ɑ̃.], in onder andere *wààrəm* 'warm' en *vààrəke* 'varken'. Hier is rekking opgetreden, waarschijnlijk onder invloed van *r* plus consonant. De uitspraak van de *àà* komt overeen met die genoemd onder (13) (vgl. ook (56)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(50) St.ndl. *a* is kw. *o* [o] in *dwors* 'dwars', *blijoskop* 'blijdschap', *borste* 'barsten' (ww.). De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel. Vroeger algemeen Hollands.

(51) St.ndl. *a* is kw. *o* [o] in *brocht* 'bracht', *docht* 'dacht', *rot* 'rat', *of* 'af'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Deze vormen kunnen nog wel als algemeen Hollands worden beschouwd.

(52) St.ndl. *a* is voor het overige kw. *a* [α].

(53) St.ndl. *and(e)* is kw. *àð* [ɔ^α.] en *àà* [α².], in bijvoorbeeld *àðr/ààr* 'ander' (naast *ander*), *àðrs/ààrs* 'anders' (naast *anders*) en *mækààr* 'elkaar, elkander' (naast *mèkan-der*). Een geval van samentrekking. Met nasalering is de klank te horen in bijvoorbeeld *màð* 'vismand'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 84) omschrijft de klank als lang en dof. Uit het feit dat Overdiep soms twee schrijfwijzen hanteert, *âo* en *âa*, is af te leiden dat de klank tussen het *o*- en *a*-achtige in zit (vgl. (14)).⁶⁸

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen. Voor Noordwijk en Scheveningen vond ik een heldere variant *aa*.

(54) St.ndl. *arn* is kw. *aer* [æ.r] in *kaeremellək* 'karnemelk'. De *a* is gerekt tot *ae* en de *n* is weggeassimileerd.⁶⁹

REGIO: Algemeen Hollands.

(55) St.ndl. *e* is kw. *a* [α] in *star* 'ster', *tarrəpetijn* 'terpentijn', *zarrək* 'zerk'.

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *star* vond ik ook voor Scheveningen.

(56) St.ndl. *e* is kw. *àà* [α².] in *ààrəg* 'erg', *ààrəgere* 'ergeren', *skààrəp* 'scherp', *stààrək* 'sterk'. Hier is rekking opgetreden. De uitspraak van de *àà* komt overeen met die genoemd onder (13) (vgl. ook (49)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden. Noordwijk, Scheveningen en Rijnsburg hebben een niet-gerekte variant.

(57) St.ndl. *e* is kw. *i* [i] in *skilləpe* 'schelpen', *vichte** 'vechten'.

REGIO: Relictverschijnsel.

(58) St.ndl. *e* is kw. *i* [i], in bijvoorbeeld *opriddere* 'opredderen', *mit* 'met', *in* 'en', *miste* 'mesten', *pik* 'pek'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(59) St.ndl. *e* is kw. *ù* [œ], in onder andere *ùrrəges* 'ergens', *nùrrəges* 'nergens', *hùrrəbùrrəg* 'herberg', *ùrrəve* 'erven', in de tegenwoordige-tijdsvormen van de

sterke werkwoorden *stùrrøve* 'sterven', *bestùrrøve* 'besterven', *bedùrrøve* 'bederven', *kùrrøve* 'kerven', *zwùrrøve* 'zwerfen', en in, niet gevolgd door *r*, *zùs* 'zes' en *prinsùs* 'prinses'. Er is hier sprake van ronding. De Katwijkse (scherpkorte) *ù* heeft ten opzichte van de Katwijkse (zacht korte) *u* een meer open uitspraak. Groot is het verschil tussen *ù* en *u* echter niet. Iets meer gesloten, dus gaande in de richting van de *u*, is de *ù* in onder andere *hùrrøfst* 'herfst', *kùrrømøs* 'kermis', *ùrrøte* 'erwten', *skùrrøf* 'scherf' en *wùrrøf* 'boulevard' (lett. 'werf').

REGIO: Relictverschijnsel. Weijnen (1991: 77) karakteriseert *ù* voor *e* als een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (60), (61) en (65)). *Kùrrømøs* is ook aangetroffen in het Noordwijks, Schevenings, Rijnsburgs en Noordwijkerhouts.

(60) St.ndl. *e* is kw. *u* [œ] in *spul* 'spel' (waarschijnlijk voor ouder *spil*). Er is hier sprake van ronding. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* (in (59) en (67)) meer gesloten.

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (59), (61) en (65)).

(61) St.ndl. *e* is kw. *o* [o] in *dorde* 'derde', *dortien* 'dertien', *dortøg* 'dertig', *korse* 'kersen', *vors* 'vers', *vort* 'ver', *vorder* 'verder', *korsømøs* 'kerstmis'. De klank is ontstaan onder invloed van *r* + dentaal. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk (vooral Zuid-) Hollandse ronding (vgl. (59), (60) en (65)). Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen.

(62) St.ndl. *e* is voor het overige kw. *e* [e^œ], zij het dat de Katwijkse klank ietwat langer en opener wordt uitgesproken.

REGIO: Relictverschijnsel.

(63) St.ndl. *i* is kw. *e* [e^œ] in *krebbe* 'krib(be)', *gestere* 'gisteren', *hette* 'hitte' en *neks** 'niks' (naast *niks*). Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *krebbe* komt ook in het Schevenings voor.

(64) St.ndl. *i* is kw. *e* [e^œ] in *legge* 'liggen'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(65) St.ndl. *i* is kw. *u* [œ] in *dut* 'dit', *gunt* 'dat daar, ginds', *gunter* 'ginder', *wulle* 'willen', *Wullem* 'Willem', *zulløver* 'zilver'. Er is hier sprake van ronding tot een gesloten *u*. Zie voor het verschil met *ù* (59).

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (59), (60) en (61)).

(66) St.ndl. *i* is voor het overige kw. *i* [ɪ].

(67) St.ndl. *o* is kw. *ù* [œ] in *dùrrəp* 'dorp' (voor ouder *derrəp*), *mùrrəge* 'morgen' (voor ouder *merrəge*), *zùrrəg* 'zorg', *stùrrəm* 'storm', *bùrrəg* 'borg, krediet'. Het betreft hier een correspondentie die alleen optreedt voor *r* + labiaal of velair. De Katwijkse *ù* heeft ten opzichte van de Katwijkse *u* een meer open uitspraak (zie (59)). (Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 87) vermeldt dat hij de *e* (voor *o*) nog hoort bij ouderen in *goeie merrəge* 'goede morgen'.)

REGIO: Relictverschijnsel.

(68) St.ndl. *o* is kw. *u* [œ] in *zundag* 'zondag' en *sundəs* 'zondags, 's zondags'. Een geval van palatalisatie. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Scheveningen.

(69) St.ndl. *o* is kw. *e* [e^ə] in *verrak* 'vork'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *verrak* met *e* is binnen Zuid-Holland alleen bekend voor Katwijk. Daarbuiten is de vorm alleen nog in Zandvoort aangetroffen (Van den Berg 1959: 13).

(70) St.ndl. *o* is kw. *ò* [ɔ], in bijvoorbeeld *jòkke* 'jokken', *dòl* 'riemdol', *nòk* 'nok', *ròk* 'rok', *bòl* 'bol garen'. Het betreft hier een korte open (scherpkorte) *o*. Het verschil tussen korte open (scherpkorte) en korte gesloten (zacht korte) *o* is niet zo duidelijk als dat tussen lange open (scherplange) (25) en lange gesloten (zacht lange) *oo* (26). Vergelijk ook (59).

Het Katwijkse foneemverschil tussen scherp korte en zacht korte *o* is ook in andere Hollandse dialecten bewaard, maar meer in de Noord-Hollandse dan in de Zuid-Hollandse. Uit minimale paren als *jòk(ke)* (70) - *jok* (73), *dòl* (70) - *dol* (71), *nòk* (70) - *nok* (73), enz. blijkt dat er in het Katwijks inderdaad van een foneemverschil sprake is. In andere dialecten en in het Standaardnederlands is het verschil foneetisch geconditioneerd (door de volgende consonant). In het Standaardnederlands is er echter een voorkeur voor een meer open uitspraak, die 'deftiger' klinkt, in het substandaard Hollands een voorkeur voor een meer gesloten uitspraak. Voor schema 9 ben ik ervan uitgegaan dat beide klanken naast elkaar in het Standaardnederlands voorkomen.

REGIO: Het bewaard blijven van het verschil tussen de scherp- en de zacht korte *o* moet als een relictverschijnsel worden beschouwd.

(71) St.ndl. *o* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *bol* 'bol' (bijv.nw.), *dol* 'dol' (bijv.nw.). De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

(72) St.ndl. *u* is kw. *ò* [ɔ] in *dròppel* 'druppel', *jòllie* 'jullie', *nòchter* 'nuchter', *lòcht*

'lucht'. De uitspraak van de Katwijkse *ò* is ten opzichte van de Katwijkse *o* meer open (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(73) St.ndl. *u* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *bokke* 'bukken', *jok* 'juk', *lokke* 'lukken', *nok* 'nuk', *nokkæg* 'nukkelig', *plokke* 'plukken', *rok* 'ruk' (z.nw.), *skobbe* 'schub(be)'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(74) St.ndl. *u* is kw. *i* [i] in *krik* 'kruk', *stik* 'stuk'. Een geval van ontronding. Het betreft hier een ingweonisme.

REGIO: Relictverschijnsel. Komt voor langs de gehele kust, van Friesland tot West-Vlaanderen, maar is vooral zuidelijk.

(75) St.ndl. *u* is kw. *e* [e^α] in *bregge* 'brug', *pet* 'put', *regge* 'rug'. Een geval van ontronding. Het betreft hier een ingweonisme. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. Komt voor langs de kust, van Friesland tot Zuid-Holland, en is vooral noordelijk.

(76) St.ndl. *u* is kw. *e* [e^α] in *zelle* 'zullen' (met daarnaast *zalle**) en *kenne* 'kunnen'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(77) St.ndl. *u* is kw. *ù* [œ] in *tùrræf*. De uitspraak van de Katwijkse *ù* is ten opzichte van de Katwijkse *u* meer open (zie (59)).

REGIO: Het bewaard blijven van het verschil tussen scherp-korte en zacht-korte *u* moet als een relictverschijnsel worden beschouwd.

(78) St.ndl. *u* is voor het overige kw. *u* [œ]. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

(79) St.ndl. 'GEKLEURDE' VOCAAL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *t* 'het', *r* 'er', *kædet* 'kadet', *kæpot* 'kapot', *pærtæf* 'portaal', *tærek* 'direct' (zie ook (85)), *væral* 'vooral', *wedævræuw* 'weduwvrouw'. Een gekleurde vocaal in het Standaardnederlands correspondeert in het Katwijks vaak met een sjwa (evenals in het overige Hollands).

REGIO: Algemeen Hollands.

(80) St.ndl. NUL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *halləf* 'half', *kullək* 'kurk' (zie ook (99)), *mellək* 'melk', *zelləf* 'zelf', *welləke* 'welke', *zulləke* 'zulke', *hieləp* 'hielp', *kerrək* 'kerk', *werrək* 'werk', *zùrræg* 'zorg'. In het Katwijks vinden we de sjwa of toonloze *e* als svarabhaktivocaal tussen *l* of *r* en volgende labiaal of velair (als in het overige

Hollands) en tussen *w* en *r* (zie (81)). De klankkleur is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 90) die van de *u* in *hut*.

REGIO: Algemeen Hollands.

(81) St.ndl. NUL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *wərijve* 'wrijven', *wəringe* 'wringen', *wəreke* 'wreken'.

REGIO: Relictverschijnsel.

Consonanten

Voorzover niet vermeld, is er bij de consonanten sprake van overeenkomsten.

(82) St.ndl. *b* is kw. *m* [m] in *mənaen* 'banaan'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(83) St.ndl. *b* is kw. *p* [p] in *toppe* 'tobben', *luppe* 'lubben, de vis van ingewanden ontdoen', en in de verleden-tijdsvorm *skropte* (bij *skrobbe*), met de speciale betekenis 'jeukte, krabde' (naast *skrobde* 'reinigde met water en bezem'). Er is hier sprake van verscherping.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(84) St.ndl. *d* (schrijftaal) is kw. *j* [j], in onder andere *ròðie* 'rode(n)', *dòðie* 'dode(n)', *huie* 'huiden', *snije* 'snijden', *strije* 'strijden'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(85) St.ndl. *d* is kw. *t* [t] in *maente* 'maanden', *naete* 'naden', *tiente* 'tenen (waarvan men manden vlecht)' (bij het enkelvoud *tiend*), *smitte* 'smeden' (naast *smis*; zie par. 4.2.2.1.1 onder (5)) en *gunter* 'ginder' (bij *gunt* 'ginds'). De *t* is hier aan analogie toe te schrijven. Een *d-t*-wisseling aan het begin van het woord vinden we in *tærek* 'direct' (zie ook (79)).

REGIO: De gevallen *maente*, *naete* en *tiente* ben ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk tegengekomen. *Tærek* kwam ik, als *trek*, nog tegen voor Zoetermeer. De vorm *smitte* kan beschouwd worden als algemeen Hollands, evenals het geval *gunter*.

Opmerking. Een *t*, in een verbogen of afgeleide vorm, die analogisch ontstaan is naar een tot een *t* verstemloosde *d* in de grondvorm, is op zichzelf een nogal algemeen verschijnsel (vgl. Van Loey 1970: 54, opm. 2), alleen niet voor de gevallen die het hier betreft.

(86) St.ndl. *d* (schrijftaal) is kw. bilabiale *w* [v], in bijvoorbeeld *hauwe* 'houden', *gauwe* 'gouden', *kauwe* 'koude'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(87) St.ndl. *d* is kw. NUL, in bijvoorbeeld *zo* 'zode', *wae* 'wade', *stee* 'stede', *roe* 'roede', *aer* 'ader', *vaer* 'vader', *tegaer* 'tegader', *bròðn* 'broden', *daen* 'daden', *bloen*

'bloeden', *smeen* 'smeden', *esmeen* 'gesmeed' (is in het Katwijks behalve zwak ook sterk), *esneen* 'gesneden', *estreen* 'gestreden', *beleen* 'beleden', *bien* 'bieden', *eboon* 'geboden', *raen* 'adviseren' (lett. 'raden'), *beneen* 'beneden' (vz.). Een bijzonder geval is *weew* 'weduwe'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden. De vormen doen ouderwets aan en zijn buiten Katwijk verdreven door vormen met een *d*, als *vader* voor *vaer*, of vormen met een *j*, als *bloei* voor *bloen* en *beneje* voor *beneen*.

(88) St.ndl. *f* is kw. *v* [v] in *stravve(r)** 'pepermuntje' (lett. 'straffe(r)'). Een geval van assimilatie: de *f* past zich aan de klinkers aan en wordt stemhebbend. Vergelijkbaar zijn het verbogen voegwoord *ovve* 'of', en verder, met kw. *z* [z] voor st.ndl. *s*, het verbogen voegwoord *azze* (naast soms ook *asse*) en de werkwoordsvorm *wazze* 'waren' (lett. 'wassen'). Vergelijk (101) en paragraaf 4.2.3.1.3.

REGIO: Algemeen Hollands.

(89) St.ndl. *ch* is kw. *f* [f] voor *t* in *koft* 'kocht', *ekoft* 'gekocht', *afterhuis* 'achterhuis' en *skaft* 'schacht', en, beperkt tot de vaktaal, in *heft* 'onderzeese belemmering of uitsteeksel aan dek (waar het net aan blijft haken)' en *hefte* 'hechten' (ww.). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 103) vermeldt dat Katwijks *f* voor Nederlands *ch* alleen nog voorkomt bij heel oude Katwijkers.

REGIO: Relictverschijnsel.

(90)* St.ndl. *l* is kw. dikke, ongespannen *l* [ɫ] in *lekker*, *welløke*, *bal*, *bel*, *wel*, enz.

REGIO: Algemeen Hollands.

(91) St.ndl. *m* is kw. *b* [b] in *bənuīt* 'minuut' (vgl. (44)), *bedien* 'meteen' (vgl. (101)) en *roezeboezəg* 'roezemoezig (stormachtig)'. Een geval van verzwaring.

REGIO: Relictverschijnsel. *Bənuīt* en *bedien* heb ik alleen voor Katwijk aangetroffen. *Roezeboezəg* is ook bekend van Vlaardingen.

(92) St.ndl. *n* is kw. *gn* [ɣn] in *gnieze* 'niezen' en *gneuzele* 'neuzen'. Hierbij kunnen we ook noemen *gnorre* 'knorren'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in Holland voor, meer in het noorden dan in het zuiden.

(93) St.ndl. *n* is kw. *m* [m] in *romd* 'rond' en *de romdte* 'de rondte'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(94)* St.ndl. *n* is kw. *"* [n] na korte vocaal (vooral na *a*, *e*, *o*) voor *s*, in onder andere *ka"s*, *me"s*, *o"s* 'ons' (pers.vnw., bez.vnw., gewichtsaanduiding). De *n* is nauwelijks meer te horen en de vocaal is gerekt en genasaleerd: [ã], [ē], [ō]. Vergelijk ook *màd"* onder (53).⁷⁰

REGIO: Algemeen Hollands.

(95) St.ndl. *n* is kw. *ng* [ŋ] voor *d*, *t*, *z*, *s* in *hangd* 'hand', *gangs* 'gans (helemaal)', *dingsdag* 'dinsdag', *bongs* 'bons', *gegongs* 'gegons', *vangster* 'venster', *lengze* 'zaniken, zeuren' (vgl. *lenze* 'voor de wind varen bij slecht weer') en *skrengze* 'krassend (door-dringend) geluid maken', bijvoorbeeld met een mes of krijt over een bord. In *skoe(r)mankel* 'schoudermantel' is de *t* aan de nasaal *ng* geassimileerd tot *k*. Het hier genoemde verschijnsel is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 97) vooral bij ouderen bewaard.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger algemeen in Holland voor.

(96) St.ndl. *nd* is kw. *n* [n], in bijvoorbeeld *wenne* 'wenden', *winne* 'winden', *binne* 'binden', *vinne* 'vinden', *vonne* 'vonden'. Het betreft hier een oud geval van assimilatie, dat zich door analogiewerking over de diverse werkwoordsparadigmata heeft uitgebreid. Vandaar ook: *ik*, *jij*, *hij vin/von* 'ik, jij, hij vind(t)/vond'.

REGIO: Relictverschijnsel.

(97) St.ndl. *ng* is kw. *m* [m] in *bokkəm* 'bokking'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(98) St.ndl. *p* is kw. *b* [b] in het woord *obae* 'opa'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen gevonden voor Katwijk. Vermeldenswaard is dat Weijnen (1991: 116) het optreden van *b* voor *p* noemt voor woorden in de affectieve sfeer.

(99) St.ndl. *r* is kw. *l* [ɫ] in *kullək* 'kurk'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in het Hollands voor.

(100) St.ndl. *sch* is kw. *sk* [sk] in anlaut en inlaut, in bijvoorbeeld *skipper* 'schipper', *skool* 'school', *skuur* 'schuur', *blijskop* 'blijdschap' en *skrikke* 'schrikken', en, met wegval van de *-n*, in *məskie* 'misschien'. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 103) is, wanneer op de verbinding *sk* een *r* volgt, de *k* niet altijd duidelijk te horen en klinkt de *s* dan wat palataal, zoals in *skrikke*. Opmerkelijk is het hypercorrect gebruik van *sch* in *Golf van Bischaeye** 'Golf van Biskaje'. Hyperdialectisch is het gebruik van *sk* in *nieuwskierəg* 'nieuwsgierig'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk en Noordwijkerhout.

(101) St.ndl. *t* is kw. *d* [d] in *medien* 'meteen' (verzwaard: *bedien*; vgl. (91)). Een geval van assimilatie: de *t* past zich aan de klinkers aan en wordt stemhebbend. Vergelijk (88).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Scheveningen en Gouda.

(102) St.ndl. *v* is kw. *f* [f] in *effe* 'even'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(103) St.ndl. *v* is kw. bilabiale *w* [v] in *vùrrəwe* ‘verven’.

REGIO: Algemeen Hollands.

(104) St.ndl. labiodentale *w* is kw. bilabiale *w* [v] in anlaut in *waeter* ‘water’, *we* ‘we’, *weg* ‘weg’, *wel* ‘wel’, enz. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 96) noemt de bilabiale *w*, die klinkt als een ‘Engelse’ *w* met als aanzet een *oe*, de meest opvallende medeklinker van het Katwijks.

REGIO: Relictverschijnsel. In de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968) ook frequent aangetroffen voor de plaatsen Rijnsburg en Noordwijkerhout.

(105) St.ndl. *w* is kw. *b* [b] in *bè-jæ* ‘wel ja’, *bè-neen* ‘wel nee’, verzwaarde vormen van respectievelijk *wè-jæ*, *wè-neen*, en in *bè-jæ-ik/-’k/-’t* ‘wel ja!’, *bè-neen-ik/-’k/-’t* ‘wel nee!’, verzwaringen van respectievelijk *wè-jæ-ik/-’k/-’t*, *wè-neen-ik/-’k/-’t*. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 96, noot 4) komt deze verzwaring van *w* tot *b* ook elders in Holland voor. (Zie voor de toevoeging van *ik* (’k) en ’t ook par. 4.2.3.2 onder (12).)

REGIO: Algemeen Hollands.

(106) St.ndl. *w* is kw. *f* [f] in *frikke* ‘wrikken’ en *frikje* ‘rukje, duwtje’ (lett. ‘wrikje’).

REGIO: Waarschijnlijk een relictverschijnsel.

(107) St.ndl. NUL is kw. *d* [d], in onder andere *gemiendelæk* ‘gemeenlijk, gewoonlijk’, *opziender* ‘opziener’, *klàànder* ‘kleiner’, *telder* ‘teller’, *weerdæris* ‘weer eens’, *weldæris* ‘weleens’, *gelegendhààid* ‘gelegenheid, situatie’, *indelækst* ‘dichtst bij de wal’, in *hij lag ’t indelækst* (naast *innelækst*, superlatief van *innelæk*), *uitzààlder* ‘schip dat onderweg is om te gaan vissen’ (lett. ‘uitzeiler’), *’n stijve drilder* ‘een stijve bries’ (lett. ‘triller’, vgl. *drille* ‘trillen met een dreunend geluid’), *alderbest* ‘allerbest’, *alderminst* ‘allerminst’. In deze gevallen is sprake van *d*-epenthesis.

REGIO: Algemeen Hollands.

(108) St.ndl. NUL is kw. *m* [m] in *ampart* ‘apart’, *pampier* (ook *pompier*) ‘papier’. Bij deze gevallen kunnen we, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 99), denken aan een ‘nasale’ verzwaring, waarbij bij *ampart* via *an part* (lett. ‘aan (een) part’) ook aan assimilatie gedacht kan worden.

REGIO: Nog wel algemeen Hollands.

(109) St.ndl. NUL is kw. *n* [n] in *narrəm* ‘arm’ (ook *nààrəm*), *nelleboog* ‘elleboog’, *nemmer* ‘emmer’, *nijver* ‘ijver’, *næzijn* ‘azijn’. We hebben hier een geval van prothesis: de *n* van het voorafgaande woord hecht zich aan het volgende dat met een klinker begint. Voor het ontstaan van de woordvormen kunnen we denken aan het frequente gebruik van verbindingen als *m’n arm*, *m’n elleboog* en dergelijke.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in Holland voor. Is eerder zuidelijk dan noordelijk.

(110) St.ndl. NUL is kw. *n* [n] in *zoete-n-olie*, *ik heb ze-n-òòk*, *ze hààt vrouger musse-n-emaekt* 'zij heeft vroeger mutsen gemaakt'. Een geval van epenthesis: de *n* als overgangs- of verbindingsklank treedt op tussen twee op zichzelf staande woorden, het ene eindigend op een sjwa, het andere beginnend met een klinker (inclusief sjwa). Uit *toe-n-ie* 'toen hij' zouden we kunnen afleiden dat het voorafgaande woord ook op een andere klinker dan een sjwa kan eindigen, namelijk als we uitgaan van de vorm *toe*, maar dat is niet nodig, omdat naast *toe* ook kw. *toen* voorkomt. De hiaatdelgende *n* was in oorsprong een *n* die deel uitmaakte van het voorafgaande woord: vergelijk *mussen emaekt* 'mutsen gemaakt'. Vanuit dergelijke vormen heeft de *n* zich analogisch uitgebreid.

REGIO: Algemeen Hollands.

(111) St.ndl. NUL is kw. *r* [r] in *klors* 'klos (garen)' en 'stamper' (naast *klos*), *kneurze* 'kneuzen' en *ekneursd* 'gekneusd'. Hier is sprake van verzwaring.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(112) St.ndl. NUL is kw. *t* [t], soms als *d* gespeld, in *enkeld* 'enkel, alleen', *dubbeld* 'dubbel', *grift* 'griffel', *wiert* 'zeewier', *wegt* 'weg', *omwegt* 'omweg', *paerst* 'paars', *nieuwt* 'nieuw', *nauwt* 'nauw', *vort* 'ver', *torent* 'toren', *lantaerent* 'lantaren', *anstikkend* 'in stukken, stuk', *gaerent* 'garen', *gàarent* 'garnaal, garnalen', *onderlestent* 'onlangs', *lestent* 'onlangs'. Er is hier sprake van een paragogische *t*, in de laatste twee gevallen voorafgegaan door *en*. Een paragogische *t* in een verbogen vorm treffen we aan in *sommægte* 'sommige'.

Opmerking. Vormen met paragogische *t* kunnen in verbogen vorm een *d* krijgen: *enkelde*, *dubbelde*, *anstikkende*, enz. (vgl. voor de laatste vorm ook par. 4.2.2.7.1).

Prothesisgevallen met *t* hebben we met *tælozie* 'horloge' en *tùrrægel* 'orgel', ontstaan door het gebruik van verbindingen met een onzijdig bepaald lidwoord.

REGIO: De vormen *enkeld*, *dubbeld* en *enkelde*, *dubbelde* zijn algemeen Hollands. Voor het overige betreft het relictverschijnselen.

In het volgende schema heb ik alle klankcorrespondenties opgenomen die in mijn onderzoek een rol spelen: de vocaalcorrespondenties en de correspondenties st.ndl. labiodentale *w* - kw. bilabiale *w* en st.ndl. *sch* - kw. *sk*. Van deze klankcorrespondenties wordt in het schema de steun van de regionale omgeving, en worden verder ook de frequentie en het fonisch karakter aangeduid.

Schema 9. Fonisch karakter, steun van de regionale omgeving, tekenfrequentie, distribusionele sterkte en frequentie (kwantitatieve sterkte) van de klankcorrespondenties

st.ndl.	kw.	fonisch karakter	regio.	N	% cluster	N x % cluster
aa	ae	FT+	R	882	91.78	809.50
	a	LF	H	73	7.60	5.55
	ee	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	5	0.52	0.03
	eu	LF	R	1	0.10	0.00
totaal				961	100.00	
ee	ee	FT-	R	471	56.07	264.09
	eu	LF	R	46	5.48	2.52
	ie	LF	R	131	15.60	20.44
	àè	FT+	R	162	19.29	31.25
	àài	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	30	3.57	1.07
totaal				840	100.00	
ei <ei>/<ij> ⁷¹	àài	FT+	R	37	6.27	2.32
	àà	LF	R	47	7.97	3.75
	àò	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	6	1.02	0.06
	ei <ei>/<ij>	-	R	489	82.88	405.28
	ee*			11	1.86	0.20
totaal				590	100.00	
ie	ei <ij>	LF	R	0	0.00	0
	i	LF	H	0	0.00	0
	uu	LF	H	0	0.00	0
	ie	-	-	884	100.00	884
totaal				884	100.00	
eu	ee	LF	R	3	5.88	0.18
	eu	FT-	R	48	94.12	45.18
totaal				51	100.00	
oo	òò	FT+	R	550	74.93	412.12
	oo	FT-	R	112	15.26	17.09
	eu	LF	R	32	4.36	1.40
	u	LF	R	3	0.41	0.01
	o	LF	H	33	4.50	1.49
	a	LF	H	4	0.54	0.02
totaal				734	100.00	
ooi	aai	LF	R	0	0.00	0
totaal				0	0.00	

oe	ou	LF	R	36	8.04	2.89
	oo	LF	R	2	0.45	0.01
	eu	LF	R	2	0.45	0.01
	o	LF	H	121	27.01	32.68
	oe	-	-	287	64.06	183.85
totaal				448	100.00	
ou <ou>/<au> ⁷²	au	FT-	H	138	97.18	134.11
	aau	FT-	H	1	0.70	0.01
	àèu	LF	R	3	2.11	0.06
totaal				142	100.00	
oude	oe	LF	R	0	0.00	0
totaal				0	0.00	
uu	ou	LF	H	77	60.16	46.32
	ie	LF	R	4	3.13	0.13
	ui	LF	R	4	3.13	0.13
	uu	-	-	43	33.59	14.44
totaal				248	100.00	
ui	aai/àài	LF	R	0	0.00	0
	àà	LF	R	0	0.00	0
	ui	FT-	H	121	100.00	121
totaal				121	100.00	
a	àà	FT-	R	12	0.71	0.09
	o	LF	R	3	0.18	0.01
	o	LF	H	35	2.06	0.72
	a	-	-	1579	93.16	1471.00
	e*			66	3.89	2.57
totaal				1695	100.00	
and(e)	àð/àà	LF	R	49	100.00	49
totaal				49	100.00	
arn	aer	LF	H	0	0.00	0
totaal				0	0.00	
e	a	LF	R	0	0.00	0
	àà	LF	R	13	0.92	0.12
	i	LF	R	0	0.00	0
	i	LF	H	364	25.85	94.09
	ù	LF	R	25	1.78	0.45
	u	LF	R	0	0.00	0

	o	LF	R	4	0.28	0.01
	e	FT-	R	1002	71.16	713.02
totaal				1408	100.00	
i	e	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	3	0.23	0.01
	u	LF	R	51	3.99	2.03
	i	-	-	1212	94.91	1150.31
	o*			11	0.86	0.09
totaal				1277	100.00	
o	ù	LF	R	13	2.05	0.27
	u	LF	R	1	0.16	0.00
	e	LF	R	1	0.16	0.00
	ò	FT-/-	R	321	50.55	162.27
	o	-/FT-	R	299	47.09	140.80
totaal				635	100.00	
u	ò	LF	R	7	4.22	0.30
	o	LF	R	1	0.60	0.01
	i	LF	R	4	2.41	0.10
	e	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	31	18.67	5.79
	ù	FT-	R	0	0.00	0
	u	-	-	123	74.10	91.14
totaal				166	100.00	
'GEKLEURDE'						
VOCAAL	SJWA	LF	H	95	100.00	95
totaal				95	100.00	
NUL	SJWA	LF	H	122	100.00	122
NUL	SJWA	LF	R	0	0.00	0
totaal				122	100.00	
sch	sk	LF	R	92	100.00	92
totaal				92	100.00	
w	W	FT+	R	985	100.00	985
totaal				985	100.00	

Toelichting: st.ndl. = Standaardnederlands; kw. = Katwijks; regio. = steun regionale omgeving; N = aantal voorkomens (tekenfrequentie); % cluster = distributionele sterkte; N x % cluster = frequentie (kwantitatieve sterkte); LF = lexicaal-fonologisch verschil; FT+ = primair fonetisch verschil; FT- = secundair fonetisch verschil; - = geen klankverschil / steun regionale omgeving niet van toepassing in het geval dat Standaardnederlands, Katwijks en algemeen Hollands aan elkaar gelijk zijn; R = relic; H = algemeen Hollands; * = strikt morfologische klankcorrespondentie.

4.2.2. Morfologie

In het algemeen is Standaardnederlandse morfologie Katwijkse morfologie. Ik vermeld, op een enkele uitzondering na, alleen de verschillen.

4.2.2.1. Flexie substantieven

4.2.2.1.1. Meervoudsvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8)

Zie voor de meervoudsvorming bij de verkleinwoorden paragraaf 4.2.2.1.2.

(1) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden op een volle of genasaleerde klinker. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en*, maar ook vaak een ander grondwoord. Soms zijn in het moderne Nederlands stapelmeervouden ontstaan. Overdiep noemt de woorden:

- *knie* - *knien* 'knieën'
- *màò*" - *màòn* 'vismanden' (vgl. *mand* - *maon* onder (3) en Overdiep & Varkevisser 1940: 84)
- *pàò*" - *pàòn* 'ponen' (vissoort)
- *skoe* - *schoen* 'schoenen'
- *stee* - *steen* 'steeën (plekken, plaatsen)' (*stee* is in het Katwijkse ook 'betrekking'; zie par. 4.2.4.1 onder (1))
- *tàè* - *tàèn* 'tenen'
- *zàè* - *zàèn* 'zeeën'

(2) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden die op een volle klinker eindigen en waarbij in het Standaardnederlands in het enkelvoud een intervocalische *d* wordt aangetroffen (naast vormen zonder *d*). De *d* is in het Katwijkse weggelaten. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en*. Overdiep geeft de woorden:

- *roe* - *roen* 'roeden'
- *slee* - *sleen* 'sleden, sleeën'
- *wae* - *waen* 'waden'
- *zo* - *zoon* 'zoden'

(3) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden met een enkelvoud uitgaande op (verscherpte) *-d*. De *d* valt weg bij de meervoudsvorming. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en* (of *-eren*). Overdiep geeft:

- *blad* - *blaen* 'bladeren, bladen'
- *bròd* - *bròòn* 'broden'
- *daed* - *daen* 'daden'
- *klàèd* - *klàèn* 'kleden'
- *lòd* - *lòòn* 'stukken lood'

- *mand* - *màòn* 'manden' (vgl. *màò"* - *màòn* onder (1) en Overdiep & Varkevisser 1940: 84)
- *pad* - *paen* 'paden'
- *zaed* - *zaen* 'zaden' (gewoner is *zaedjies* 'zaadjes')

(4) Een meervoud op -s heeft in het Katwijks een aantal woorden op -e dat in het Standaardnederlands een meervoud op -(e)n heeft of zou hebben als ze erin voor kwamen:

- *bigge* - *bigges** 'biggen'
- *dagge* - *dagges* 'stoute kinderen'
- *jongste* - *jongstes* 'jongsten (aan boord)'
- *kegge* - *kegges* 'keggen'
- *krebbe* - *krebbes* 'kribben'
- *ribbe* - *ribbes** 'ribben'
- *skobbe* - *skobbes* 'schubben'
- *vlagge* - *vlagges* 'vlaggen'

Ook een aantal woorden op -e uit de vaktaal heeft dit meervoud op -s:

- *fazze* - *fazzes* 'flarden, oude brokken net'
- *knozze* - *knozzes* 'grote knopen in touw'
- *kozze* (uit *kozzing*) - *kozzes* 'ruimten waarin de mast achterover kan zakken' (zie ook *kozzing* onder (7))
- *puzze* - *puzzes* 'putsen, houten emmers met touw'

(5) Een meervoud op -s kunnen in het Katwijks verder hebben de woorden:

- *man* - *mans* 'mannen', bewaard als aanspreking in het commando *haele*, *mans*, *haele!* 'halen, mannen, halen!', gezegd bij het binnen boord halen van de netten
- *smid* - *smis* (uit *smids*) 'smeden', met daarnaast ook het meervoud *smitte* (zie par. 4.2.1: (85))

(6) Alleen in het meervoud, op -s, komt voor:

- *dings* 'bijzonderheden, manieren van doen'

(7) Enkele woorden op -ing in het enkelvoud hebben, bij wegval van -ing, in het meervoud de uitgang -es:

- *kozzing* (waaruit *kozze*) - *kozzes* 'ruimten waarin de mast achterover kan zakken' (vakterm; zie ook *kozze* onder (4))
- *zinking* - *zinkes* 'zinkings (zenuwpijnen)'

(8) Ten slotte hebben ook een meervoud op -es, waarschijnlijk naar analogie van de gevallen onder (4):

- *kip* - *kippes** 'kippen'
- *mààid* - *mààides* 'meisjes (meiden)'

- *tel* - *telle(n)s* 'tellen'
- *vent* - *ventes** 'venten'

REGIO: Alle genoemde meervoudsvormen kunnen als relictverschijnsel worden beschouwd. Het vaktalige *màòn* (1) en de vormen *krebbes* (4) en *mààides* (8) kwam ik, deels in een andere klankvorm, ook tegen voor Scheveningen. Het meervoud *smis* (5) trof ik ook aan voor Gouda. De vormen *mààides* en *smis* kwamen in 1895 nog voor in Zoetermeer.

FREQ: De verschillende typen meervoudsvorming zijn over het algemeen infrequent: telkens is er maar een gering aantal woorden bij betrokken, die naar schatting niet vaak gebruikt worden.

DOORZ: Bij de meervoudsvormingen van het type (1) tot en met (4) kunnen we van patronen spreken. Doorzichtig is alleen het patroon dat we aantreffen bij type (4), althans wanneer we van het enkelvoud in de richting van het meervoud gaan: omdat ook het geval (8) er is, zouden we van bijvoorbeeld een meervoud *kegges* niet alleen tot een enkelvoud *kegge* maar ook tot een enkelvoud *keg* kunnen komen.

4.2.2.1.2. Verkleinwoordvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 6 en 8)

De verkleinwoordvorming in het Katwijks is zeer systematisch. In het enkelvoud eindigen verkleinwoorden op *-je*, *-tje*, *-etje* of *-pje*, in het meervoud op *-(j)ies*, *-tjies*, *-etjies* of *-pies*:

- *bròòdje* - *bròòdjies* 'broodje - broodjes'
- *hekje* - *hekkies* 'hekje - hekjes'
- *huisje* - *huisies* 'huisje - huisjes'
- *bòòmpje* - *bòòmpies* 'boompje - boompjes'
- *kommetje* - *kommetjies* 'kommetje - kommetjes'
- *kannetje* - *kannetjies* 'kannetje - kannetjes'
- *ringetje* - *ringetjies* 'ringetje - ringetjes'
- *voetje* - *voetjies* 'voetje - voetjes'
- *mondje* - *mondjies* 'mondje - mondjes'
- *dagje* - *daegies* 'da(a)gje - da(a)gjes'

In het enkelvoud is er nooit een verschil met het Standaardnederlands maar soms wel met het Hollands, in het meervoud is er altijd een verschil met het Standaardnederlands en soms ook met het Hollands. In de Hollandse dialecten van het Randstadgebied vinden we in de regel in het enkelvoud een uitgang *-ie*, maar niet wanneer het grondwoord eindigt op een *t* (*d*), een klinker of een korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*, in het meervoud een met het Katwijks overeenkomende uitgang *-ies* (maar *-jes* na *t* (*d*), klinker of korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*). Wat het Katwijks dus bijzonder maakt, is de combinatie van consequent in het enkelvoud *-je* (verschil met het Hollands) en consequent in het meervoud *-ies* (verschil met het

Standaardnederlands en het Hollands). De vraag is hoe historisch gezien de verhouding tussen Katwijks en Hollands geïnterpreteerd moet worden. Het is niet onmogelijk, gezien het algemene karakter van het dialect, dat het Katwijks een oude toestand vertegenwoordigt: in het enkelvoud is de oude *ie* van het suffix (vgl. mnl. *-kijn*) al tot sjwa gereduceerd, maar in het meervoud is deze *ie* nog overal bewaard gebleven (zie in dit verband ook Overdiep & Varkevisser 1940: 106). Het Katwijks komt daarin overeen met het Zuid-Hollands van de eilanden en de waarden, waar we de *ie* echter ook nog in het enkelvoud aantreffen (vgl. bijv. Oud-Beierlands *potjie - potjies*). In het omringende Hollands is later, anders dan in de standaardtaal, *-je* (hier zowel in het enkelvoud als in het meervoud) geassimileerd tot *-ie*; na *t (d)*, klinker en korte vocaal + *m, n, ng, l, r* is dat echter niet gebeurd. Die ontwikkeling is ook bekend van het enclitische persoonlijk voornaamwoord van de 2e persoon enkelvoud: vergelijk *heb-je > heb-ie*. En vergelijk ook een leenwoord als *garage*, dat verhollandst wordt tot *garazie*.

REGIO: De combinatie van een Katwijkse enkelvoudsvorm en een Katwijkse meervoudsvorm is een relictverschijnsel. Gezien binnen de Hollandse omgeving kunnen de enkelvoudsvormen (op *-je*) als relictvormen worden beschouwd wanneer ze naast Hollandse vormen op *-ie* (uit *-je*) voorkomen, en kunnen de meervoudsvormen (waarschijnlijk steeds met oude *ie*) zonder meer als relict worden beschouwd. Voorzover ze echter overeenkomen met Hollandse vormen op *-ies*, zullen ze door de regionale omgeving worden gesteund.

FREQ: De verkleinwoordvorming is een frequent verschijnsel. Verkleinwoorden kunnen van veel substantieven worden gemaakt en komen veel voor.

DOORZ: Het systeem van de verkleinwoordvorming is als patroon volkomen doorzichtig, zowel wanneer van een enkelvoudsvorm naar een meervoudsvorm wordt gegaan als wanneer een beweging in omgekeerde richting wordt gemaakt.

De enkelvoudsvorm op *-je*, enz. is in het Katwijks zo vast dat vreemde woorden op *-ie* die als verkleinwoord worden opgevat, waarschijnlijk via het meervoud op *-ies*, kunnen veranderen in vormen op *-je*. Dit is gebeurd met de ontleende woorden *porsie* (st.ndl. *portie*, fra. *portion*) en *donkie* (st.ndl./eng. *donkey*). De meervoudsvormen zijn respectievelijk *porsies* en *donkies* (st.ndl./eng. *donkeys*). Het woorddeel *-ies* werd door de Katwijkers geherïnterpreteerd als meervoudsdiminutiefsuffix. De bij *porsies* en *donkies* behorende hypercorrecte Katwijkse enkelvoudsvormen werden respectievelijk *porsje* 'portie' en *donkje* 'stoomketel aan boord, om een spil aan te drijven'.

REGIO: Relictverschijnsel. *Porsje* en *donkje* zijn gelexicaliseerde, tot het Katwijks beperkte gevallen.

Bijzondere enkelvoudige diminutiefvormen zijn verder *winnetje* 'windje', *borretje* 'bordje', *wòdretje* 'woordje' en *kaeretje** 'kaartje'.

REGIO: *Winnetje* kan beschouwd worden als relictverschijnsel. Ik ben deze vorm alleen voor Katwijk tegengekomen. De vormen *borretje*, *wòdretje* en *kaeretje* zijn algemeen Hollands.

Standaardnederlandse bijwoorden uitgaande op *-jes* krijgen in het Katwijks een vorm die overeenkomt met het meervoudsdiminutief op *-ies*: *strakkies* 'strakjes, straks', *zachies* 'zachtjes'.

REGIO: Algemeen Hollands.

Bij samenstellingen vinden we evenals in het Standaardnederlands en in het algemene Hollands ook in het Katwijks als eerste lid het diminutief steeds in de meervoudsvorm terug: *lòðsiesmaet* 'maat van de loods' (lett. 'loodsjesmaat'), *donkiesskuit* 'bomschuit met een *donkje*' (zie hiervoor), *blikkieskindere* 'bliksemkinderen' (lett. 'blikjeskinderen').

REGIO: Komt, parallel aan het optreden van het meervoudige diminutiefsuffix *-ies*, voor in andere maar vergelijkbare vormen in het algemeen Hollands, bijvoorbeeld *daggiesmense*.

Voor bijzondere, uit een bijvoeglijk naamwoord afgeleide diminutiefvormen zie paragraaf 4.2.2.7.2.

4.2.2.1.3. Naamvallen

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8)

4.2.2.1.3.1. Naamvals-*e*

Een aantal substantieven dat een inhoudsmaat aanduidt, krijgt als object in de zin een naamvals-*e*: *we hadde-n-'n kiste turræf staen* 'we hadden een kist turf staan'. Hetzelfde gebeurt na een voorzetsel: *ze ginge nae Lààie toe mit 'n vrachte vis* 'ze gingen naar Leiden toe met een vracht vis'. Aanduidingen van een grote hoeveelheid bevorderen het gebruik van de verbogen vorm, vooral wanneer het gebeuren in de zin op de spreker een intense of verrassende uitwerking heeft: *we ving-n-'n skuute haering, nou!* 'we vingen toch een schuit (vol) haring!', *die vent, die ving 'n berræge haering!* 'die vent, die ving een berg haring!', *we hadde-n-'n bosse wind!* 'we hadden (toch) een grote hoeveelheid wind!' Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 111) wordt de verbogen vorm in deze laatste gevallen zelfs gehoord in de nominatief. De *-e* is dan geen naamvalsteken meer maar dient enkel ter verzwaring van de woordvorm.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden.

FREQ: Het verschijnsel is infrequent.

4.2.2.1.3.2. Naamvals-*s*

Een naamvals-*s* vinden we in het verdwenen vaktalige *-dàèls* ter aanduiding van de beloning van zeevarenden, in onder andere *hij vaert voor 'n vierendàèls, 'n halløvierendàèls* 'hij vaert voor een vierde deel, de helft van een vierde deel (een achtste deel) (van de beloning die geldt voor een matroos)'. De vorm op *-dàèls* kan worden verklaard uit een ellips met het verzwegen *mætroos* of *man* 'matroos'. De naamvals-*s* blijft gehandhaafd bij diminuering: *'n halløvierendàèlsje*.

De naamvals-*s* in het Katwijkse *driestrengs* ‘van drie strengen gedraaid touw’ kan verklaard worden als elliptisch voor *driestrengstauw*.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

Vergelijk paragraaf 4.2.3.2: (13) voor de partitieve genitief.

4.2.2.1.3.3. Naamvallen bij eigennamen

Voor de verbuiging van eigennamen gelden de volgende regels:

(1) Eigennamen (ook familie- en bij- of schimpnamen) die uitgaan op een medeklinker (inclusief een *j*-achtige *i*-klank), krijgen in andere naamvallen dan de eerste een verbogen vorm op *-e*. Voorbeelden:

- **Janne, Piete, Aeie**⁷³ *skoe* ‘Jans, Piets, Aries schoen’
- *hè-je Piete-n-ekend?* ‘heb je Piet gekend?’

Bij een samenstelling van eigennamen, bestaande uit een voor- en achternaam, heeft alleen het laatste lid de naamvals-*e*, ook wanneer de naam verkort is. Voorbeelden:

- *dat is Huig van der Plasse huis* ‘dat is Huig van der Plas zijn huis’; verkort: *dat is Huig Plasse huis*
- *geef 't Aei van Knelas Duine maer* ‘geef het Arie van Cornelis van Duin maar’

In *wies hoed is-tat? wel, Wulleme* ‘wie zijn hoed is dat? wel, die van Willem / Willems hoed’ is de naamvals-*e* te verklaren uit samentrekking: *Wulleme* moet worden begrepen als *de hoed van Wulleme* of *Wulleme hoed*.

(2) Eigennamen (ook familie- en bij- of schimpnamen) die uitgaan op een klinker, inclusief *sjwa*, krijgen in andere naamvallen dan de eerste een verbogen vorm op *-s*. Gaat de eigennaam uit op een verkleiningsuffix *-tje*, dan ontstaat net als bij meervoudsdiminutiefvormen een vorm op *-ies*. Overdiep geeft de voorbeelden:

- *wel, wat zeg je wel van Annaes?* ‘wel, wat zou je wel van Anna zeggen?’
- *hè-je Aeries iet ezien?* ‘heb je Arie niet gezien?’
- *hè-je Jantjies iet ezien?* ‘heb je Jantje niet gezien?’, *is 't mit Jantjies goed?* ‘is het goed met Jantje?’, *ik heb 't Jantjies ezààd* ‘ik heb het Jantje gezegd’

Sommige familienamen op een klinker krijgen een verbogen vorm op *-n*:

- *ze weunt-taer bij Van Skien* ‘ze woont daar bij Van Schie’

(3) Bij een samenstelling van eigennamen, bestaande uit twee voornamen verbonden door een voorzetsel *van*, krijgt het tweede lid als gevolg van dat voorzetsel en afhankelijk van de uitgangsklank (overeenkomstig regel (1) of (2)) een naamvals-*e* of *-s*. Met *van* wordt de familierelatie aangeduid. Voorbeelden zijn:

- *Piet van Nelle* ‘Piet (de zoon) van Nel’

- *Jan van Aarendjies* 'Jan (de zoon) van Arendje'
- *Kees van Aeries* 'Kees (de zoon) van Arie'

(4) Bij een samenstelling van eigennamen waarin het tweede lid door het verbindende voorzetsel *van* een naamvals-*e* heeft (regel (3)), kan bij een tweede verbuiging een naamvals-*s* optreden. (Regel (2) treedt in werking.) Volgens Overdiep treedt deze naamvals-*s* in ieder geval op wanneer de samenstelling voorkomt in de functie van bijvoeglijke genitief of meewerkend voorwerp. Komt de samenstelling voor als lijdend voorwerp, dan blijft volgens hem deze naamvalsmarkering achterwege. Volgens zijn zegsman echter, treedt de vorm op -*s* ook in dat laatste geval op, en ook na een voorzetsel, en kan hij "wanneer de naamdrager al *heel oud* is, of allang overleden en desondanks nog bekend" zelfs voorkomen als subject. (Overdiep & Varkevisser 1940: 110). Voorbeelden:

- *ik gaf Piet van Nelles 'n aerdaghààidje* 'ik gaf Piet (de zoon) van Nel een aardigheidje'
- *ik ben bij Piet van Nelles eweest* 'ik ben bij Piet (de zoon) van Nel geweest'

(5) Eigennamen uitgaande op een medeklinker en verbogen door achtereenvolgens een naamvals-*e* en -*s* (regel (4)), kunnen bij een derde verbuiging opnieuw een naamvals-*e* krijgen. (Regel (1) treedt in werking.) Voorbeeld:

- *dat huis is van Jan van Piet van Nellese* 'dat huis is van Jan van Piet van Nel'

REGIO: Naamvallen bij eigennamen zijn een relictverschijnsel. Ik ben ze onder andere nog tegengekomen voor Gouda en voor 1895 voor Zoetermeer.

FREQ: We mogen aannemen dat de naamvalsvormen die volgens regel (1), (2) en (3) gevormd worden, frequenter voorkomen dan die via regel (4) en vervolgens (5) ontstaan.

DOORZ: Het systeem is in hoge mate doorzichtig.

4.2.2.1.3.4. Een oude datief

Een oude derde naamval treffen we aan in *weeg* 'weg' in de enigszins gelexicaliseerde verbindingen *uit-te weeg!* 'uit de weg!' en *niks in de weeg!* 'niets aan de hand!' (lett. '(er ligt je) niets in de weg!'), en in *onderweeg*, in *we waere vier weke onderweeg* 'we waren vier weken onderweg'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Gouda.

4.2.2.2. Flexie adjectieven: verbuiging, trappen van vergelijking

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 9)

De verbuiging van adjectieven in het Katwijks, ook die bij de trappen van vergelijking, is overeenkomstig het Standaardnederlands.

4.2.2.3. Flexie werkwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 12)

In deze paragraaf komt onder andere de indeling in klassen aan de orde. Overdiep hanteert hiervoor de traditionele indeling van de historische grammatica, maar is in het gebruik daarvan niet altijd even consequent. Hij laat onvermeld waarom. Ik deel Overdieps overzicht hier opnieuw in, eveneens uitgaande, maar nu consequenter, van de klassieke indeling, met zeven klassen voor de sterke werkwoorden, met de zwakke werkwoorden en de onregelmatige werkwoorden (onder andere de praeterito-praesentia). De reden dat ik de traditionele indeling uit de historische grammatica gebruik, is dat ik daarmee problemen die opduiken bij synchrone analyse, kan vermijden.

Ik beperk me in het overzicht uitdrukkelijk tot de werkwoorden die Overdiep noemt.

4.2.2.3.1. Het prefix *e-* en varianten

Het voorvoegsel *ge-* bij verleden deelwoorden verschijnt in het Katwijks bijna consequent als *e-*: *edaen* 'gedaan', *an-ebode* 'aangeboden', *waer-eskouwd* 'gewaarschuwd'. Wordt het verleden deelwoord gebruikt als bijvoeglijke bepaling of als bepaling van gesteldheid, dan verschijnt meestal *ge-*: *gezwore kammeraes* 'gezworen kameraden', *hij hàt gedaen (edaen) ekegre dat...* 'hij heeft gedaan gekregen dat...'. Vast is *ge-* wanneer, ook bij een verleden deelwoord, het negatieve prefix *on-* voorafgaat: *ongetrauwde man*, *ongelike beer*, *ongeskore was ik*, *ongedaen maeke*.

Bij *bakke* 'bakken' is in bepaalde combinaties met een bijvoeglijk naamwoord een oude vorm zonder *ge-* bewaard gebleven: *bakke haering* 'gebakken haring', *bakke vis* 'gebakken vis'. Ook bij enkele bijvoeglijke naamwoorden in de vaktaal ontbreekt *ge-*: *traeliede màd* "vismand met spijlen als tralies", *olied vel* 'geolied schootsvel'.

Bij ontleende werkwoorden op *-eren* ontbreekt bij het verleden deelwoord het voorvoegsel *e-*: *as je die dijk passeerd was...* Bij het werkwoord *gebeure* heeft het verleden deelwoord het gebruikelijke voorvoegsel *e-*; de overige vormen van dit werkwoord komen voor met en zonder *ge-*: 't *gebeurde*, 't *beurde*. Het werkwoord *geloven* is in het Katwijks samengetrokken tot *glòdve*. Daarnaast komt nog voor de combinatie *lòd ik* 'geloof ik'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd verleden deelwoorden met prefix *e-*, die ik ook nog heb aangetroffen voor Noordwijk, Rijnsburg en Scheveningen, en vormen waarin een prefix ontbreekt, met uitzondering van *beurde*, dat algemeen Hollands is. Algemeen Hollands is ook de samentrekking *glòdve*. *Lòd ik* is een relict.

FREQ: Omdat 'echte' verleden deelwoorden vaker voorkomen dan verleden deelwoorden die gebruikt worden als bijvoeglijke bepaling of als bepaling van gesteldheid, zal het prefix *e-* een hogere frequentie hebben dan het prefix *ge-*. De vormen zonder prefix zullen een lage frequentie vertonen, deels omdat het hier lexicale verschijnselen betreft.

DOORZ: De patronen waar het hier om gaat, zijn vrij doorzichtig.

4.2.2.3.2. Sterke werkwoorden

Bij de sterke werkwoorden worden traditioneel vier categorieën van vormen onderscheiden, waarmee een afwisseling in wortelvocaal correspondeert. Hieronder worden telkens zoveel mogelijk de voor deze categorieën geldende basisvormen gegeven: 1. infinitief, 2. 1e persoon enkelvoud verleden tijd, 3. 1e persoon meervoud verleden tijd, 4. verleden deelwoord.

Zwakke werkwoorden die sterk geworden zijn, worden behandeld in de klasse waarin ze terechtgekomen zijn. Sterke werkwoorden worden ingedeeld binnen de klasse waarin ze oorspronkelijk thuishoren.

Klasse 1

grijpe - greep - grepe - egrepe 'grijpen - greep - grepen - gegrepen'

Bijzondere gevallen zijn *snije* 'snijden', *strije* 'twisten, bekvechten', *vrije* 'vrijen', met in de 2e categorie de respectievelijke vormen *snee*, *stree*, *vree*, in de 3e categorie naast *sneje*, *streje*, *vreje* de vormen *snene*, *strene*, *vrene*, en in de 4e categorie naast *esneje*, *estreje*, *evreje* de vormen *esneen*, *estreen*, *evreen*. Bij *belije* 'belijden, bekennen' bestaat in ieder geval het afwijkend verleden deelwoord *beleen*. Van *strije* in de betekenis 'strijden' bestaan in de verleden tijd ook zwakke vormen: *strijdde*, *strijdede* (zie voor vormen op *-ede* par. 4.2.2.3.3).

Ook de vormen *prijze* 'prijzen (waarderen, loven)', *wijke* 'wijken' en *wijze* 'wijzen' kunnen naast sterk zwak verbogen worden. Kw. *slijte* is sterk in de betekenissen 'slopen' en 'verslijten', maar heeft daarnaast een zwakke vorm in de betekenissen 'venten' en 'verkopen als agent (in het klein)'. Naast oudere zwakke vormen, die we nog in het Standaardnederlands terugvinden, vinden we sterke vormen bij kw. *skrijne* 'schrijven, schuren langs'.

Historisch gezien hoort het werkwoord st.ndl. *spuwen* thuis in klasse 1. Voorzover het nog sterk is, is het echter overgegaan naar klasse 2. De hoofdvormen in het Katwijk zijn: *spouge - spoog - spoge - espoge*.

Kw. *tije* 'beginnen', in combinatie met *an* 'aan', met de stamvormen *teeg - tege - etege*, klasse 1, heeft zijn betekenis ontleend aan *antije*, klasse 2 (zie daar).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de verleden-tijdsvormen *snene*, enz., de verleden-deelwoordsvormen *esneen*, enz., de zwakke vormen bij *prijze*, enz., de infinitiefvorm *spouge* en de afwisseling van vormen zonder en met *g* in *tije*, *teeg*, enz. Algemeen Hollands zijn de vormen *snee*, enz., *sneje*, enz., *esneje*, enz. en *spoog*, *spoge*, *espoge*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1 (zie par. 4.1.3.2)): De meeste vormen blijken een frequentie van 0 te hebben, met uitzondering van (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *sneje/snene* 1, *esneje/esneen* 2, *eweze/ewijsd* 1.

DOORZ: De werkwoorden *snije*, *strije*, *vrije*, *belije* en hun verbogen vormen vormen met elkaar een patroon. Het patroon is doorzichtig wanneer van verleden-tijdsvormen en verleden-deelwoordsvormen in de richting van tegenwoordige-tijdsvormen gegaan wordt: vanuit een verleden-tijdsvorm op *-ee* (2e categorie) of

-eje/-ene (3e categorie) of een verleden-deelwoordsvorm op *-eje/-een* komen we altijd bij een tegenwoordige-tijdsvorm op *-ije* terecht. Andersom, van tegenwoordige-tijdsvormen in de richting van verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvormen, is het patroon iets minder doorzichtig: vanuit een tegenwoordige-tijdsvorm op *-ije* komen we niet in alle gevallen bij dezelfde verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvorm terecht.

Klasse 2

- a. *skiete - skoot - skote - eskote* 'schieten - schoot - schoten - geschoten'
 b. *sluite - sloot - slote - eslote* 'sluiten - sloot - sloten - gesloten'

Een bijzonder geval in subklasse 2a is *bien* 'bieden', met, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vormen *bood - bode - ebode*, de vormen *bo - boon/ bone - eboon*; de 1e persoon tegenwoordige tijd enkelvoud is (*ik*) *bie*, het meervoud (*wij*) *bieje*. De vormen met *d* komen vooral voor in de meer officiële betekenis 'bieden op een verkoping'. Als *bien* gaat ook *verbien*. Uit *bien*, *verbien* kan de tegenwoordige tijd meervoud *biene*, *verbiene* ontstaan, waarschijnlijk als gevolg van de overgangs-*e* die tevoorschijn komt bij inversie (zie par. 4.2.2.3.5).

Tot de subklasse van *skiete* behoort ook kw. *antije* 'beginnen' (st.ndl. *tijgen aan*; vgl. Van Dale 1999: 3431), met, als in het Standaardnederlands, de stamvormen *toog an - toge an - an-etoge*. In dezelfde betekenis, in afwijking van het Standaardnederlands, komen voor de stamvormen *teeg - tege - etege*, maar zie hiervoor *tije*, klasse 1, waaraan het hier besproken werkwoord in infinitief en praesens zijn klankvorm heeft ontleend.

In subklasse 2b vinden we *skuile* 'schuilen', dat, net als in het Standaardnederlands, in het Katwijks sterk en zwak is. Katwijks zwak en Standaardnederlands sterk is de vorm *spaaite/spààite* 'spuiten'. Kw. *staaite/stààite* 'stuiten' en *waaive/wààive* 'wuiven' zijn zwak, net als in het Standaardnederlands. Kw. *braauwe* heeft in de betekenis 'bierbrouwen', net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord. In de betekenissen 'een papje maken' en, overdrachtelijk, '(ervan) terechtbrengen' is het verleden deelwoord zwak.

Voor *spouge* 'spuwen' zie klasse 1.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *bien*, enz., *boon*, enz., *biene*, enz., *bone*, enz., de vorm *bo* en de afwisseling van vormen zonder en met *g* in *antije*, *toog an*, enz. Algemeen Hollands zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *spaaite/spààite* en het zwakke verleden deelwoord bij *braauwe*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Alle vormen blijken een frequentie van 0 te hebben.

Klasse 3

- a. *binne - bon - bonne - ebonne* 'binden - bond - bonden - gebonden'
 b. *skelde - skold - skolde - eskolde* 'schelden - schold - scholden - gescholden'

Een bijzonder geval in subklasse 3a is *skrikke* 'schrikken', waarbij in het geval van

grote schrik in de verleden tijd enkelvoud en meervoud ook zwakke vormen voorkomen, onder andere in de combinatie (*z'n/d'r ààge*) *dòd skrikke*. Bij *opskrikke* is bovendien het verleden deelwoord zwak.

Als *skelde* 'schelden' gaan *delləve* 'delven', *helləpe* 'helpen' en *skenke* 'schenken'. In de verleden tijd komen bij deze werkwoorden, behalve bij *skenke*, ook zwakke vormen voor. Het zwakke *delləfde* is ook in de standaardtaal bekend. Kw. *helləpe*, oorspronkelijk klasse 3, heeft naast sterk *holləp* en zwak *helləpte* nog de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vorm *hieləp*, soms korter en ouder *hilləp*; de *ie* is afkomstig uit klasse 7, waarheen *helləpe* later ten dele, alleen voor de verleden tijd, verhuisd is.

Onder subklasse 3b vallen bovendien kw. *stùrrəve* 'sterven', *bestùrrəve* 'besterven', *zwùrrəve* 'zwerfen', *bedùrrəve* 'bederven', met bij geringe nadruk sterke *u*-vormen en bij sterke nadruk sterke *ie*-vormen in de verleden tijd: respectievelijk *sturrəf/stierəf*, *besturrəf/bestierəf*, *zwurrəf/zwierəf*, *bedurrəf/bedierəf*. De laatste twee werkwoorden, *zwùrrəve* en *bedùrrəve*, kennen in het geval van sterke nadruk ook zwakke vormen in de verleden tijd: *zwùrrəfde* en *bedùrrəfde*. Als verleden deelwoord vinden we bij alle vier de werkwoorden sterke *u*-vormen: *esturrəve*, enz. Kw. *kùrrəve* 'kerven' heeft de sterke vormen *kurrəf* en *ekurrəve* in een specifieke betekenis, namelijk in een oude formule bij het tellen van haring, en de zwakke vormen *kùrrəfde* en *ekùrrəfd* in de gewone betekenis.

Zwak in de verleden tijd, net als in het Standaardnederlands, en oorspronkelijk klasse 3 is kw. *borste* 'barsten'. Het verleden deelwoord kan, net als in het Standaardnederlands, sterk zijn: *eborste*, maar ook zwak: *eborsted* (zie voor vormen op *-ed* par. 4.2.2.3.3).

Oorspronkelijk klasse 3 is verder nog kw. *worde* 'worden', met in de verleden tijd de van het Standaardnederlands afwijkende stamvormen enkelvoud *wier*, meervoud *wiere*. De vormen in de tegenwoordige tijd zijn: (*ik, jij*) *wor/word(t)*, (*hij*) *wordt*; (*wij, jullie, zij*) *worde*. Het verleden deelwoord is *eworde*.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *holləp*, *hilləp*, het zwakke *helləpte*, de sterke verleden-tijds- en verleden-deelwoordsvormen met *u*: *sturrəf*, enz., de zwakke verleden-tijdsvormen *zwùrrəfde*, *bedùrrəfde*, de zwakke verleden-deelwoordsvorm *eborsted* en de vormen *wier* en *wiere*. Algemeen Hollands zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *skrikke* en *skelde*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De meeste vormen blijken een frequentie van 0 te hebben, met uitzondering van (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *sturrəf/stierəf* 1, *esturrəve* 3, *eborsted* 1, (*ik*) *wor/word* 3, (*jij*) *wor/wordt* 2, *wier* 80, *wiere* 34.

DOORZ: De groep werkwoordsvormen waarvan de infinitief met *ù* gevormd wordt, vormen met elkaar een patroon. Het patroon is doorzichtig wanneer van een verleden-tijdsvorm of een verleden-deelwoordsvorm in de richting van een tegenwoordige-tijdsvorm wordt gegaan: een (sterke) verleden-tijdsvorm met *u* of *ie* of een (sterke) verleden-deelwoordsvorm met *u* leidt altijd tot een tegenwoordige-tijdsvorm met *ù*. Andersom, van een tegenwoordige-tijdsvorm in de richting van een verleden-tijdsvorm of een verleden-deelwoordsvorm is het patroon iets

minder doorzichtig: vanuit een tegenwoordige-tijdsvorm met *ù* komen we niet altijd bij sterke verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvormen terecht maar in bepaalde gevallen ook bij zwakke.

Klasse 4

neme - nam - naeme - enome ‘nemen - nam - namen - genomen’

Naast kw. *naeme* komt in de verleden tijd meervoud ook *namme* voor.

Een geval apart is kw. *komme* ‘komen’, met in de verleden tijd de vormen *kwam* en *kwaeme* en als verleden deelwoord *ekomme*. Naast *kwaeme* komt ook voor de vorm *kwamme*. De verleden tijd van *spreke* ‘spreken’ gaat als kw. *neme*, maar net als bij *komme* en *neme* is bij *spreke*, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast *spraeke* een vorm *sprakke* ontstaan, met betekenisverschil: ‘groeten, door groeten reageren’ respectievelijk ‘babbelen’.

Tot deze klasse behoort ook kw. *zwere* ‘zweren van een wond’, met de sterke en zwakke stamvormen *zwoor/zweerde - zwore/zweerde - ezwore/ezweerd*. Alleen het zwakke verleden deelwoord wijkt af van het Standaardnederlands. Voor *zwere* ‘een eed afleggen’ en ‘bezweren’ zie klasse 6.

Kw. *wāreke* ‘wreken’ heeft, net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord.

REGIO: Algemeen Hollands zijn in ieder geval de vormen *komme, ekomme, en kwamme, namme, sprakke*, en het zwakke verleden deelwoord *ezweerd*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *naeme/namme* 3, *kwaeme/kwamme* 37, *ekomme* 29.

Klasse 5

geve - gaf - gaeve - egeve ‘geven - gaf - gaven - gegeven’

Bij kw. *geve* ‘geven’ komt, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast *gaeve* de vorm *gavve* voor. Als *geve* gaan ook kw. *zitte* ‘zitten’, *zien* ‘zien’, *weze* ‘zijn’, met, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast respectievelijk *zaete, zaege, waere* de vormen *zatte, zagge, wazze*. De verleden deelwoorden komen (afgezien van het prefix) overeen met het Standaardnederlands: *ezete, ezien, eweest*. (Voor *weze* zie verder paragraaf 4.2.2.3.4. Voor inversieverschijnselen bij *zien* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Tot deze klasse behoort ook kw. *legge* ‘liggen’, met in de 2e, 3e en 4e categorie de respectievelijke vormen *lag/làài, laege/lagge/lààie* en *elege*. De oorspronkelijk van *legge* ‘leggen’ afkomstige vormen *làài* en *lààie* zijn in de verleden tijd het meest gebruikelijk. Ook *logge** komt voor. De tegenwoordige tijd heeft in de 3e persoon enkelvoud, net als *legge* ‘leggen’, de vormen *lààt/lààt*. (Vgl. voor *legge* ‘leggen’ par. 4.2.2.3.3.)

Tot klasse 5 behoort verder nog kw. *bidde*, dat in de gewone betekenis ‘bidden’, anders dan in het Standaardnederlands, zwak verbogen wordt: *bidde/biddede, ebid-*

ded (vgl. par. 4.2.2.3.3). Sterk is het werkwoord *been* in de betekenis ‘verzoeken te komen op een begrafenis of feest’. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 146) geeft bij dit werkwoord verder alleen nog het verleden deelwoord *ebeen*.

Oorspronkelijk klasse 5 is nog kw. *wege* ‘wegen’, met de stamvormen *woog* - *woge* - *ewoge*.

Zwak is het verleden deelwoord van *vrete* ‘vreten’ in de samenstelling *an-evreted* ‘aangevreten’.

REGIO: Relictverschijnsel zijn bij *legge* ‘liggen’ de tegenwoordige-tijdsvormen *làà’t* en *lààt* en de verleden-tijdsvorm *làài*, met het meervoud *lààie*, de zwakke vormen bij *bidde*, het werkwoord *been*, met het verleden deelwoord *ebeen*, en het zwakke *an-evreted*. Algemeen Hollands zijn de vormen *gavve*, *zatte*, *zagge*, *wazze*, *lagge* en *logge*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *gaeve/gavve* 1, *zaete/zatte* 25, *zaege/zagge* 4, *waere/wazze* 150, *làà’t/lààt* 2, *lag/làài* 12, *laege/lagge/lààie/logge* 8.

Klasse 6

graeve - *groef* - *groeve* - *egraeve* ‘graven - groef - groeven - gegraven’

Als kw. *graeve* ‘graven’ gaan *vaere* ‘varen’ en, met een zwak verleden deelwoord, *vraege* ‘vragen’ en *jaege* ‘wegjagen’. Van deze werkwoorden komen in de verleden tijd ook zwakke vormen voor, met voor twee ervan ook andere betekenissen: *vraege* ‘eisen van geld of loon’, *jaege* o.a. ‘de vangst van meer dan één schip naar huis brengen’. Als *graeve* gaat ook het, alleen sterk voorkomende, werkwoord *begraeve* ‘begraven’.

Tot deze klasse behoort ook kw. *drege* ‘dragen’, met de sterke stamvormen *droog/droeg* - *droge/droege* - *edroge*, en in de verleden tijd in de betekenis ‘een dode dragen’ ook de zwakke vorm *dreegde*, en verder nog kw. *slae* ‘slaan’, met alleen sterke vormen: *sloog/sloeg/sleeg* - *sloge/sloege/slege* - *eslege*. De *oo* is klankwettig in de verleden tijd. De vormen met *oe* bij deze werkwoorden komen volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 147) weinig voor en wel het minst in de verleden tijd enkelvoud. De vormen met *ee*, bij *slae*, zijn frequent.⁷⁴

Kw. *staen* ‘staan’ heeft in de verleden tijd de van het Standaardnederlands afwijkende stamvormen *sting/stong* en *stinge/stonge*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* voorkeur boven die met *o* (vgl. klasse 7: *hange*, *vange* en *gaen*). Het verleden deelwoord komt overeen met het Standaardnederlands: *estaen*. (Voor inversieverschijnselen bij *staen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Klasse 6 is ook *zwere* ‘een eed afleggen’ en ‘bezweren’, met, net als in het Standaardnederlands, de stamvormen *zwoer* - *zwoere* - *ezwore*. Voor *zwere* ‘zweren van een wond’ zie klasse 4.

Eigenaardig is kw. *skeppe* ‘scheppen, tot stand brengen’, dat in de verleden tijd zwak vervoegd wordt: *skepte*. Het verleden deelwoord is sterk.

Een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord hebben, net als in het

Standaardnederlands, kw. *bakke* 'bakke' en *laen* 'laden'. (Voor inversieverschijnselen bij *laen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

REGIO: Relictverschijnsel zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *vraege*, de vormen met *ee*: *drege*, het tevens zwakke *dreegde*, en *sleeg*, *slege*, *eslege*, de vormen met *oo*: *droog*, *droge*, *edroge* en *sloog*, *sloge*, en de vorm *laen*. De vormen *sting*, *stinge* en *stong*, *stonge* zijn misschien nog als algemeen Hollands te karakteriseren. Misschien is ook het zwakke *skepte* als algemeen Hollands te karakteriseren.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan; voor de vormen waarbij de frequentiegetallen tussen haakjes staan, is niet uit te maken in welke betekenis ze in het corpus voorkomen): *voere/vaerde* 1, *vroeg* en *vraegde* (3), *droog/droeg* en *dreegde* (4), *sloog/sloeg/sleeg* 3, *eslege/esloge* 3, *sting/stong* 38, *stinge/stonge* 19, *elaen* 4.

Klasse 7

slaepe - *sliep* - *sliepe* - *eslaepe* 'slapen - sliep - sliepen - geslapen'

Als kw. *slaepe* 'slapen' gaat *lòðpe* 'lopen'. Sterk, maar in de verleden tijd ook zwak, zijn *raen* 'adviseren' (1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd: *ik rae*), met de stamvormen *ried/raedde* - *riede/raedde* - *eraen*, en *hauwe* 'houden', met de vormen *hiew/hauwde* - *hiewel/hauwde* - *ehauwe*. De zwakke vormen bij *hauwe* komen vooral voor in de betekenis 'zware inspanning leveren om iets vast te houden, met geweld stevig vasthouden' en in de vaktaal in een bepaalde technische betekenis, terug te vinden in het werkwoord *ofhauwe* o.a. 'de reep van de vleet bij het halen afhouden' (Overdiep & Varkevisser 1949: 40). Sterk en zwak zijn verder nog *ont-hauwe* 'onthouden', *overhauwe* 'overhouden' en *inhauwe* 'inhouden'.

Tot deze klasse behoort ook kw. *rope* 'roepen', met, naast de voor dit werkwoord gebruikelijke stamvormen *riep* - *riepe* - *erope*, in de verleden tijd enkelvoud in de speciale betekenis 'wekken, porren (voor de wacht of het werk)' de vorm *roop*.

Verder kw. *hange* 'hangen' en *vange* 'vangen', met, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke stamvormen *hing* - *hinge* - *ehange* en *ving* - *vinge* - *evange*, in de verleden tijd de sterke vormen *hong*, *honge* en *vong*, *vonge* en de zwakke vormen *hangde* en *vangde*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* voorkeur boven die met *o* (vgl. klasse 6: *staen*).

Kw. *gaen* 'gaan' heeft, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vormen *ging* - *ginge* - *egaen*, in de verleden tijd nog de vormen *gong*, *gonge*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* weer de voorkeur (vgl. klasse 6: *staen*). (Voor inversieverschijnselen bij *gaen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Kw. *hiete* 'heten, een naam dragen' en 'bevelen, een opdracht geven' heeft, net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd: *hiette*, en een sterk verleden deelwoord: *ehiete*. In de tweede betekenis kan het verleden deelwoord echter ook zwak voorkomen: *ehieted*. Sterk en zwak, zoals in het Standaardnederlands, is kw. *skààie* 'scheiden', met de overige stamvormen *skee/skààide* - *skeje/skààide* - *eskeje/eskààie*. Op dezelfde manier gaat kw. *uitskààie* 'ophouden'.

Een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord in klasse 7 hebben, overeenkomstig het Standaardnederlands, kw. *braen* 'braden', *vaauwe* 'vouwen' en *zauwte* 'zouten'. Ook kw. *stòtè* 'stoten' heeft een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord; het Standaardnederlands kent in de verleden tijd naast zwakke nog sterke vormen. (Voor inversieverschijnselen bij *braen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

In klasse 7 kunnen we ten slotte nog indelen kw. *wasse* 'wassen', dat, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 148), sterk of zwak is in de verleden tijd.⁷⁵

REGIO: Relictverschijnsel zijn de sterke en zwakke verleden-tijdsvormen bij *hauwe*, *onthauwe*, *overhauwe*, *inhauwe*, de zwakke vormen bij *ofhauwe*, de vormen met *oo* bij *rope*, de sterke verleden-tijdsvormen met *o*: *hong*, enz., de zwakke vormen *hangde* en *vangde*, en de vormen *raen* en *braen*. In de betekenis 'bevelen, een opdracht geven' is *hiete* een relict, samen met het zwakke verleden deelwoord *ehieted*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan; voor de vormen waarbij de frequentiegetallen tussen haakjes staan, is niet uit te maken in welke betekenis ze in het corpus voorkomen): *hiew/hauwde* 17, *hiewel/hauwde* 4, *ehauwe* 1, *hiew over / hauwde over* 1, *riep/roop* (3), *erope* (3), *hing/hong/hangde* 3, *hinge/honge/hangde* 3, *ging/gong* 54, *ginge/gonge* 60, *hiette* (2e categorie) (11), *hiette* (3e categorie) (1), *skee uit / skààide uit* 2.

4.2.2.3.3. Zwakke werkwoorden

Verschillen met het Standaardnederlands treffen we bij de zwakke werkwoorden in het Katwijkse hoofdzakelijk aan in de verleden tijd en bij het verleden deelwoord.

Katwijkse zwakke werkwoorden krijgen in de verleden tijd, afhankelijk van de vocaal of consonant waarop de stam uitgaat, zolang de laatste geen *t* of *d* is, net als in het Standaardnederlands, een uitgang *-te* of *-de*: respectievelijk *viste* en *stierde* 'stuurde'. Ook het verleden deelwoord komt in dat geval overeen met het Standaardnederlands: *evist*, *estierd* 'gestuurd'. Gaat de stam echter uit op *-t* of *-d*, dan kunnen we, anders dan in het Standaardnederlands, in de verleden tijd, in het enkelvoud en meervoud, de uitgang *-ede* krijgen: *zette* 'zette, zetten'; het verleden deelwoord kan in dat geval eindigen op *-ed*: *ezetted* 'gezet'.

De vorm met *-ed* bij het verleden deelwoord handhaaft zich volgens Overdiep beter dan de vorm met *-ede* in de verleden tijd: het verleden deelwoord *ezetted* zal zich, met andere woorden, gemakkelijker vormen dan de verleden tijd *zette*. Binnen de verleden tijd vervolgens, is de vorm op *-ede* in het meervoud beter bewaard dan in het enkelvoud, waarschijnlijk ter onderscheiding van de meervoudsvorm in de tegenwoordige tijd: vergelijk kw. *zette* (o.v.t.) versus kw. *zette* (o.t.t.) met st.ndl. *zetten* (o.v.t.) versus st.ndl. *zetten* (o.t.t.). (Overdiep & Varkevisser 1940: 151.)

Voorbeelden van verleden-tijds- en verleden-deelwoordsvormen met *-ede* respectievelijk *-ed* zijn verder nog *strijdede*, *estrijded* (van *strije* 'strijden'; zie par.

4.2.2.3.2: klasse 1), *biddede, ebidded* (van *bidde* 'bidden'; zie par. 4.2.2.3.2: klasse 5), *staaitede/stààitede, estaaited/estààited* (van *staait*/*stààite* 'stuiten'; zie par. 4.2.2.3.2: klasse 2).⁷⁶

Het paradigma van *zegge* 'zeggen' is: tegenwoordige tijd: ik *zeg*, jij *zeg/zegt*, hij *zàà't/zààt*; wij, jullie, zij *zegge*; verleden tijd: ik, jij, hij *zee/zàà*; wij, jullie, zij *zeje/zààie*; verleden deelwoord: *ezààd*.

Van *legge* 'leggen' is het paradigma: tegenwoordige tijd: ik *leg*, jij *leg/legt*, hij *làà't/lààt*; wij, jullie, zij *legge*; verleden tijd: ik, jij, hij *legde/làà*; wij, jullie, zij *legde/lààie*; verleden deelwoord: *elege* (vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 5: *legge* 'liggen').

Het paradigma van *hebbe* 'hebben' is: tegenwoordige tijd: ik, jij *heb* (inversie: *hè-je*), hij *hàà't/hààt*; wij *hebbe* (inversie: *hè-we*), jullie, zij *hebbe*; verleden tijd: ik, jij, hij *hàà/hadde*; wij, jullie, zij *hààie/hadde*; verleden deelwoord: *ehààd*. In de verleden tijd zijn *hàà* en *hààie* de jongere vormen naast *hadde*; deze vormen worden, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 153), vaak door jongeren gebruikt en door ouderen die door de omgang met vreemden minder vast zijn in hun taal. De keuze voor *hàà*/*hààie* of *hadde* wordt verder bepaald door het zinstype waarin de vormen voorkomen: *hadde* komt meer dan *hàà*/*hààie* voor in bijzinnen, *hàà*/*hààie* meer dan *hadde* in hoofdzinnen. Daarnaast spelen zinsritme en accent een rol.

Het zwakke kw. *kenne* 'kennen' loopt door elkaar met het onregelmatige kw. *kenne* 'kunnen': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *ken*; wij, jullie, zij *kenne*; verleden tijd: ik, jij, hij *kon/kos*; wij, jullie, zij *konne/kozze*; verleden deelwoord: *ekend*. De vormen *kos* en *kozze* hebben bij *kenne* 'kennen' minder de voorkeur dan bij *kenne* 'kunnen' (vgl. par. 4.2.2.3.4: (2)).

Zwak zijn verder *brenge, denke, zouke, kòòpe*, met in de verleden tijd en als verleden deelwoord de respectievelijke vormen *broch*/brocht, ebrocht; doch/docht, edocht; zoch*/zocht, ezocht; koch*/kocht, ekocht*, en bij de laatste soms ook *koft, ekoft*.

Van st.ndl. *dunken* bestaan in het Katwijks een onpersoonlijke tegenwoordige tijd: *mijn dunkt* 'mij dunkt', en verleden tijd: *mijn docht* 'mij docht/dunkte'.

Het samengetrokken werkwoord *roen* 'rooien' heeft in de verleden tijd en als verleden deelwoord de respectievelijke vormen *roede* 'rooide, rooiden' en *eroed* 'gerooid'.

Eigenaardig is de verbuiging van het zwakke *smeen* 'smeden': tegenwoordige tijd: ik *smee*, jij, hij *smeet*; wij, jullie, zij *smeen/smene*; verleden tijd: ik, jij, hij *smeedde*; wij, jullie, zij *smene*; verleden deelwoord: *esmeen/esmeed*. Het meervoud *smene* kan dus zowel voor de tegenwoordige als voor de verleden tijd gelden.

Bijzonder is kw. *zewe* 'rondzwerven (van personen); rondslingeren (van voorwerpen)', met de verleden tijd enkelvoud *zweef*. Het verleden deelwoord heeft de normale zwakke verbuiging: *ezweefd*. In de gewone betekenis 'zweven' heeft *zewe* in alle tijden de gebruikelijke zwakke verbuiging.

REGIO: Relictverschijnsel zijn in ieder geval de verleden-tijdsvormen op *-ede* en verleden-deelwoordsvormen op *-ed*, en verder de verleden-tijdsvormen *làà*, *lààie*,

hààì, hààie, hadde, kos, kozze, koft, zweef, de verleden-deelwoordsvormen *ezààd, ehààd, ekoft*, het werkwoord *smeen*, met de tegenwoordige-tijdsvormen *smeë, smeen/smene*, de verleden-tijdsvorm *smene* en het verleden deelwoord *esmeen*. Een relictverschijnsel is verder het werkwoord *roen*, waarbij regelmatig de vormen *roede* en *eroed* optreden. De tegenwoordige-tijdsvormen *zààt/zààt, lààt/lààt* en *hààt/hààt* zijn nu ook wel als relict te beschouwen. De vormen *doch/docht, edocht, broch/brocht, ebrocht* zijn qua stamvocaal waarschijnlijk nog als algemeen Hollands te beschouwen. Algemeen Hollands zijn in ieder geval *zee, zeje, kon, konne* en het verleden deelwoord *elege*.

FREQ: Zoals we gezien hebben, neemt Overdiep voor de werkwoorden met een stam op *-t* of *-d* de volgende stabiliteitsvolgorde aan: verleden-deelwoordsvorm op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede* - verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede*. Als we echter uitgaan van de frequentiewaarden die we voor deze vormen op grond van het frequentiewoordenboek kunnen vaststellen, komen we tot een andere stabiliteitsvolgorde. Nemen we voor de categorieën in kwestie alle werkwoorden samen (zowel die met als zonder stam op *-t* of *-d*), met uitzondering van de hulp- en koppelwerkwoorden, dan komen we op grond van corpus S2 van lijst D1 tot de volgende waarden: verleden deelwoorden 853, verleden-tijdsvormen meervoud 452, verleden-tijdsvormen enkelvoud 1516. Als we deze verhouding ook voor de werkwoorden met een stam op *-t* of *-d* aannemen (in het frequentiewoordenboek worden deze niet apart genomen), moeten we dus juist verwachten dat de stabiliteitsvolgorde is: verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede* - verleden-deelwoordsvorm op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede*. Van de onregelmatig zwakke werkwoorden zijn de vormen die volgens corpus S2 van lijst A1 meer dan 0 keer voorkomen (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan (inclusief de vormen die optreden bij inversie); het tussen haakjes vermelde aantal voorkomens bij (jij) *zeg/zegt*, (jij) *leg/legt*, (jij) *heb* en (jij) *ken* kan in werkelijkheid lager zijn: in het corpus is niet aangegeven welk deel van de vormen gerealiseerd is bij inversie): (jij) *zeg/zegt* (14), (hij) *zààt/zààt* 122, *zee/zààì* 138, *zeje/zààie* 15, *ezààd* 24, (jij) *leg/legt* (1), (hij) *lààt/lààt* 5, *elege* 1, (jij) *heb* (108), (hij) *hààt/hààt* 100, *hààì/hadde* 368, *hààie/hadde* 107, *ehààd* 58, (jij) *ken* (13), (hij) *ken* 11, *broch/brocht* 5, *brochte* 1, *ebrocht* 3, *doch/docht* 36, *dochte* 3, *edocht* 5, *koch/kocht/koft* 1, *ekocht/ekoft* 8.

DOORZ: De werkwoorden op *-t* of *-d*, waarbij verleden-tijdsvormen op *-ede* en verleden-deelwoordsvormen op *-ed* mogelijk zijn, vormen een patroon. Het patroon is doorzichtig, in ieder geval wanneer van verleden-tijdsvormen en verleden-deelwoordsvormen in de richting van tegenwoordige-tijdsvormen wordt gegaan.

4.2.2.3.4. Onregelmatige werkwoorden

Hieronder behandel ik de onregelmatige werkwoorden, waarbinnen de zogeheten praeterito-praesentia een aparte subklasse vormen. Ik geef hierbij zoveel mogelijk de volledige paradigmata. De vormen die optreden bij inversie, noem ik alleen voorzover ze afwijken van de vormen die buiten de inversie optreden.

De werkwoorden *staen* en *gaen* worden niet hier maar bij de sterke werkwoorden

(par. 4.2.2.3.2) onder respectievelijk klasse 6 en 7 behandeld. Het werkwoord *weze* 'zijn' wordt hier en onder klasse 5 behandeld.

(1) Kw. *zelle* 'zullen': tegenwoordige tijd: ik, jij *zel* (inversie: *zè-je*), hij *zel*; wij *zelle* (inversie: *zè-we**), jullie, zij *zelle*; verleden tijd: ik, jij, hij *zauw*; wij, jullie, zij *zauwe*; verleden deelwoord: geen. Naast *zelle* komt de vorm *zalle** voor (inversie: *zà-we**).

(2) Kw. *kenne* 'kunnen': tegenwoordige tijd: ik, jij *ken* (inversie: *kè-je*), hij *ken*; wij *kenne* (inversie: *kè-we**), jullie, zij *kenne*; verleden tijd: ik, jij, hij *kon/kos*; wij, jullie, zij *konne/kozze*; verleden deelwoord: *ekend*. Zie ook onder de zwakke werkwoorden (par. 4.2.2.3.3): *kenne* 'kennen'.

(3) Kw. *magge* 'mogen': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *mag*; wij, jullie, zij *magge*; verleden tijd: ik, jij, hij *moch*; wij, jullie, zij *moche*; verleden deelwoord: *emagd/emagge*. Het verleden deelwoord *emagge* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 156) zeldzaam. Kw. *magge* komt nog voor in de oude betekenis 'kunnen' in *dat mag mijn iet heuge* 'dat kan ik mij niet herinneren'.

(4) Kw. *motte* 'moeten': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *mot*; wij *motte* (inversie: *mò-we*), jullie, zij *motte*; verleden tijd: ik, jij, hij *mos*; wij, jullie, zij *mosse*; verleden deelwoord: *emotte*.

(5) Kw. *durrøve* 'durven': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *durrøf*; wij, jullie, zij *durrøve*; verleden tijd: ik, jij, hij *dors/durrøfde*; wij, jullie, zij *dorse/durrøfde*; verleden deelwoord: *edurrøfd*.

(6) Kw. *wete* 'weten': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *weet*; wij, jullie, zij *wete*; verleden tijd: ik, jij, hij *wis*; wij, jullie, zij *wisse*; verleden deelwoord: *ewete*.

(7) Kw. *wulle* 'willen': tegenwoordige tijd: ik, jij *wul* (inversie: *wù-je**), hij *wul*; wij, jullie, zij *wulle*; verleden tijd: ik, jij *wow/wauw* (inversie: *wo-je*), hij *wow/wauw*; wij, jullie, zij *wowe/wauwe*; verleden deelwoord: *ewuld**. Kw. *wulle* komt nog voor in de oude betekenis 'zullen' in *wul ik æris zegge wie d'r in dat boeltje now weunt?* 'zal ik eens zeggen wie er nu in dat boeltje woont?'

(8) Kw. *doen* 'doen': tegenwoordige tijd: ik *doe*; wij, jullie, zij *doen/doene*; verleden tijd: ik, jij, hij *dee*; wij, jullie, zij *dene/deje/dede*; verleden deelwoord: *edaen*. Zie voor inversieverschijnselen bij *doen* paragraaf 4.2.2.3.5. De verleden-tijdsvorm *dede* wordt vooral bij nadruk gebruikt.

(9) Kw. *weze* 'zijn': tegenwoordige tijd: ik, jij *ben* (inversie: *bè-je*), hij *is*; wij *benne* (inversie: *bè-we*/ben-we*), jullie, zij *benne* (inversie: *ben-ze*); verleden tijd: ik, jij, hij *was*; wij, jullie, zij *waere/wazze*; verleden deelwoord: *eweest*. Zie ook paragraaf 4.2.2.3.2 onder klasse 5. Zie voor de *z* in *wazze* paragraaf 4.2.1: (88).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *kos*, *kozze* (2), *magge* 'kunnen' (3), *wulle* 'zullen', *ewuld* (7) en *dene* (8). Algemeen Hollands zijn *ken*, *kenne*, *konne*, *ekend* (2) en, in de betekenis 'mogen', *mag*, *magge* (3). Van de verleden-deelwoordsvormen bij het laatste werkwoord is *emagd* eerder algemeen Hollands en lijkt *emagge* eerder een relict. Algemeen Hollands zijn verder *motte* en al zijn vormen (4) en de vormen *doene* (8) en *wazze* (9). *Zel* en *zelle* zijn nog wel als algemeen Hollands te karakteriseren. *Zalle* is algemeen Hollands. De vormen *wauw*, *wauwe* en *wow*, *wowe* (7) zijn morfologisch gezien algemeen Hollands. De klank in *wow*, *wowe* echter, is een relict. Algemeen Hollands zijn verder de vormen *moch*, *moche* (3), *dee*, *deje* (8) en *benne* (9). *Dors*, *dorse* (5) en *weze* (9) zijn vormen die ook nog wel in de standaardtaal voorkomen maar bezig zijn te verdwijnen.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan (inclusief de vormen die optreden bij inversie); het tussen haakjes vermelde aantal voorkomens bij (jij) *ben* kan in werkelijkheid lager zijn: in het corpus is niet aangegeven welk deel van de vormen gerealiseerd is bij inversie): *zel* 108, *zelle/zalle* 11, *zauwe* 8, *ken* 110, *kenne* 13, *kon/kos* 119, *konne/kozze* 17, *magge* 5, *moch* 18, *moche* 7, *mot* 125, *motte* 26, *mos* 160, *mosse* 33, *durrəf* 7, *dors/durrəfde* 2, *wis* 22, *wisse* 6, *wul* 47, *wulle* 17, *wow/wauw* 38, *wowe/wauwe* 4, *ewuld* 1, *doen/doene* 76, *dee* 32, *dene/deje/dede* 10, (jij) *ben* (61), *benne* 57, *waere/wazze* 150.

4.2.2.3.5. Verschijnselen door inversie

Bij *doen*, *gaen*, *staen*, *zien* kan bij inversie in de 1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd een *-n* optreden: *doen-ik* (naast *doe-ik*), *gaen-ik* (naast *gae-ik*), *staen-ik* (naast *stae-ik*), *zien-ik* (naast *zie-ik*). Bij deze en de samengetrokken werkwoorden *bien* 'bieden', *verbien* 'verbieden', *braen* 'braden', *laen* 'laden' kan bij inversie in de tegenwoordige tijd meervoud, vooral bij de 1e persoon, een *-e* optreden: *doene-we*, *gaene-we*, *staene-we*, *ziene-we*, *biene-we*, *verbiene-we*, *braene-we*, *laene-we*. Van de combinaties *doene-we* en *gaene-we* bestaan ook verkorte versies: *doe-we*, *gae-we*. Ook, maar minder vaak, komen de vormen met *-e* voor wanneer er geen sprake is van inversie: *we doene*, *we gaene*, *we staene*, *we ziene*, *we braene*, *we laene*. Zie verder nog de inversievormen in paragraaf 4.2.2.3.3 onder *hebbe* en in paragraaf 4.2.2.3.4 (passim).

REGIO: De *-n* die optreedt bij inversie in de 1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd is nog steeds als algemeen Hollands te beschouwen. De *-e* in de tegenwoordige tijd meervoud is, zowel bij inversie als wanneer daar geen sprake van is, in ieder geval algemeen Hollands voorzover deze optreedt in *doene*, *gaene*, *staene* en *ziene*. *Biene*, *verbiene*, *braene* en *laene* zijn relictvormen.

FREQ: De vormen die door inversie ontstaan zijn, zullen frequent voorkomen, omdat over het algemeen ook de werkwoorden waarvan ze zijn afgeleid, redelijk frequent in het taalgebruik voorkomen.

4.2.2.3.6. Uitgangen in de tegenwoordige en verleden tijd

Voor bijna alle werkwoorden, in ieder geval sterk en zwak, geldt, als in het gespro-

ken Standaardnederlands, in de tegenwoordige tijd meervoud de uitgang *-e*, in de 2e en 3e persoon enkelvoud *-t*. De *-t* in de 2e persoon enkelvoud is volgens Overdiep in het Katwijks zeer wankel en bij inversie, als in het Standaardnederlands, geheel afwezig. In de verleden tijd meervoud krijgen we bij de sterke en onregelmatige werkwoorden in het algemeen een uitgang *-e*. Bij de zwakke werkwoorden wordt de verleden tijd alleen door het suffix gevormd en volgt geen uitgang: *ik maekte, wij maekte*.

4.2.2.3.7. Deelwoorden

De slotmedeklinker van het zwakke verleden deelwoord kan, als in het Standaardnederlands, een *t* zijn: *emaekt* 'gemaakt', of een tot *t* verscherpte *d*: *espeuld* 'gespeeld'. Bij het sterke verleden deelwoord hebben we het suffix *-e*. Voor het prefix van het verleden deelwoord zie paragraaf 4.2.2.3.1.

Het tegenwoordig deelwoord wordt, als in het Standaardnederlands, gevormd door toevoeging van het suffix *-end*, verscherpt tot *-ent*, en *-ende*. De vorm op *-ende* kan verzaard worden met het bijwoord *an* 'aan', bijvoorbeeld in: *zòð halløf lachende-n-an keek ze nae d'r broer* 'zo half lachend keek ze naar haar broer'. Een verzwaring met de combinatie van bijwoorden *an heen* vinden we in *rollende-n-an heen ging 't langs de strand* 'rollend ging het langs het strand'.

Opvallend in het Katwijks zijn tegenwoordig-deelwoordsvormen met een bijwoordelijke *-s*, voor een deel gelexicaliseerd, onder andere in: *dat ging 'r allemael staendes nae toe* 'dat ging (die gingen) er allemaal direct naar toe', *we ginge drijvens voor de wind* 'we gingen vliegend snel voor de wind', *de skipper holde vliegens, an z'n onderbroukje, nae bove* 'de schipper holde vliegensvlug, in zijn onderbroekje, naar boven', *gae je lòðpes?* 'ga je lopend?', *ik mos remmes* om bròðd* 'ik moest rennend om brood'.

Opmerking. Voorafgegaan door *op* en gevolgd door *of* 'af' komt de vorm op *-s* voor als infinitief: *dat tauw staet op brekes-of* 'dat touw staat op breken', *'t staet op springes-of* 'het staat op springen'.

REGIO: De tegenwoordig-deelwoordscombinaties met *an* en *an heen* en de tegenwoordig-deelwoordsvormen op *-s* kunnen als relict worden beschouwd. De vorm *vliegens* bestaat echter ook in de standaardtaal.

FREQ: De vormen zullen door hun lexicale karakter niet erg frequent zijn.

4.2.2.3.8. Imperatiefvormen

De imperatiefvormen van het werkwoord missen in het Katwijks over het algemeen de uitgang *-t*, ook in het meervoud. Een belangrijke voorwaarde voor het voorkomen van de *-t* is nadruk. De *-t* blijkt in dat geval, in zinsverband, vooral voor te komen voor 'r 'er', 'm 'hem', 't 'het', en na volle klinker: *komt-'r maer uit!*, *maekt-'m iet kwaed!*, *døgt-'t dan!*, *gaet gauw om de fles en de kouk!* Ook na *l*, *r*, *m*, *n* maar voor *d*, in *de*, *d'r*, *dat*, kan bij nadruk een uitgang *-t* optreden. Aan deze *-t* wordt de *d* van het erachter staande woord geassimileerd: *haelt-te haemer effe!* 'haal de hamer even!' (versus *hael effe de haemer!*). Met een stemhebbende *-d*, ontstaan door assimilatie aan de volgende vocaal, vinden we echter: *staed-iet zòð te beve!*

REGIO: Het ontbreken van de *-t* in het meervoud is zeer algemeen. De *-t* die optreedt bij nadruk, is algemeen Hollands, in ieder geval in de eerste groep gevallen en misschien ook wel in de tweede.

FREQ: Het optreden van de *-t* bij imperatiefvormen zal, omdat imperatiefconstructies weinig in het taalgebruik voorkomen, niet zeer frequent zijn.

4.2.2.4. Voornaamwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8 en 10)

Voor de overzichtelijkheid geef ik van de persoonlijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.1) en de bezittelijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.3) de volledige paradigmata.

4.2.2.4.1. Persoonlijke voornaamwoorden

(1) De onverbogen persoonlijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>ik, 'k</i>	<i>wij, we</i>
2e persoon:	<i>jij, je</i>	<i>jòllie</i>
3e persoon:	<i>hij, ie, die; zij, ze; 't</i>	<i>heulie, ze</i>

De vormen *ie* en *die*, zwakke varianten van *hij*, komen alleen voor bij inversie. De vorm *ie* wordt vooral gebruikt wanneer het woord dat voorafgaat (meestal de verleden-tijdsvorm van een sterk werkwoord), eindigt op een medeklinker: *kreeg-ie* 'kreeg hij', *ging-ie* 'ging hij', *wul-ie* 'wil hij' (maar daarnaast ook *wul-die* 'wil hij'). De vorm *die* wordt vooral gebruikt wanneer het voorafgaande woord (meestal de verleden-tijdsvorm van een zwak werkwoord) eindigt op een klinker of sjwa: *haelde-die* 'haalde hij', *zee-die* 'zei hij', *hàà-die* 'had hij', *toe-die* 'toen hij' (maar ook *toe-ie* 'toen hij'). Ook in de tegenwoordige tijd vinden we naast elkaar *ie* en *die*: vergelijk *ken-ie*, *ken-die* (beide 'kan hij'). De vorm *maektie* kan op twee manieren worden begrepen: als ontstaan uit *maekt-ie* en als ontstaan uit *maekt-die*. Soms wordt het hiaat tussen een op een sjwa eindigend woord en *ie* gedicht door een tussen-*n*: *weunde-n-ie* 'woonde hij'. Als geïncorporeerd subject bij zwakke verleden-tijdsvormen kwam ik *ie* tegen in *beldiede**, *verteldiede** en *stoptiede**. Ook komt voor *beldiedede** (vgl. par. 4.2.2.3.3)!

Opmerking. Niet in het Katwijks komt voor het in het Hollands gebruikelijke *heb-ie* voor 'heb je'.

(2) De verbogen persoonlijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>mijn, me</i>	<i>ons</i>
2e persoon:	<i>jouw, je</i>	<i>jòllie, jelui</i>
3e persoon:	<i>zijn, 'm; heur, d'r, 'r; 't</i>	<i>heulie, d'rlui, ze</i>

Het gebruik van de accentvormen is ruim in het Katwijks. Als genitief komen ze voor als antwoord op de vraag *wies hoed is-tat?* in *da's mijn, jouw, zijn, heur, ons, jøllie, heulie* 'dat is die van mij, van jou, van hem, van haar, van ons, van jullie, van hen' (voor de vorm *wies* zie par. 4.2.2.4.8). De geaccentueerde vormen *mijn* en *zijn* zijn ook in andere naamvallen gebruikelijk, bijvoorbeeld in *dat staet mijn iet te voor* 'dat staat mij niet voor de geest', 't *dùrrəp lààt mijn goed* 'het dorp ligt mij goed', *dat mag mijn iet heuge* 'dat kan ik mij niet herinneren' (lett. 'dat mag mij niet heugen'), *je mos oppasse mit zijn* 'je moest oppassen met hem', *dan kreeg je 'n glaesje van zijn* 'dan kreeg je een glaasje van hem', *az-'k zijn was* 'als ik hem was', en verder in de, wat Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 127) noemt, typisch Hollandse infinitiefverbindingen: *lae zijn dat iet doen* 'laat hem dat niet doen', *kijk zijn əris nijdəg weze* 'kijk hem eens nijdig zijn'.

Opmerking. *Heur* staat te boek als een zuidelijke vorm en werd vroeger ook gebruikt in de deftige schrijftaal.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de beide vormen, subject en object, *jøllie*, met *ò*, de vormen *heur* en *d'rlui*, en de als genitief voorkomende accentvormen. Als relict kan ook beschouwd worden het in de standaardtaal verouderde *jelui*. Algemeen Hollands zijn de vormen *mijn* en *zijn* (datief en accusatief). De beide vormen *heulie* komen overeen met het algemeen Hollandse *hullie*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Van de vormen die opzoekbaar zijn, is het aantal voorkomens (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *mijn* (niet als genitief) 48, *zijn* (niet als genitief) 3, *heur* (niet als genitief) 7, *jøllie* (subject) 27, *jøllie/jelui* (object; *jøllie* niet als genitief) 7.

4.2.2.4.2. Onbepaalde voornaamwoorden

Als onbepaalde voornaamwoorden komen in het Katwijks voor: *alles* 'alles', in bepaalde gevallen ook 'iedereen', *allemael* en, met de nadruk op veelheid of voltalligheid, *allegaer*, en verder *van alles*, (*van*) *allegerand* 'allerlei, allerhande' (uit ouder *alregader hande*), (*'n*) *enkelde* '(een) enkele(n)', *somməgte* 'sommige(n)', *nimməndal* 'niemendal', *mienəg/mennəg* 'menig', *ien* 'iemand, één', *ààr* 'ander', *ààrs* 'iets anders', *verskààie* 'verscheidene', *veul in vijf* 'veel, heel wat' (lett. 'veel en vijf'). (Vgl. par. 4.2.2.5.) Voorbeelden zijn: *alles was 'r* 'iedereen was er', *toe ging de vloot allegaer an zàè* 'toen ging de vloot in zijn geheel naar zee', *van allegerand soort vollək kwam d'r* 'allerlei soort volk kwam er', *ik heb 'r allegerand vollək ezien* 'ik heb er allerlei soort volk gezien', *dən ien zee dut, dən ààr dat* 'de een zei dit, de ander dat', *ik ken nòdīt op ien z'n naem komme* 'ik kan nooit op iemand zijn naam komen', *ààrs hàài je iet amboord* 'iets anders had je niet aan boord', *ze hààt 'r veul in vijf van te zegge, maer ze deugt zelləf iet* 'ze heeft er heel wat over te zeggen, maar ze deugt zelf niet'. De vormen *iemand* en *niemand* komen volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 135) niet in Katwijk voor en de vorm *iets* is er onbekend, maar zie voor *niemand* echter paragraaf 4.2.2.6.

Het onbepaald voornaamwoord *het* ontbreekt in het Katwijks in: *kauw hadde je iet* 'koud had je het niet'. Of is *kauw* hier geen bijvoeglijk maar een zelfstandig naamwoord?

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *alles* in de betekenis 'iedereen', *allegaer*, (*van*) *allegerand*, en *ien* in de betekenis 'iemand'. Algemeen Hollands is *ààrs* 'iets anders'.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Van de vormen die opzoekbaar zijn, is het aantal voorkomens (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): (*van*) *allegerand* 1, *ien* 24.

4.2.2.4.3. Bezittelijke voornaamwoorden

De bezittelijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>mijn, m'n, me</i>	<i>ons/onze</i>
2e persoon:	<i>jouw, je</i>	<i>jòllie</i>
3e persoon:	<i>zijn, z'n, ze; heur, d'r</i>	<i>heulie</i>

De ongeaccentueerde vormen *m'n/me*, *je*, *z'n/ze* en *d'r* worden alleen bijvoeglijk gebruikt: *m'n/me pet* 'mijn pet'. De geaccentueerde vormen *mijn* en *zijn* komen af en toe zelfstandig voor: *mijn is ààrs* 'de mijne is anders' (vgl. *da's mijn*, enz. onder de persoonlijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.1)).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *heur*, *jòllie*, *heulie* (vgl. par. 4.2.2.4.1) en de geaccentueerde, zelfstandig gebruikte vormen *mijn* en *zijn*. De ongeaccentueerde vormen *me* en *ze* zijn algemeen Hollands.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De opzoekbare vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *heur* 6, *heulie* 2, *me* 305, *je* 85.

4.2.2.4.4. Wederkerende voornaamwoorden

De wederkerende voornaamwoorden in het Katwijks zijn voor het enkelvoud mannelijk *'m*, bij enige nadruk *z'n ààge*, voor het enkelvoud vrouwelijk en voor het meervoud *d'r*, bij enige nadruk *d'r ààge*. Als extra vorm in het meervoud komt nog voor *d'rlui*. Voorbeelden: *hij skoor 'm / z'n ààge* 'hij schoor zich', *ze waste d'r / d'r ààge* 'ze waste(n) zich', *ze waste d'rlui* 'ze wasten zich'. *Z'n ààge* en *d'r ààge* kunnen ook gebruikt worden voor vormen met st.ndl. *-zelf*, bijvoorbeeld in *ik heb 't van z'n ààge hòdre vertelle* 'ik heb het door hemzelf horen vertellen', *ze hààt 'n dààitje van d'r ààge* 'ze heeft een duitje van zichzelf (een eigen kapitaaltje)'.

REGIO: De wederkerende voornaamwoorden *'m* en *d'r* zijn een relictverschijnsel zolang ze niet na een voorzetsel voorkomen. Na een voorzetsel komen *'m* en *d'r* algemeen voor. Een relictvorm is verder *d'rlui*. Algemeen Hollands zijn *z'n ààge* en *d'r ààge*. Van de voorbeeldzinnen waarin het Standaardnederlands een vorm met *-zelf* heeft, kan de eerste zin als relict worden beschouwd en de tweede als algemeen Hollands.

4.2.2.4.5. Het wederkerig voornaamwoord

Voor het Standaardnederlands wederkerig voornaamwoord *elkaar* heeft het Katwijks *màkààr*, bij nadruk *màkander*: *toe zaege we màkààr/màkander* 'toen zagen

we elkaar'. Het wederkerig voornaamwoord komt ook gesplitst voor als *ellək (...)* *d'ààr*, bij nadruk *ellək (...)* *d'ander*: *ellək gaf d'ààr/d'ander 'n borrel*.

REGIO: De gesplitste vormen zijn een relictverschijnsel.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): *məkààr* / *məkander* / *ellək (...)* *d'ààr* / *ellək (...)* *d'ander* komt 53 keer voor.

4.2.2.4.6. Aanspreekvormen

De aanspreekvormen in het Katwijks zijn in het enkelvoud *je*, *jij*, *jouw* en weleens *u*. De meervoudsvorm is *jöllie* 'jullie', als object ook wel *jelui*. (Zie ook par. 4.2.2.4.1.) Ook komt aanspraak voor in de 3e persoon. Een kind kan tegen een ouder zeggen: *gae me vaeder òòk mee?*, en een ouder tegen een kind: *gae Jantje òòk mee?* of *gaet-te vent òòk mee?* 'gaat de kleine kerel ook mee?' Kinderen kunnen, samen met dieren (bijvoorbeeld de hond), in de 3e persoon ook met een voornaamwoord worden aangesproken: *gaet hij (-ie) òòk mee?* Een zeeman kan, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 130), zijn baas, de reder, aanspreken met zijn eigen naam (achternaam): *wul Taet effe komme kijke?* Dorpsbewoners kunnen zeggen: *wul de burragemàèster effe komme kijke?* Een algemene aanspreekvorm voor mannen is *neef*.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vormen *jöllie* en *jelui* (vgl. par. 4.2.2.4.1), en de indirecte aanspreekvormen.

4.2.2.4.7. Aanwijzende voornaamwoorden

De aanwijzende voornaamwoorden in het Katwijks zijn *deuze* 'deze', *die*, *geune* 'gene, gindse', *dut/dutte* 'dit', *dat*, *gunt* 'ginds', *de ààge* 'dezelfde', 't *ààge* 'hetzelfde', *zòò'n*, *zòò 'n ientje* 'zo eentje'. De bijvoeglijk gebruikte genitiefvormen van *die* zijn voor het enkelvoud mannelijk *dies*: *dies hoed* 'die zijn hoed', voor het enkelvoud vrouwelijk en voor het meervoud *die-r*: *die-r hoed* 'die haar hoed', *die-r hoede* 'die hun hoeden'. Bij nadruk wordt naast *dies* ook *die z'n* gebruikt. *Dies* kan zelfstandig voorkomen als object in *dies bedoel-'k* 'die bedoel ik', *dies heb ik 't egeve* 'die heb ik het gegeven'. *Geune* komt bijvoeglijk gebruikt voor in tegenstellend verband met *deuze*: *geune logger in deuze* 'gindse logger en deze', en zonder dat er van zo'n verband sprake is: *we laege an geune kant Aemeland* 'we lagen aan gindse kant, de kant van Ameland op'. *Gunt* wordt, in tegenstellend verband met *dut*, volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 131), nog regelmatig bijvoeglijk gebruikt: *dut kind in gunt kind* 'dit kind en dat kind'. Bij zelfstandig gebruik is het veeleer *dat* tegenover *dut*: *de ien wis-tut in de ààr wis-tat* 'de een wist dit en de ander wist dat'. *Gunt* wordt, in dit verband, wel zelfstandig gebruikt bij samentrekking: *dut kind is thuis*, *gunt heb ik iet ezien*. Bijzonder is het gebruik van *dut* en *dat* in respectievelijk *hier*, *kom dut op!* 'hier, kom deze kant op (kom hierheen)!' en *daer*, *lòòp-tat op!* 'daar, loop die kant op (loop daarheen)!' Het met het oude Hollands overeenkomende aanwijzend voornaamwoord 't *ààge* (lett. 'het eigen') vinden we in bijvoorbeeld *dat was 't ààge vaetje kaeremellək* 'dat was hetzelfde vaatje karnemelk'.

De aanwijzende bijwoorden in het Katwijks zijn *hier*, *daer*, *gunter* 'ginder, daarginds'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd *geune*, *gunt*, het bijvoeglijk en zelfstandig gebruikte *dies* en het gebruik van *dut* en *dat* voor respectievelijk 'deze kant' en 'die kant'. Algemeen Hollands is *die-r*, zij het in de vorm *die d'r*, en *gunter*. Waarschijnlijk nog algemeen Hollands zijn *de ààge* 'dezelfde' en 't ààge' 'hetzelfde'.

4.2.2.4.8. Vragende voornaamwoorden

De vragende voornaamwoorden in het Katwijks zijn *wie*, *wat/watte*, *welløke*. De bijvoeglijk gebruikte genitiefvorm van *wie* is *wies* wanneer de bezitter van het bevragee substantief een man is, soms een vrouw, of er meerdere bezitters kunnen zijn: *wies hoed is-tat?*, *wies hoede benne dat?*, en *wie-r* wanneer de bezitter een vrouw is, of meerdere vrouwen de bezitter kunnen zijn: *wie-r hoed is-tat?*, *wie-r hoede benne dat?* Gecombineerd met *van* komt de genitief *wies* voor in *van wies is-tie hoed?*, *van wies benne die hoede?* *Wies* kan zelfstandig voorkomen als object in *wies zag ik-taer?* 'wie zag ik daar?'

In ironische zin komt de bijvoeglijke genitief voor in de uitdrukking *wies haest hè-je?* 'waarom zo'n haast?' (lett. 'wiens haast heb je, van wie heb je die haast?'). *Watte* is een vooral zelfstandig gebruikte uitroepvorm bij verwondering of verontwaardiging. Gevallen van assimilatie zijn nog: *waffər* 'wat voor', *waffəre* 'wat voor een', *wattøren* 'wat voor een', in respectievelijk *waffər hoed bedoel je?*, *waffəre bedoel je?*, *wattøren vleet mot je hebbe?*

Een vragend bijwoord in het Katwijks is *hoe* 'wat voor', in *dat kwam əran hoe 'n zuinəge kok of je hàà* 'dat hing ervan af wat voor een zuinige kok of je had'. Ook komt voor (*h*)*oeneer** 'wanneer'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vormen *wies*, *wattøren*, en *hoe* in de betekenis 'wat voor'. Waarschijnlijk al een relict is (*h*)*oeneer*. Algemeen Hollands is *wie-r*, in de vorm van *wie d'r*, en *watte*. De vormen *waffər* en *waffəre* zijn dat misschien ook.

4.2.2.4.9. Betrekkelijke voornaamwoorden

Als betrekkelijke voornaamwoord komt in het Katwijks voor *wies* wanneer het antecedent een man, een vrouw, onzijdig of meervoudig is: *de man/vrouw wies hoed-taer hing*, *de manne wies hoede daer hinge*, 't kind *wies petje daer hing*. Apart komen voor *wie-r* wanneer het antecedent een vrouw is, *dies* wanneer het antecedent een man is en *die-r* wanneer het antecedent meervoudig is.

Voor het betrekkelijk bijwoord *waar* wordt soms *daer* gebruikt: *hij hààt winkel edaen daer IJs Does now weunt* 'hij heeft een winkel gedreven (op de plaats) waar nu Ijsbrand Verdoes woont'.

Voor *wat* wordt soms *dat* gebruikt: *dat now die bròddwinkel is*, *dat hààt ààndelək de brak eweest* 'wat nu die bakkerswinkel is, dat is eigenlijk de barak geweest', *dat-k je vertelde van die oktoberstùrəm*, *dat was...* 'wat ik je vertelde van die oktoberstorm, dat was...'

REGIO: Algemeen Hollands, maar in een andere vorm, respectievelijk *wie d'r* en *die d'r*, zijn *wie-r* en *die-r*. De overige vormen kunnen als relict worden beschouwd.

4.2.2.5. Telwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 11)

De telwoorden in het Katwijks komen grotendeels overeen met die in het Standaardnederlands. Verschillen zijn er vooral op lexicaal-fonologisch en vakterminologisch gebied. Voor de lexicale fonologie verwijs ik naar paragraaf 4.2.1. Wat betreft de vaktalige getalsaanduidingen, merendeels sterk verouderd en afkomstig uit de visserij, beperk ik mij tot het noemen van een aantal voorbeelden.

Een prothetische *t* kan voorkomen in *tseuventæg* 'zeventig' en *tnegentæg* 'negentig'.

In combinaties van tijdsaanduidingen wordt het uurgetal wanneer dit achteraan staat, verbogen: '*t is bij, over, kwart over, effe voor, vijf voor iene, twee, zeuvene, elløve, halləf vijfve* 'het is bij, over, kwart over, even voor, vijf voor een/enen, twee/tweeën, zeven/zevenen, elf/elven, half vijf/vijven'. In het Standaardnederlands is verbuiging niet in al deze gevallen mogelijk en geldt: hoe preciezer de tijdsaanduiding, hoe minder gemakkelijk de verbuiging. *Om inne bij* 'om en (na)bij, ongeveer' vergt in het Katwijks bij uuraanduidingen een toegevoegde verbogen vorm *ure: om inne bij drie ure*. Voor het aangeven van heel vroege of late tijdstippen gebruikt men combinaties als *te klokke zùs* of *te klok zùs ure*.

Verouderd maar bijzonder zijn getalsaanduidingen waarin halven benoemd worden: *dord'alləf* 'twee en een half' (lett. 'derde half'), *vierd'alləf* 'drie en een half', *vijfd'alləf* 'vier en een half', *zùsd'alləf* 'vijf en een half', *zùstiend'alləf* 'vijftien en een half', *twintægst'alləf* 'negentien en een half', *vijf-in-twintægst'alləf* 'vierentwintig en een half'.

Breuken vinden we ook in verouderde vaktalige aanduidingen betreffende de beloning van zeevarenden: '*n vierendàèls* 'een vierde deel (van de beloning die geldt voor een matroos)', '*n halləf vierendàèls* 'de helft van een vierde deel (een achtste deel) (van de beloning van een matroos)', enz. (vgl. voor de naamvals-*s* in *-dàèls* par. 4.2.2.1.3.2). Verder is onder andere een *halləfdàèler* 'iemand die de helft van het loon van een matroos verdient' en een *drievierendàèler* 'iemand die drievierde deel van het loon van een matroos verdient'.

Gevormd naar *allegerand* (vgl. par. 4.2.2.4.2) zijn de telwoorden *driegerand* 'drie soorten', *viergerand*, *vijfgerand*, *zùsgerand*, enz., in bijvoorbeeld *driegerand skol hadde we* 'drie soorten schol hadden we'.

Bijzondere aanduidingen voor een onbepaalde hoeveelheid zijn onder andere: *dik-op* 'zeer veel, volop', in *d'r was dik-op haering* of *ze hààt dik-op ebrààid* 'ze heeft zeer veel, geruime tijd netten gebreid', *partie* 'enige', in '*n partie vaertuige*, en *spok*, oorspronkelijk gebezigd als visserijbenaming voor 'school, grote hoeveelheid', in bijvoorbeeld '*n spok haering*, maar aan de wal ook gebezigd voor 'troep, gezelschap (mensen)'. Bij aanduidingen voor grote hoeveelheden kan een buigings-*e* optreden: *we vingē-n-'n berrəge haering!* 'we vingē een berg haring!', *d'r waere daer 'n hòðpe vaertuige!* 'er waren daar een hoop vaartuigen!' (vgl. voor het gebruik van de naamvals-*e* par. 4.2.2.1.3.1).

Onbepaalde telwoorden zijn onder andere *verskààie* 'verscheidene', *somməgte* 'sommige(n)', '*(n) enkelde* '(een) enkele(n)' (vgl. par. 4.2.2.4.2).

Opvallend zijn de combinaties *mit z'n bààie* 'met hun beiden', wanneer het mannen betreft, *mit-t'r bààie* 'met hun beiden', wanneer het om vrouwen gaat, en ook *mit z'n màère* 'met meer', in *waere ze mit z'n màère as drie?* 'waren ze met meer dan drie?' of *je was toch mit z'n màère skuite?* 'jullie waren toch met meer schepen?' Het Katwijkse *bààiegaer* heeft de betekenis 'allebei'.

Katwijks *om d'ander* betekent 'een voor een': *ze moche drinke om d'ander* 'ze mochten een voor een drinken'. Katwijks *om d'ààre* betekent 'om de andere': *om d'ààre dag komme ze* 'om de andere dag komen ze (afwisselend, de ene dag wel, de andere niet)'. In het laatste geval is het gebruik in wezen niet afwijkend van het Standaardnederlands.

REGIO: Bijna alle vormen in deze paragraaf kunnen als relictverschijnsel worden beschouwd. Het relict (*te*) *klokke* vinden we ook nog in de ouderwetse standaardtaal.

4.2.2.6. De ontkenning

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 14)

Voor het Standaardnederlandse bijwoord van negatie *niet* is in het Katwijks het meest gebruikelijk een vorm zonder *n-*: *iet*. Andere negatievormen hebben, als in het Standaardnederlands, een *n-*: *nòòit*, *nùrrages* 'nergens', *niemand*, *niks* (ook *neks*), *nimmendal* 'niemendal'. *Niet*, met *n-*, wordt in het Katwijks onder andere gebruikt als interjectie, in stereotype zinsvormen en bij een nadrukkelijk verbiedende infinitief. Een voorbeeld van het laatste is: *niet te vlouke, hòòr!* 'niet vloeken, hoor!'

Opmerkelijk is kw. *iet*, soms *niet*, voor st.ndl. *niets*, in *we hebbe iet evange* 'we hebben niets gevangen', *toe hààie we voor niet evaere* 'toen hadden we voor niets gevangen', *die drank was toe voor niet* 'die drank was toen voor niets (gratis)'. Op ongeveer dezelfde manier wordt kw. *ietàs* gebruikt in *'t is ietàs* 'het is niets'.

Bijzonder is de Katwijkse ontkenning *gien òòfeltje*, met bij bijvoeglijk gebruik de betekenis '(helemaal) geen', in bijvoorbeeld *Gerræt hàài gien òòfeltje ààrægewaesie* 'Gerrit had helemaal geen argwaan', en bij zelfstandig gebruik de betekenis '(helemaal) niets'. Verder ook *gien bəzonders* 'niets bijzonders'. *Gien* vinden we verzwakt terug in *gəniën* 'niet een, geen een' en *gəniëns* 'geeneens'.

In het Katwijks kan nog voorkomen de tweeledige ontkenning, maar zie daarvoor paragraaf 4.2.3.2: (14).

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vorm *iet*, de vormen *iet*, *niet* en *ietàs* in de betekenis 'niets', en de combinaties *gien òòfeltje* en *gien bəzonders*. Algemeen Hollands is *gəniën* en *gəniëns*.

FREQ: De vorm *iet* 'niet', in bepaalde gevallen *niet*, komt zeer frequent voor: corpus S2 van lijst A1 vermeldt 602 voorkomens van het Standaardnederlandse equivalent. De vormen *iet*, *niet*, *ietàs* voor 'niets' zullen aanmerkelijk minder frequent voorkomen: ten eerste komen de standaardtalige equivalenten *niets* plus *niks* in het frequentiewoordenboek op een totaal van 96 voorkomens uit, ten tweede moeten binnen het Katwijks de vormen voor 'niets' concurreren met het naar verwachting frequenter voorkomende *niks* (of *neks*). Ook de overige afwijkende vormen zullen minder frequent zijn.

4.2.2.7. Woordvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 6)

De woordvorming in het Katwijks verschilt niet veel van die in het Standaardnederlands. Het Katwijks heeft geen eigen, specifieke affixen (voor- en achtervoegsels). Wel worden bestaande affixen op een andere manier gebruikt. In een enkel geval blijken affixen in semantisch opzicht een bijzonder gebruik te kennen.

Woordvorming is een onderdeel van de grammatica, maar is moeilijk te onderscheiden van de woordenschat (die behandeld wordt in paragraaf 4.2.4). Als gevolg daarvan worden veel voorbeelden van Overdiep niet vermeld. Ik beperk me tot gevallen die mij binnen het Katwijks zijn opgevallen.

4.2.2.7.1. Samenstelling

Op een bijzondere manier samengesteld, uit een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord, zijn in het Katwijks onder andere, deels tot de vaktaal beperkt, met het bijvoeglijk naamwoord in de verbogen vorm: *drukkenering* 'grote drukte', en met het bijvoeglijk naamwoord in de onverbogen vorm: *dòdstròòm* 'niet felle getijstroom', *kwaetij* 'tij waar je last van hebt' (lett. 'kwaad tij'), *kwae-grond* 'zachte grond die niet deugt voor de visserij' (lett. 'kwade grond') en *kwae-neute* 'sombere mededelingen' (lett. 'kwade noten'), in de uitdrukking *kwae-neute kraeke* 'sombere mededelingen doen' (lett. 'kwade noten kraken'). De klemtoon ligt telkens op het tweede deel van de samenstelling.⁷⁷

Eveneens op een bijzondere manier samengesteld, maar nu uit een bijvoeglijk naamwoord c.q. bijwoord en een zelfstandig naamwoord, zijn onder andere, verouderd en tot de vaktaal beperkt, *toe-màò* 'dichte (toegevlochten) (vis)mand' en *uiter-end* 'verste eindpunt van de vleet'.

Uit een voorzetsel en een zelfstandig naamwoord is samengesteld het bijvoeglijk naamwoord *anstik(kend)* 'kapot', dat zowel predicatief gebruikt wordt: *dat net is anstik(kend)*, als attributief: *haelt-tie anstikkende nette maer op*. De vorm *anstikkend* kan worden begrepen als bevattend een meervoud *stikken* plus paragogische *t*, gespeld *d*. In de verbogen vorm *anstikkende* treffen we een *d* aan. (Zie par. 4.2.1: (112).)

Zie voor de samenstellingen *lòsiesmaet*, *donkiesskuit*, *blikkiesskindere* paragraaf 4.2.2.1.2.

Opmerking. Beide hier genoemde samenstellingsproceedes, die van een bijvoeglijk naamwoord plus zelfstandig naamwoord en die van een bijwoord plus zelfstandig naamwoord, bestaan ook in de standaardtaal.

4.2.2.7.2. Afleiding

Het Katwijks kent een afwijkend gebruik van achtervoegsels, vooral te vinden in een aantal verouderde, uit de vaktaal afkomstige woorden. Opvallend zijn de volgende correspondenties:

- (1) st.ndl. *-aar* is kw. *-der*, in bijvoorbeeld *baggerder* 'schelpenvisser';
- (2) st.ndl. *-er* is kw. *-erd* in *kanjerd* 'kanjer (grote vis, schuit, enz.)', *klikkerd* 'kanjer (grote vis)';

- (3) st.ndl. *-erling* is kw. *-enaer*, in bijvoorbeeld *zuienaer* 'iemand die ten zuiden van de Nieuwe Waterweg woont';
- (4) st.ndl. *-heid* is kw. *-te*, in bijvoorbeeld *stijfte* 'stijfheid', *gaerte* 'gaarheid', *gladte** 'gladheid';
- (5) st.ndl. *-ierster* is kw. *-ster* in *tuinster* 'vrouw die op het erf van de visdroger met de vis werkzaam is';
- (6) st.ndl. *-nis* is kw. *-skop* (st.ndl. *-schap*) in *heugenskop* 'heugenis, herinnering';
- (7) st.ndl. *-NUL* is kw. *-erd* in *zoetekauwerd* 'zoetekauw'; het vrouwelijk synoniem, zonder Standaardnederlands equivalent, is *soeferd* 'liefhebster van zoetigheid' (uit *soefe/soffe* 'zuigen en smakken op een snoepje').

Zeldzame gevallen van afleiding zijn de op basis van een bijvoeglijk naamwoord door toevoeging van *-tje* ontstane diminutievormen: *kreveltje* 'oud vrouwtje' (lett. 'kreupeltje'), *slechtje* 'ogenblik waarop de zee bij het schip zo vlak is dat er geen water over het dek zal komen (en men een bepaald karweitje kan opknappen)' (uit *slecht* 'vlak'), *lestje* 'laatste beetje/stukje' (uit *leste* 'laatste'), in *da's 't lestje* 'dat is het laatste beetje (vloeistof bijvoorbeeld)' of, gezegd over een stervende, 'dat is het laatste stukje (nog te leven)'.

Bijzonder in het Katwijks zijn een aantal in het Standaardnederlands niet bestaande afleidingen die gelijk zijn aan de werkwoordstam: *brae* 'vis die 's avonds wordt gebakken voor gebruik aan boord', *brauw* 'pap', *dòòp* 'saus bij het eten', *ofhael* 'laatste trek aan de bomschuit, waardoor hij in zee kwam' (lett. 'afhaal'), *onderkruip/ondersteek* 'onderkruiper (klein kereltje)', *ophòòg* 'toegift bovenop een volle mand vis', *vang* 'vangst', *weggòòi* 'alles, ook vis, wat geen waarde heeft en weggegooid wordt' (Overdiep & Varkevisser 1949: 66).

Een aparte vermelding verdient *braeder*, met de passieve betekenis 'makreel of haring die in zijn eigen vet wordt gebraden'.

Opmerking. De voor het Katwijks genoemde suffixen zijn eveneens bekend in de standaardtaal. Voor alle duidelijkheid: het gaat hier dus om verschillen in lexicale distributie. Ook van vormingen als *kreveltje*, afleidingen die gelijk zijn aan de werkwoordstam, zoals *brauw*, en het geval *braeder* vinden we vergelijkbare gevallen in de standaardtaal. Standaardnederlandse voorbeelden zijn respectievelijk *lekkertje*, *koop* en *aanrader*.

4.2.3. Syntaxis

In het algemeen is Standaardnederlandse syntaxis Katwijkse syntaxis. Ik vermeld alleen de verschillen. Niet aan de orde komen, omdat zij in de gesproken standaardtaal aanvaard zijn, constructies als *die jongen, die zei...* of *ijs ben ik dol op*. Evenmin komen die constructies ter sprake die algemeen substandaard zijn, zoals het perifrastische *doen*, in bijvoorbeeld *en dan deden we altijd eerst de ramen zemen*.

4.2.3.1. Functiewoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 10 en 14)

Bij de functiewoorden behandel ik de adposities (voorzetsels, achterzetsels, circumposities), de lidwoorden en de voegwoorden. De voornaamwoorden en de hulpwerkwoorden, die we er ook toe kunnen rekenen, bespreek ik in respectievelijk de paragrafen 4.2.2.4 en 4.2.3.2. De voegwoorden zouden volgens het in paragraaf 2.3.2 geïntroduceerde onderscheid bij de constructies moeten worden behandeld. Omdat ze toch ook een duidelijke verwantschap met de adposities vertonen, bespreek ik ze hier.

4.2.3.1.1. Adposities (voorzetsels, achterzetsels, circumposities)

Bij de adposities beperk ik me zoveel mogelijk tot algemene gevallen die regelmatig optreden. Buiten beschouwing blijft het adpositiegebruik dat voorkomt in allerlei incidentele, vaak verouderde uitdrukkingen, zoals *an zàè gaen* 'naar, richting zee gaan'. Hieronder volgt een opsomming van de meest opvallende correspondenties.

(1) St.ndl. *als* is kw. *voor* in *toe 'k voor mätroos voer...* 'toen ik als matroos voer...', *'t was m'n dorde rààis voor skipper* 'het was mijn derde reis als schipper'.

(2) St.ndl. *bij, tijdens* is kw. *mit* in *mit-te haering ginge we nae Skaerenburræg* 'in de tijd van de haringvangst gingen we naar Scarborough', *mit laen benne d'r twee ton ùrräte in 't gat egaen* 'bij het laden zijn er twee tonnen erwten in het ruim gegaan'.

(3) St.ndl. *boven (...)* *langs* is kw. *bove (...)* *heen* in *we ginge bove-n-'m heen* 'we gingen boven hem langs'.

(4) St.ndl. *dicht bij* is kw. *teuge (...)* *an* in *hij weunde teuge de skilløphòðe an* 'hij woonde dicht bij, in de richting van de schelpenhopen', *teuge Noortæg an* 'dicht bij Noordwijk', *we hebbe teuge de wal an elege* 'we hebben dicht bij, bij de wal gelegen'.

(5) St.ndl. *door* is kw. *van* in *laet je je zòðveul ontduimele van zijn?* 'laat je je zoveel voor je neus weggapen door hem?' Deze bepaling met *van* (voor de Standaard-nederlandse bepaling met *door*) is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 191) nog gangbaar in het Katwijkse.

(6) St.ndl. *geleden* is kw. *over* in *over 'n week of drie* 'een week of drie geleden'.

(7) St.ndl. *in* is kw. *an* in *an mòðte* 'in moten', *an zwijm legge* 'in zwijm liggen', *an flenters* 'in flinters', *an stikke* 'in stukken', en in *an z'n onderbroukje* 'in zijn onderbroekje (met zijn onderbroekje aan)', *an z'n trui* 'in z'n trui (met z'n trui aan)', *an 't vestje* 'in het vestje (met het vestje aan)'.

(8) St.ndl. *in, te* is kw. *op* in het geval van dorpsnamen in *hij weunt op Skeveling, Rààinsburræg, Kattø-Binne* 'hij woont te Scheveningen, Rijnsburg, Katwijk-Binnen (Katwijk aan den Rijn)'. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 187) duidt de verbinding *in Skeveling* op de bebouwde kom, dat wil zeggen, het dorp met de straten.

(9) St.ndl. *in de richting van* is kw. *om* in het niet per se vaktalige *om de noord gaen* 'in de richting van, naar het noorden gaan' (beweging), *om de noord weune* 'in de

richting van, in het noorden wonen' (rust). Beide combinaties komen ook voor met *de zui* 'het zuiden'. Met *de west* is, in ieder geval vaktalig, alleen de eerste combinatie (beweging) mogelijk, met *de òòst* geen enkele. Met achteropgeplaatst aanwijzend voornaamwoord komt voor *om de noordgunter* 'daarginds in het noorden'. Vaktalig is het curieuze *om d'in gaen* 'landwaarts, in de richting van de kust (naar binnen, inwaarts) gaan'.

(10) St.ndl. *langs* is kw. *an* (...) *heen* in *d'r stinge an 't paedje heen allegaer van die klààne bòòmpies* 'er stonden langs (de hele lengte van) het paadje allemaal van die kleine boompjes'.

(11) St.ndl. *naar* is kw. *nae* in *hij ging nae huis* 'hij ging naar huis'.

(12) St.ndl. *naar* is kw. *-over* in (niet alleen vaktalig) *we gaen noordover* 'we gaan naar het noorden' en *we gaen zuidover* 'we gaan naar het zuiden'. De combinatie wordt bij Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 niet genoemd voor de windrichtingen west en oost.

(13) St.ndl. *op* is kw. *nae* in *je mos weldaris nae məkààr wachte mit timmere* 'je moest weleens op elkaar wachten bij het timmeren'.

(14) St.ndl. *per* is kw. *mit de* (waarschijnlijk ook *mit 't*) in *mit-te màò" wier dat verkof* 'per mand werd dat verkocht'.

(15) St.ndl. *tegen* is kw. *voor*, in bijvoorbeeld *d'r sting 'n hààning voor 't stuive* 'er stond een schutting tegen het stuiven', *d'r wier zand op-te màòn egòòid voor 't ofslie* 'er werd zand op de manden gegooid om het afglijden van de vis te voorkomen'.

(16) St.ndl. *ten* (...) *van* is kw. *be-* in *benoorde, beòòste, beweste, bezuie Kattək* 'ten noorden, oosten, westen, zuiden van Katwijk'.

(17) St.ndl. *uit* is kw. *uit* (...) *vandaen* in *toe spronge we allemael uit-te skuit vandaen* 'toen sprongen we allemaal uit de schuit', *uit-te bent vandaen betaelde-die dat* 'uit de pot (gemeenschappelijke rekening van de bemanning) betaalde hij dat'.

(18) St.ndl. *uit* is kw. *van* in *as-te wind van 't zuidwest was* 'als de wind uit het zuidwesten was'.

(19) St.ndl. *vanaf* is kw. *bij* (...) *vandaen* in *toe stinge de kraeme bij Wullemse vandaen* 'toen stonden de kramen vanaf (het huis van) Willems(e)'.

(20) St.ndl. *vanaf* is kw. *van* (...) *vandaen* in *toe hòòrde ik van voor vandaen skràèwe* 'toen hoorde ik vanaf het voorschip schreeuwen'.

(21) St.ndl. *van* (...) *af* is kw. *van* in *drie-in-dortæg jaer ben 'k al van de zàè* 'drieëndertig jaar ben ik al van de zee af (ben ik al geen zeeman meer)', *hij is van z'n vrouw* 'hij is van zijn vrouw af (gescheiden)'.

(22) St.ndl. *vanwege, door* is kw. *van* in *je mos springe van 't waeter* 'je moest springen vanwege het water', *hij was ijselək van de rimmətiek* 'hij zag er vreselijk uit door de reumatiek' (causale bepaling met *van*).

(23) St.ndl. *vanwege* (*in opdracht van*) is kw. *van*, in onder andere het vaktalige *hij vaerde van Piet Guite* 'hij voer vanwege (reder) Piet Guit', *hij hààt nog van 'm estierd* 'hij heeft nog vanwege hem (een reder) gestuurd, als stuurman gevaren'.

(24) St.ndl. *gedurende, tijdens, op* is kw. NUL in *elləke skipper onthauwde hoeveul gaerent-ie gebruikte de winter* 'iedere schipper onthield hoeveel garen hij gebruikte gedurende de winter', *ik heb iens me leve, zòò lang as 'k evaere heb, vroug evaere* 'ik

heb eens tijdens mijn leven, zo lang als ik gevaren heb, vroeg gevaren', *wat je misse kon 'n rààis, dat...* 'wat je missen kon op een reis, dat...'

(25) In het algemeen valt op in het Katwijks het ruime gebruik van *te* in allerlei, vaak vaktalige combinaties, onder andere: *te vier gaen* 'met stoken en koken beginnen', *te bùrræg haele* 'op krediet, tegen een borg halen', *te vette gaen* 'op de vette haringvangst gaan'.

REGIO: Als relictverschijnsel kan worden beschouwd het adpositiegebruik genoemd onder de nummers (1), (3), (5), (6), (9), (10), (12), (13), (14), (17), (19), (20), (21), (23), (24), (25) en waarschijnlijk (18). Algemeen Hollands is het adpositiegebruik onder de nummers (4), (8), (11), (15), (16) en (22). Onder nummer (2) is het gebruik van *mit* in het eerste voorbeeld relict en in het tweede voorbeeld algemeen Hollands. Van nummer (7) is het gebruik van *an* in *an mòdte*, *an flenters* en *an stikke* algemeen Hollands en dat in de overige voorbeelden een relictverschijnsel.

4.2.3.1.2. Lidwoorden

Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 133) is het onbepaald lidwoord in het Katwijks, overeenkomstig het Standaardnederlands, *n*.

Bepaalde lidwoorden zijn in het Katwijks vaak verbogen: st.ndl. *de* is kw. *dər* in *uit-tər zàè komme* 'vanuit zee komen' (lett. 'uit de zee komen'), st.ndl. *de* is kw. *dən* in *teuges-tən aevənd* 'tegen de avond', st.ndl. *het* is kw. *dən* in *uit-tən-òðge* 'uit het oog', *op-tən ete* 'op, tijdens het eten', *onder dən ete* 'onder het eten'. Het betreft hier meestal oude datieven. In de gegeven voorbeelden kan de *n* ook in verband worden gebracht met het feit dat deze voor een klinker staat en een hiaatdelgende functie heeft. Aan dat laatste kunnen we ook denken in het geval van de nadrukkelijke tegenstelling *dən ien...*, *dən ààr...* 'de een..., de ander...', zowel ter aanduiding van mannelijke als van vrouwelijke personen.

Een van het Standaardnederlandse afwijkend gebruik van lidwoorden vinden we in onder andere *de duin* 'het duin, de duinen' (mogelijk is *duin* hier een oude meervoudsvorm), *de strand* 'het strand', beide vormen tegenwoordig eerder zonder lidwoord: *duin** en *strand** (*we gaen nae duin; bè-je nog op strand eweest?*), en verder *de donker* 'de schemering' (vgl. st.ndl. *het donker*), *de bier* o.a. 'het kommetje bier', *de zwin* 'het zwin', *de bransel* 'de korst onder in de pan' (vgl. st.ndl. *het aanbrandsel*), *de midde* 'het midden', in onder andere *in de midde* 'in het midden' (mijns inziens alleen na een voorzetsel), *'t skool* 'de school', *'t slag* o.a. 'de slag (niet verharde weg, door de velden of de duinen)'. Ook *de* voor *het* in *in de midde* gaat terug op een oude datief. Het Katwijks heeft een lidwoord waar het Standaardnederlands dat niet heeft in *deur de midde breke* 'door midden breken' en in onder andere *in de nacht van de dingsdag op-te weunsdag* 'in de nacht van dinsdag op woensdag' en *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe* 'een bun is een bewaarplaats om de vis in leven te houden'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de verbogen vormen van de bepaalde lidwoorden in *uit-tər zàè komme*, enz. en het afwijkend gebruik

van de bepaalde lidwoorden in de gevallen (*de*) *duin*, (*de*) *strand*, *de donker*, *de bier*, *de zwin*, *de bransel*, *'t skool* en *'t slag*. Algemeen Hollands is het lidwoordgebruik in *in de mitte*, *deur de mitte breke*, in *in de nacht van de dingsdag op-te weunsdag* en in *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe*.

4.2.3.1.3. Voegwoorden

Het onderschikkend voegwoord bij een vergrotende trap is in het Katwijkse *as* 'dan' (lett. 'als'): *die is gròdter as-tie* 'die is groter dan die'.

De voegwoorden *dat*, *as* 'als' en *of* worden vervoegd in een bijzin met meervoudig subject: *ik heb ehòrd as-tatte ze gien zaut en krijge kenne* 'ik heb gehoord dat ze geen zout kunnen krijgen', *azze we ankwamme mit-te skuit, wiere wij d'r uit ehaeld mit 't paerd* 'als we aankwamen met de schuit, werden wij eruit gehaald met het paard', *ik weet iet ovve we wat vange zelle* 'ik weet niet of we wat zullen vangen'. Zie voor de medeklinkers in *azze* en *ovve* paragraaf 4.2.1: (88). Een variant van *dat* is *tot**, in bijvoorbeeld *ik doch tot-ie dat wel wis*. Naast *toen* komt *toe* voor, bijvoorbeeld in *toe ze dat edaen hadde, ginge ze nae huis*.

Als versterkend element bij het voegwoord *hoe* kan *of* optreden: *je mot 'r now nog om lache hoe of je toe sjaauwde* 'je moet er nu nog om lachen hoe je toen sjouwde'.

Verder moet hier genoemd worden het gebruik van kw. *voor* voor st.ndl. *om* in een finale constructie met *te* + infinitief: *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe* 'een bun is een bewaarplaats om de vis in leven te houden', *dat was voor booskoppe te betaele* 'dat was om boodschappen te betalen', *daer kwam de auto voor de stikkende nette te haele* 'daar kwam de auto om de kapotte netten te halen', *dat beleze is voor kweale te geneze* 'dat belezen (uitspreken van bezweringsformules) is om kwalen te genezen'.

REGIO: Alle hier genoemde verschijnselen zijn algemeen Hollands.

4.2.3.2. Constructies

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 13 en 15 t/m 20)

Hieronder volgt een opsomming van Katwijkse constructies.

(1) Een constructie bestaande uit een verbiedende zin met *te* + infinitief: *niet te vlouke, hòd!* 'niet vloeken, hoor!', *niet te skelde, hòd!* 'niet schelden, hoor!', *niet te stele, hòd!* 'niet stelen, hoor!'

(2) Een a.c.i.-constructie bij de werkwoorden *vinden* en *weten* (de constructie komt in het Standaardnederlands over het algemeen alleen voor bij *horen*, *zien*, *voelen*, *laten*): *we vonne-n-'m te bed legge* 'we vonden hem in bed liggen', *die weet ik wel weune* 'die weet ik wel te wonen', en jonger *die weet ik wel te weune*. De a.c.i.-constructie met *vinden* is vreemder dan die met *weten*.

Opmerking. Het gebruik van *te* staat los van het voorkomen van de a.c.i.-constructie.

(3) Een duratieve constructie met een tegenwoordig deelwoord: *hij is al lang slepende* 'hij lijdt al lang, is al lang aan het slepen met zijn gezondheid', *we waere thuisstòomende van de visserij* 'we waren aan het thuisstomen van de visserij', *we waere op de Noordzàè vissende* 'we waren op de Noordzee aan het vissen'.

(4) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij *wezen* of *geweest*, vormen van het werkwoord *zijn*: *hoe ienvaudæg hebbe die mense toch vroeger eweest* 'hoe eenvoudig zijn die mensen toch vroeger geweest', *hij hàt hier eweest* 'hij is hier geweest', *ze hebbe de kindere weze haele* 'ze zijn de kinderen wezen halen', *'t mot 'n stààrake man eweest hebbe* 'het moet een sterke man geweest zijn'. Soms is, onafhankelijk van de aard van de constructie, naast het hulpwerkwoord *hebben* ook *zijn* mogelijk.

(5) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij werkwoorden die een verandering van plaats aanduiden: *àars hààie we zòò bovenop die Skevelingers edreve* 'anders waren we zo bovenop (de netten van) die Scheveningers gedreven' (het irrealiskarakter van de zin werkt hier het gebruik van *hebben* in de hand), *toe heb ik op-tie zandbank eraekt* 'toen ben ik op die zandbank geraakt, terechtgekomen'.

(6) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij het werkwoord *gaan*, verbonden met een bepaling van tijd (of afstand): *wij hadde-n-al 'n poos egaen, toe...* 'wij waren al een poos onderweg, toen...', *we hadde gien halləf uur egaen of hij zee...* 'we waren geen half uur onderweg of hij zei...', *toe laet-ie 't anker weer valle, in toe hàt-ie toch nog 'n endje egaen* 'toen laat hij het anker weer vallen, en toen is hij toch nog een eindje gegaan'.

(7) Een constructie met *hebben* + verleden deelwoord in de functie van bepaling van gesteldheid, met controlerend subject: *hij hadde kole-n-elaen* 'hij had kolen geladen (in de toestand van geladen zijn)'.

Het verleden deelwoord als bepaling van gesteldheid vinden we ook terug in de uitdrukking *dat wul ik van jouw iet ezààd hebbe* 'dat wil ik niet hebben als door jou gezegd' (vgl. voor de bepaling met *van* in het passief 4.2.3.1.1: (5)).

(8) In het Katwijks kan, wanneer het verleden deelwoord fungeert als bepaling van gesteldheid (de handeling is bereikt, heeft in het verleden plaatsgevonden), bij een naar de vorm voltooid verleden of tegenwoordige tijd (een naar de betekenis onvoltooid verleden of tegenwoordige tijd) een naar de vorm 'dubbele' voltooid verleden of tegenwoordige tijd (een naar de betekenis voltooid verleden of tegenwoordige tijd) ontstaan: *ze hadde-n-'n sloup evist ehààd* 'ze hadden (toen, vroeger) een sloep opgevist' (v.v.t.) bij *ze hadde-n-'n sloup evist* 'ze visten (toen) een sloep op' (o.v.t.).

(9) Het loos onderwerp *het*, zoals dat te vinden is in st.ndl. *het regent, het hagelt, het is mooi weer*, heeft in het Katwijks een verdere uitbreiding gekregen in *'t is 'n harde*

strand 'het strand is hard', *dingsdaes was 't nog 'n stijve kauw* 'dinsdag was de koude nog stevig'. De zinnen doen uitspraak over een tijdelijke situatie: het strand is op dit moment geschikt om er goed op te kunnen lopen.

(10) In het Katwijks worden collectieve woorden in het gebruik meervoudig opgevat, zoals uit de erbij gebruikte werkwoordsvorm en soms ook uit het erbij gebruikte betrekkelijk voornaamwoord duidelijk wordt: *buite sting dat geslacht, die waere dol* 'buiten stond de hele familie, die was woedend', *de hàèle straet, die kwamme nae buite* 'de hele straat (alle mensen die er wonen), die kwam naar buiten'. Een voorbeeld van een ad-sententiam-constructie.

(11) In het Katwijks wordt bij een zin met verleden deelwoord dat fungeert als naamwoordelijk deel van het gezegde, en dus adjectief is, de lijdende vorm gevormd door toevoeging van *eworde* 'geworden': *'t huis is verkoft eworde* 'het huis is (inderdaad) verkocht', *die skuit is van Pieten-eteerd eworde* 'die schuit is (inderdaad) door Piet geteerd' (vgl. voor de bepaling met *van* par. 4.2.3.1.1: (5)).

(12) In het Katwijks vinden we naast *wè-jae* 'wel ja' en *wè-nee* 'wel nee', met de verzwaarde vormen *bè-jae* en *bè-nee* (vgl. par. 4.2.1: (105)), (extra) verzwaarde verbindingen met *ik* ('k) en met 't: respectievelijk *wè-/bè-jae/nee-ik/-'k* en *wè-/bè-jae/nee-'t*. Voorbeelden zijn onder andere: *was je daer al màèr eweest? wè-jae-ik* 'was je daar al meer geweest? wel ja!', *mag 't jou now nog heuge dat 'r 'n tol was? bè-jae-'t* 'kun jij je het nu nog herinneren dat er een tol was? wel ja!' Extra verzwarend is de tot *jae-d'k* geassimileerde verbinding van *jae* + 't + *ik*: *hè-je je gròòtvaeder nog ekend? bè-jae-d'k* 'heb je je grootvader nog gekend? ja, zeker wel!' De oorsprong van deze constructies ligt in elliptische uitdrukkingen.

(13) Een type partitieve genitief die we in het Standaardnederlands niet meer kennen, hebben we in *twie màòn hòòps* 'twee manden vis (die tevoren in hopen was uitgelegd op het strand)'.

(14) In het Katwijks kan in de bijzin nog de tweeledige negatie voorkomen, gevormd door *iet, niemand, nòdit* of *gien* 'geen' en het oude ontkenkende element *en* (*ən*), op de vaste plaats voor de op zinseinde staande werkwoorden: *ik zie dat-ie iet zuiver ən is* 'ik zie dat hij niet zuiver is', *ik denk dat ze gien zaut ən krijge kenne* 'ik denk dat ze geen zout kunnen krijgen'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 203-204) vermeldt dat men de oude tweeledige ontkenning meer en meer is gaan voelen als een dubbele ontkenning, met *ən* als verzwarend element. 'Losgemaakt' van de tweeledige ontkenning kon het verzwarende *ən* vervolgens ook terecht komen in niet-ontkenkende bijzinnen (op de oorspronkelijke plaats, voor het werkwoord op zinseinde): *ik lòðf dat-'k nege jaer ən was* 'ik geloof dat ik negen jaar was', *as je wat te doen ən hàài, dan mos je bij 'm weze* 'als je wat te doen had, dan moest je bij hem zijn'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de gevallen genoemd onder (1), (3), (6), (7), (8), (9), (10), (11), (13) en (14). Algemeen Hollands is (4). Onder nummer (2), een a.c.i.-constructie bij *vinden* en *weten*, is het voorbeeld *die weet ik wel weune* een relict (met *te* komt het zinnetje ook voor in de standaardtaal) en *we vonne-n-'m te bed legge* waarschijnlijk een relict. Bij (5) is het eerste voorbeeld, *ààrs hààie we zòò bovenop die Skevelingers edreve*, algemeen Hollands, en het tweede, *toe heb ik op-tie bank eraekt*, relict. Onder nummer (12) zijn de combinaties met *ik* ('*k*') een relict en zijn de overige gevallen algemeen Hollands.

Zie voor de finale constructie met *te* + infinitief met *voor* (voor st.ndl. *om*) paragraaf 4.2.3.1.3.

4.2.3.3. Woordvolgordes

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 13 en 15 t/m 20)

Hieronder volgt een opsomming van Katwijkse woordvolgordes.

(1) In het Katwijks kunnen, net als in de hoofdzin, zogenaamde 'lichte' bijwoorden in de bijzin achteraan staan: *de knecht hààt weze vraege welløke zààle ik hadde altijd* 'de knecht is wezen vragen welke zeilen ik altijd had'.

(2) In het Katwijks is het mogelijk het onbeklemtoonde bijwoord '*r*' 'er' of de onbeklemtoonde voornaamwoorden '*t*' 'het', '*m*' 'hem' en *ze* in hoofdzinnen met het subject na de persoonsvorm onmiddellijk aan te laten sluiten bij het eerste beklemtoonde woord in de zin: *lààt-'r dat nog?* 'ligt dat er nog?', *zagge-n-'t de Franse, dan waere ze weg* 'zagen de Fransen het, dan waren ze weg', '*s zeumers verkòòpe ze de boere-n-iet* 's zomers verkopen de boeren ze niet'.

(3) Een combinatie van twee bijwoorden met een voor het Standaardnederlands gevoel omgekeerde volgorde hebben we in *je hàài d'r ààrs iet as skepe* 'je had er niet anders dan schepen'.

(4) In het Katwijks komt, vergeleken met het Standaardnederlands en het Hollands, in de hoofdzin vaker een 'groene' volgorde voor. Voorbeelden zijn: *hij zel wel iet emagd (emagge) hebbe* 'hij zal wel niet hebben gemogen', *hij zauw 't nog edaen hebbe* 'hij zou het nog hebben gedaan', *dat hàài veranderd eworde [sic] motte* 'dat had moeten worden veranderd, veranderd moeten worden'. Ook een mengsel van 'rood' en 'groen' komt voor: *toe zauw-die z'n ààge dòòd laete stuive hebbe* 'toen zou hij zichzelf dood hebben laten stuiven'.

(5) Ook in de bijzin heeft het Katwijks, in vergelijking met het Standaardnederlands en het Hollands, vaker de 'groene' volgorde. Voorbeelden zijn: *hij zàài dat 'k 't wel wegbreng kon* 'hij zei dat ik het wel kon wegbrengen', *dan vroeg we of-ie 'n zòòtje vis hebbe mos* 'dan vroegen we of hij een zootje vis moest hebben'.

Bij drie werkwoorden vinden we een mengsel van 'rood' en 'groen': *hij was bang dat-ie blijve zitte mos* 'hij was bang dat hij moest blijven zitten', *mogelæk dat 't blijve legge-n-is* 'mogelijk dat het is blijven liggen'. Ook andere woordvolgordes zijn hier mogelijk. Opvallend is dat in de Katwijkse volgordes de persoonsvorm steeds achteraan staat.

(6) In het Katwijks kan de infinitief in een nevenschikte zin die is samengetrokken op onderwerp en persoonsvorm, voorop komen te staan, direct na het nevenschikkend voegwoord, een woordvolgorde die we ook vinden in onder andere het Fries en het Gronings. Het betreft hier wat we zouden kunnen noemen de IV-volgorde ('Infinitief Voorop'), een voorloper van de Friese IPI-volgorde ('Imperativus Pro Infinitivo'). Van de IV-volgorde bestaan twee typen: een n-type, corresponderend met een nevenschikking in het Standaardnederlands, en een o-type, corresponderend met een onderschikking in het Standaardnederlands. Voorbeelden zijn: *ik zel nae 'm toe gaen in praete-n-'s mit 'm* 'ik zal naar hem toe gaan en eens met hem praten' (n-type; lett. 'ik zal naar hem toe gaan en praten eens met hem'), *wauw je æris zòð goed weze in zegge-me dæris...* 'wou je eens zo goed wezen om me eens te zeggen...' (o-type; lett. 'wou je eens zo goed wezen en zeggen me eens...').

REGIO: Waarschijnlijk als relictverschijnsel kan worden beschouwd het gebruik van de IV-volgorde, genoemd onder nummer (6). Algemeen Hollands is de plaatsing van 'lichte' bijwoorden onder (1) en de omkering van bijwoorden onder (3). Onder nummer (2) is het eerste en laatste voorbeeld een relict en is het tweede algemeen Hollands. Bij (4) en (5) kunnen de voorbeelden met twee werkwoorden als algemeen Hollands worden beschouwd, maar zijn die met drie werkwoorden eerder een relict.

4.2.4. Woordenschat

Het beeld van het Katwijks is niet compleet zonder de behandeling van de woordenschat, het lexicon. Hieronder vallen de functiewoorden (die we ook tot de syntaxis kunnen rekenen), de inhoudswoorden, de uitdrukkingen en de bijwoorden. De functiewoorden zijn al aan de orde geweest in paragraaf 4.2.3.1. In de volgende paragrafen zullen de inhoudswoorden, uitdrukkingen en bijwoorden aan de orde komen. Het merendeel van de woorden en uitdrukkingen in de lijsten hieronder is afkomstig uit Overdiep & Varkevisser 1949. Veel betekenisomschrijvingen en voorbeelden zijn door mij ter verduidelijking aangepast. Woorden en uitdrukkingen uit de vaktaal, de meeste verband houdend met de visserij, worden hier zoveel mogelijk buiten beschouwing gelaten. De vissersvaktaal is weliswaar nauw met het dialect verweven maar valt daarmee niet samen en blijft daardoor buiten het bestek van dit boek.

4.2.4.1. Inhoudswoorden

Het Katwijks kent vele van het Standaardnederlands afwijkende inhoudswoorden: substantieven, adjectieven, werkwoorden. Ik geef van elk van deze woordsoorten

een kleine opsomming. Daarbij vermeld ik ook van de standaardtaal afwijkende betekenissen.

(1) Katwijkse substantieven zijn onder andere:

- *bezwaauw* 'begrip, benul', in *'k heb 'r gien bezwaauw van*
- *blenkje* 'tijdelijke droogte bij regen', in *d'r is 'n blenkje in-evalle* 'het is even droog geworden'
- *boug* 1. 'boeg van een schip', 2. 'wang'
- *bransel* 'korst onder in de pan' (vgl. st.nld. *aanbrandsel*)
- *dagge* 'stout kind', vooral als aanspreekvorm in *morsdagge!*, gezegd tegen een kind dat morst
- *dam* o.a. 'erf van de rederij; scheepswerf', vergelijk *wùrrəf*
- *demməs* 'schade, averij' (waarschijnlijk vaktalig; vgl. eng. *damage*)
- *dings* (mv.) 'bijzonderheden, manieren van doen, karaktertrekken', vergelijk *dingsəg*, betekenis 2, onder (2)
- *dòðp* 'saus bij het eten, bij vis of aardappelen', in *aerəpele mit-'n dòðpje* 'aardappelen met een sausje' (zie ook par. 4.2.2.7.2)
- *enkeld geld* 'klein geld, wisselgeld'
- *fijnse* 'fijn gruis', bijvoorbeeld van steenkolen
- *frere* als aanspreekvorm voor 1. 'maat', onder vissers, 2. 'broer, zwager, mannelijk familielid*'; (vgl. fra. *frère*)
- *frikje* 'rukje, duwtje' (lett. 'wrikje'; vgl. par. 4.2.1: (106))
- *gààrent* 1. 'garnaal' en 'garnalen', 2. 'klein, vooral bijdehand kind'
- *gaelte* 'stilte (op het water)', in *de gaelte lag op 't waeter*; vergelijk *gael* onder (2)
- *gast* 1. 'jongeman', 2. 'oudere die wat aan de lollige kant is', 3. *gaste* (mv.) 'bemanning', aldus aangeduid door de schipper, 4. *gastje** (vkw.) 'jongetje'
- *hacht* 'flink stuk' spek bijvoorbeeld, in *bòðne mit 'n hachtje*
- *helder** 'uier'
- *holleblokke* 'klompen', vergelijk *səbotte*
- *holwammes* 'iemand die altijd honger heeft'
- *hözemond*, *hözesmoel* 1. 'vis met een grote mond', 2. overdrachtelijk: 'brutale kerel'; beide betekenissen afgeleid van *hoze* 'hoge leren broek tot aan de schouders' of *hoos* 'laars tot aan de lies (of tot onder de oksels)' die een reusachtige opening, 'mond/smoel' hadden
- *jonge tijd* 'jeugd'
- *kapstok** 'kleerhanger, knaapje'
- *klant* 1. 'vriend, vriendin', 2. vooral als aanspreekvorm voor 'kind*'
- *klirs* 'pof', in *op-te klirs haele*
- *knip* 'janhagel', een soort koekjes (naast vaktalige betekenissen)
- *legje* 'slaapje', in *effe-n-'n legje doen*; vergelijk *nopje* en *piepslagje*
- *lepelzucht* 'honger'
- *loesem* 'slaag', in *loesem geve*
- *luip* 'stilte tussen twee rukwinden', in *d'r was effe-n-'n luipje*; vergelijk *luip*, *luipies* onder (2) en *luipe* onder (3)

- *moddersijsje, moddersausje* 'motregentje'
- *moertje* 'schoonmoeder', verbonden met de eigen naam in *me Neelmoertje* 'mijn schoonmoeder Neel'; vergelijk *snaer, snaertje, en vaertje*
- *neef* als aanspreekvorm voor 'vriend' (vgl. par. 4.2.2.4.6)
- *nopje* 'kort slaapje', in '*n nopje doen*', (vgl. eng. *nap*); vergelijk *legje* en *piepslagje*
- *oezie* 'geweldige hoeveelheid', in *d'r was 'n oezie van haering*
- *onterjuin* 'brutale jongen', in *och, och, dat is zòd'n onterjuin*; ook bijvoeglijk gebruikt: zie onder (2)
- *opte** 'hoogte'
- *overtollaker* 'tolk, overbrenger van woorden'
- *pæteters** 'grote schoenen'
- *piepslagje* 'kort slaapje', in '*n piepslagje maeke* 'een kort slaapje doen'; vergelijk *legje* en *nopje*
- *pullək** 'zwaar werk, karwei', in *daer hè-we 'n hàèle pullək an ehààd* 'dat was een heel karwei'; vergelijk *pulləke* onder (3)
- *raerəghààidje* 'eetbaar cadeautje'
- *rechtbank** 'aanrecht'
- *rozer** 'Venusschelp (*Chamelea gallina striatula*)'
- *səbotte* 'klompen' (vgl. fra. *sabots*); vergelijk *holleblokke*
- *skat* 'schaduw'
- *skrengs* 'kras', bijvoorbeeld in een gladde kastdeur of pas geverfde scheepswand; vergelijk *skrengze* onder (3)
- *skrik(je)* 'schokkende, stokkende beweging bij het opdraaien van een touw', in *effe-n-'n skrikje geve*; vergelijk *skrikke*, betekenis 2, onder (3)
- *slechtje* 'ogenblik waarop de zee bij het schip zo stil en vlak is dat men aan boord de gelegenheid krijgt even een bepaald karweitje op te knappen', in '*n slechtje waerneme* 'de gelegenheid waarnemen om een karweitje op te knappen' (zie ook par. 4.2.2.7.2); vergelijk *slecht* onder (2)
- *snaer, snaertje* 'schoonzuster', meestal verbonden met de eigen naam, in *me Neelsnaertje* 'mijn schoonzuster Neel'; vergelijk *moertje* en *vaertje*
- *snersje* 'klein beetje', of, in de meer toegespitste betekenissen, 'klein beetje buiswater dat over het dek stuift' en 'klein beetje tijd', in *die bònne motte nog 'n snersje hebbe* 'die bonen moeten nog een klein beetje tijd hebben (om te koken)'
- *soeferd* 'liefhebster van zoetheid'; vergelijk *soefe, soffe* onder (3)
- *spok* 1. 'grote hoeveelheid', in '*n spok vis*, 2. 'grote groep, troep', in '*n spok jonges*, 3. *spokje* 'gezelschap'; zie ook paragraaf 4.2.2.5
- *sprekeltje* 'klein strooiseltje' zout bijvoorbeeld
- *stee* 1. 'plek, plaats' (ook st.ndl.), 2. 'betrekking, baan'
- *stravve(r)** (mv. *stravve(r)s*) 'pepermuntje'
- *striem* 'schijfje, sneetje' van vruchten, brood, koek, enz., in '*n striempje kaes*
- *suikelaget* 'chocolade'
- *teugerampe* 'tegenslagen'
- *thuisleggers* 'badgasten, pensioengasten, kostgangers'

- *twielicht* 'schemer' (vgl. eng. *twilight*)
- *uitskieter* 'buitengewoon groot exemplaar', gezegd van bijvoorbeeld een vis, een aardappel of een mens die opvalt door zijn grootte
- *vaertje* 'schoonvader', verbonden met de eigennaam in *me Pietvaertje* 'mijn schoonvader Piet'; vergelijk *moertje* en *snaer, snaertje*
- *vierbòt* 'vuurtoren (waarop nog vuren hebben gebrand)'
- *weggòdi* 'alles, ook vis, wat geen waarde heeft en weggegooid wordt', in *da's voor de weggòdi* 'dat is om weg te gooien' (zie ook par. 4.2.2.7.2)
- *wùrrəf* 1. 'boulevard' (lett. 'werf'), 2. 'scheepswerf', vergelijk *dam*

(2) Katwijkse adjectieven zijn bijvoorbeeld:

- *bàd* (*bààl*) 'klaar (gaar, kokend, opborrelend)', in de uitroep *bakje-n-is bàd* 'de koffie is klaar' (vgl. par. 4.2.1: (14))
- *bekaeid* 1. 'aan het verkeerde adres, verdwaald, abuis', in *ik ben bekaeid eweest* 'ik heb me vergist', 2. 'verkeerd', in *joh, ik heb de bekaeide* (*holleblokke* bijvoorbeeld) 'joh, ik heb de verkeerde'
- *beknauwd* 'pienter, onderlegd, ervaren', vergelijk *beknijsd*
- *beknijsd* 'pienter, onderlegd, ervaren', vergelijk *beknauwd*
- *blakgael* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee; vergelijk *blakstil* en *gael*
- *blakstil* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee; vergelijk *blakgael* en *gael*
- *deemsterəg* 'donker, niet helder', gezegd van de lucht of het zicht
- *dingsəg* 1. 'niet geheel in orde, zonder te kunnen zeggen wat eraan hapert', in *ik ben 'n beetje dingsəg*, 2. 'vreemd, vreemde eigenschappen hebbend', in *die man was 'n beetje dingsəg*, vergelijk *dings* onder (1)
- *dàdnəg* 'klam', gezegd van wasgoed of zeildoek dat nog vochtig aanvoelt als men het tegen de wang houdt
- *dòdèlək* 'sullig, niet actief' (vergelijk daartegenover *gàstəg*, betekenis 1); vergelijk *dòdèrəg*
- *dòdèrəg* 'sullig, niet actief' (vergelijk daartegenover *gàstəg*, betekenis 1); vergelijk *dòdèlək*
- *fijn* 'kapot (gebroken)', in *daedelək je net fijn* 'straks is je net kapot' en *dat kopje-n-is fijn*
- *gael* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee (waarschijnlijk uit *egaal*); vergelijk *blakgael* en *blakstil* in deze lijst en *gaelte* onder (1)
- *gàstəg* 1. 'bijzonder energiek, zeer actief, fel, vol fut', in *'n gàstəge vent* (vergelijk daartegenover *dòdèlək* en *dòdèrəg*), 2. 'erg bleek, ziekelijk bleek', in *wat zie jij gàstəg, joh en gàstəge aerəpele* 'erg witte aardappelen'
- *handgaw* 1. 'vlug', bij het kaken en bij touwwerk, 2. 'druk van gebaren'
- *iengael* 'egaal, doorlopend, aan een stuk', in *je ken zòd de hàèle nacht iengael regen hebbe*
- *ienzaemelək* 'solidair, bezit samen delend', in *vrouger waere de mense màèr ienzaemelək mit məkààr*

- *ijveræg* 'ijzingwekkend, angstaanjagend, schrikaanjagend, afgrijselijk', in *'n ijveræge vent* en *'n ijveræg gezicht*
- *kreen* 'proper, kieskeurig, zuiver', in *'n kreen wijffe, hij is kreen op z'n ete, ààiere is 'n kreen ete*
- *leuk* 'half warm, half koud, lauw' (vgl. eng. *luke-* in *lukewarm*)
- *luip, luipies* 'windstil', in *zòð'n luip halləf uurtje was 't, 't is luipies*; vergelijk *luip* onder (1) en *luipe* onder (3)
- *luizæg* 'niet fris', gezegd van iemand met een vale of bleke gelaatskleur
- *maekbaer* 'herstelbaar, nog te repareren'
- *mis* 'minder goed, niet zo goed', wat de vangst of de gezondheid betreft, in *'n misse week/nacht* 'week/nacht waarin slecht gevangen wordt, waarin het niet zo goed gaat'
- *of-etrauwd* 'gescheiden', in huwelijks zin, in *ze benne of-etrauwd*
- *onterjuin* 'onbehoorlijk, lummelachtig, brutaal', in *'t is 'n onterjuine jonge*; ook zelfstandig gebruikt: zie onder (1)
- *rap* 'bijdehand, pienter'
- *rausdaueræg* 'ruw, ruig' werken bijvoorbeeld; vergelijk *rauze* onder (3)
- *rinneweræg* 1. 'leidende tot snelle slijtage, ruïneus', vergelijk *rinnewere* onder (3), 2. 'aan sterke of snelle slijtage onderhevig', synoniem van *sletæg*
- *skaeləs* o.a. 'zonder werk, doelloos, nutteloos', in *skaeləs lððpe* 'zonder werk lopen, doelloos rondlopen, rondlummelen' en *skaeləs worde* 'nutteloos worden, zonder werk raken'
- *slecht* 'effen, vlak, in evenwicht', in *'n slechte zàè, slecht waeter, làt-ie slecht* 'ligt hij in evenwicht, vlak'; vergelijk *slechtje* onder (1)
- *sletæg* 'aan slijtage onderhevig', synoniem van *rinneweræg*, betekenis 2
- *stug* 'hard, niet gaar, niet zacht', in *die bððne benne stug*
- *tààiteræg* 1. 'abnormaal puntig', gezegd van een muts bijvoorbeeld, 2. 'langzaam, treuzelachtig, treuzelend*', in *doe iet zòð tààiteræg mit ete* 'zit niet zo langzaam, treuzelend te eten'
- *verdauweld* 'verknoeid, verformfaaid', in *'n verdauwelde hoed*; vergelijk *dauwele* onder (3) en *verdistelerweerd* in deze lijst
- *verdistelerweerd* 'verformfaaid, kapotgemaakt', vergelijk *verdauweld*
- *verlððpæg* 'onweersachtig, buiig' weer
- *wisgevallæg* 'wisselvallig, toevallig'
- *wisselvallæg* 'toevallig', in *da's òðk wisselvallæg*
- *zwart* 'niet helder, niet schoon' (naast andere betekenissen), in *dat laeke-n-is zwart*

(3) Bijzondere werkwoorden in het Katwijks zijn onder andere:

- *aevənture* 'wagen, durven, risico lopen' (lett. 'avonturen')
- *akkədere* 1. 'beraadslagen', 2. 'goed met elkaar opschieten', vooral negatief, in *ze akkədere iet*; (vgl. st.ndl. *accorderen*)
- *bauwe* 'op visite (komen), de gelegenheid verkennen', in *zòð, kom je weerdəris bauwe?*

- *besjaauwe* 'bedisselen; door intriges teweegbrengen'
- *dààize* 'achteruitgaan', zowel in toepassing op een schip als op een zieke (lett. 'deinzen'), onder andere in de uitdrukking *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* (zie par. 4.2.4.2); vergelijk *winne*
- *dauwele* 'rommelig, slordig werken, werken met de Franse slag'
- *fikkele* 'pietepeuterig werken en niet opschieten', speciaal in verband met huishoudelijk werk
- *gneuzele* 'stilletjes ergens komen neuzen' (vgl. par. 4.2.1: (92))
- *hàète* 'verhitten, warmen, opwarmen', in *hàèt-tat prakje 'n beetje*
- *inzakke* 'sijpelen', door dun papier
- *inzijsje* 'flauwvallen, in elkaar zakken', ook gezegd bijvoorbeeld van een oude schuur; vergelijk *neerstrijke*
- *kauwe* 'kouder worden, afkoelen', in *'t mot effe kauwe*
- *kittete* 'glinsteren', in *'t zonnetje kittelt op-te raeme* (bij vriesweer)
- *kneun* 'in elkaar gehurkt (zitten te) genieten', bijvoorbeeld bij de koffiepot thuis
- *koেকে* 'knuffelen'
- *kràòle* 'heen en weer slenteren, ijsberen' (vgl. par. 4.2.1: (14))
- *kule* 'schuilen' (ook *skuile*, als in st.ndl.), onder andere ook in de uitdrukking *kule àèr 't regent*, of *kule voor 't regent* (zie par. 4.2.4.2)
- *lengze* 'zaniken', gezegd van een kind, in *leg iet te lengze*
- *luipe* 'stiller worden van de wind', in *'t luipt al 'n beetje*; vergelijk *luip* onder (1) en *luip*, *luipies* onder (2)
- *naeke* 'naderen, naderbij komen' (lett. 'naken')
- *neerstrijke* 'flauwvallen', vergelijk *inzijsje*
- *omskoeie* 'omkleden', in *ik gae me effe omskoeie*; vergelijk *skoeie*, betekenis 2
- *opfrunneke* 'opknappen, bijwerken, oppoetsen'
- *opgeve* 1. 'iets naar boven reiken' (ook st.ndl.), 2. 'ophalen en vertellen over vroeger'
- *overgeve* 'opgeven, nalaten, niet doorzetten'
- *pulləke* 'hard werken', speciaal in toepassing op het inhalen van de netten, vergelijk *pullək* onder (1)
- *rauze* 'zich vlug door het werk heenslaan', vergelijk *rausdauzerəg* onder (2)
- *reutele* 1. 'praten, babbelen'* (ook st.ndl.), 2. 'de kachel oprakelen'
- *rinnewere* 'vernielden, ruïneren', vergelijk *rinnewerəg* onder (2)
- *ruifele* 'opschieten, zich haasten', vergelijk *ruifeldergòdi* in paragraaf 4.2.4.3
- *sissəndere* 'een ruzie sussen, bijleggen'
- *skalləkeraesie doen* 'rare streken uithalen'
- *skoeie* 1. 'oliegoed aantrekken', 2. 'zich aankleden'*; in *ik gae me skoeie*; vergelijk *omskoeie*
- *skrengze* 'krassend (doordringend) geluid maken', bijvoorbeeld met een mes of krijt over een bord; vergelijk *skrengs* onder (1)
- *skrikke* 1. intransitief: 'schrikken' (ook st.ndl.), 2. transitief: 'schokkende, stokkende beweging geven (aan een touw, waardoor het los komt)', vergelijk *skrikje* onder (1)

- *sluite* 'de vensters sluiten bij overlijden', in later tijd: 'de gordijnen sluiten, het ophangen van witte lakens bij overlijden'* , meestal als verleden deelwoord en zonder object als aanduiding dat er een dode is (bij wijze van taboeuitdrukking), in *d'r is eslote bij ...* 'bij ... is iemand gestorven'
- *soefe, soffe* 'een zuigend, smakkend geluid maken; zuigen' op bijvoorbeeld een pepermuntje; vergelijk *soeferd* onder (1)
- *spreke* 'groeten, knikken', in *ze spreke iet teuge makààr, spreek ze nog iet?*
- *verknettere** 'verbranden', in *'t vlààis staet te verknettere, ik ben verknetterd van de zon*
- *verkomme* 'vooruitgaan, verbeteren', in *hij is al aerdæg verkomme sint-ie hier omboord is*
- *waerhauwe* 'opletten', in *hau waer!*
- *wegskere* 'weggooien met vaart', ook *neerskere* en *opzij skere*
- *winne* 'winnen, vooruitgaan, avanceren', zowel in toepassing op een schip als op een zieke, onder andere in de uitdrukking *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* (zie par. 4.2.4.2); vergelijk *dààize*
- *zweve* (o.v.t. *zweef*) 1. 'rondslenteren, rondzwerfen' van personen, in *hij zweef gestere weer bij de Waetering*, 2. 'rondslingeren' van voorwerpen; vergelijk paragraaf 4.2.2.3.3

4.2.4.2. Uitdrukkingen

Van de typisch Katwijkse uitdrukkingen noem ik de volgende:

- *al dat lepel likke kan* 'allen zonder uitzondering'
- *bəzonder hauwe* 'apart houden' (lett. 'bijzonder houden')
- *daer is gien henke-n-an* 1. 'daar is geen ontwarren aan', 2. figuurlijk: 'dat is niet voor elkaar te krijgen, niet te doen'*
- *da's praet te grabbel** 'dat is onzin, gekkepraat'
- *dat staet mijn iet te voor* 'dat staat mij niet voor de geest'
- *de wul hebbe* 'goed profijt hebben (van)' (lett. 'de wil hebben')
- *de wup in de wap hebbe* (kw. *in* is st.ndl. *en*) 'eigen baas zijn, alle ruimte van handelen, van beweging hebben', bijvoorbeeld in een betrekking
- *hè-je 't end zòòwat?* 'ben je bijna klaar?', oorspronkelijk is het einde van de reep (waaraan de vleet hangt) bedoeld
- *hij zel z'n ààge iet dòòd doen** 'hij zal zich niet overwerken'
- *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* 'ik vind dat hij vooruitgegaan is in plaats van achteruitgegaan' (lett. 'ik heb aan hem gewonnen in plaats van verloren'); vergelijk *dààize* en *winne* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *'k heb 't end in de mond* 'ik kan niet meer, ik ben uitgeput'
- *ik sting in drieg* 'ik had bijna besloten (maar twijfelde nog), ik stond in dubio'
- *kule àèr 't regent* en *kule voor 't regent* 'iets doen voordat het te laat is; zorgen dat je wegkomt'* (lett. 'schuilen voordat het regent'); vergelijk *kule* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *kwaenute kraeke* 'sombere mededelingen doen' (lett. 'kwade noten kraken'; zie ook par. 4.2.2.7.1)

- *màèr wind as moletjies* 'kouwe drukte hebben'
- *over Skeveling nae Lààie* 'een omslachtige manier van werken' (lett. 'over (via) Scheveningen naar Leiden (gaan)')
- *'t is de dollekòòp!* 'het is voor een spotprijs, (bijna) voor niets!'
- *'t is juzebòòs!* 'het loopt de spuigaten uit!'
- *'t is 't iene waeter in 't ààr edrege* 'het is water naar de zee dragen' (lett. 'het is het ene water in het andere gedragen')
- *wat haegemaeker!* 'wat drommel!', ook *wat haemenaeker!**
- *wies haest hè-je?* 'waarom zo'n haast?' (lett. 'wiens haast heb je?')
- *ze is in d'r hòòfd eworde** 'ze is krankzinnig geworden'
- *zel d'r nimmendal zwaëie?* 'kan er geen versnapering af?'
- *zòòveul as zand* 'onnoemelijk veel' (vergelijk met dezelfde betekenis Van Dale (1999: 4037): *ontelbaar als het zand aan de oever der zee* (naar Genesis 22:17))

4.2.4.3. Bijwoorden

In het Katwijks vallen op de volgende bijwoorden:

- *ààndelək* 'eigenlijk' (lett. 'eindelijk'), in *dat now die bròòdwinkel is, dat hààt ààndelək de brak eweest* 'wat nu die bakkerswinkel is, dat is eigenlijk de barak geweest'
- *alteme(t)s* 'misschien, altemet', in *je heb 'm toch altemes iet ebroke?* 'je hebt hem toch misschien niet gebroken?', *as je Gijze altemes ziet, zeg 'm dan dat...* 'als je Gijs misschien ziet, zeg hem dan dat...'
- *al-z'n-daege* 'toch nog', in *'t liep al-z'n-daege goed of* 'het liep toch nog goed af'
- *assərantə* 'als wat, in hevige mate', in *hij was zòò zuinəg assərantə* 'hij was zo zuinig als wat', *die tonne die stonke assərantə* 'die tonnen stonken verschrikkelijk'
- *assòògoed* 'nagenoeg' (lett. 'als zo goed'), in *hij was deurnat assòògoed* 'hij was nagenoeg, zo goed als doornat', *ellək jaer kwam d'r 'n nieuwe assòògoed* 'elk jaar kwam er een nagenoeg, zo goed als nieuwe'
- *deurgrondəg* 'tot in hart en nieren', in *zijn heb ik ekend, deurgrondəg* 'hem heb ik gekend, tot in hart en nieren'
- *dik-op* 'volop, erg veel', in *d'r was toe dik-op haering* 'er was toen volop haring', *dat auwe vrouwtje hààt dik-op ebrààid* 'dat oude vrouwtje heeft volop (haar leven lang) de kost verdiend met netten breien'; zie ook paragraaf 4.2.2.5.
- *drijvens* 'vliegend snel, vliegensvlug', in *toe ging-ie drijvens deur de wind*; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7; vergelijk *vliegens*
- *əris* 'eens' (uit *ereis*), in *laet-ik əris kijke* 'laat ik eens kijken'; hierbij ook *weerdəris* 'weer eens' (uit *weer ereis*) en *weldəris* 'weleens' (uit *wel ereis*); zie voor de d-epenthesis in *weerdəris* en *weldəris* paragraaf 4.2.1: (107)
- *genog* 1. 'vaak genoeg, dikwijls', in *'t beurde genog dat...* 'het gebeurde vaak genoeg dat...', 2. 'genoeg', in *ik heb genog* (ook st.ndl.)
- *halləverzàè* 'niet ver weg' (lett. 'halverwege zee (tussen Nederland en Engeland)'), in *we waere halləverzàè* 'we waren niet ver weg, halverwege'

- *heen* 1. 'door, verder, vooruit', in *toe ginge we zòd lakkefije heen* 'toen zeilden we zo rustig aan verder', in *'t zààltje gaet zòd drege heen* 'we glijden zo met een kalm vaartje vooruit', en, in combinatie met *an*, in *in dan ginge we maer rollende-n-an heen* 'en dan gingen we maar rollende door' (vergelijk ook het voorbeeld bij de deelwoorden in par. 4.2.2.3.7), 2. 'weg', in *toe-ie allien achterbleef, ging-ie maer zelde heen* 'toen hij alleen achterbleef, ging hij maar zelden weg (uit wandelen, op reis)'
- *hoe* 'wat', als bijwoord van graad in uitroepende zinnen: *hoe zwaer!* 'wat zwaar!', *hoe groen staet-te lòcht!* 'wat staat de lucht groen!'
- *in ien slag* 'plotseling, ineens'
- *kaesjewel* 'zeer toevallig' (waarschijnlijk uit *casueel*)
- *knap* 'behoorlijk', in *we benne knap an de vracht* 'we hebben een behoorlijke vracht', *ze hààt knap lòdpe morse* 'ze heeft behoorlijk lopen morsen'
- *lessenderwijs* 'langzamerhand, van lieverlede'
- *mediàet* (spreek uit: *meediàet*) 'onmiddellijk' (vgl. eng. *immediate*)
- *mee* 'aldoende, daarmee; ook', in *je ben d'r mee òòk iet vetter op eworde!* 'je ben er daarmee ook niet vetter op geworden!', *'t is mee slecht weer ammaer* 't is ook almaar slecht weer'
- *nae gedachte* 'waarschijnlijk' (lett. 'naar gedachte'), in *dat hààt nae gedachte wel 'n Fransman eweest* 'dat is waarschijnlijk wel een Fransman geweest'
- *neer-recht* 'recht naar beneden'
- *nog* 'nog meer, verder nog', in *weet je wie 'r nog weunde bij de brak?* 'weet je wie er nog meer woonde bij de barak?'
- *onderlest, lest, lestent* 'onlangs, laatst'; vergelijk paragraaf 4.2.1: (4)
- *òòk NUL*, concluderend en bevestigend aan het einde van een zin, in *neen, 't was iet veul weer òòk* 'nee, het was niet veel weer'
- *plààn* 'opzettelijk, met dat doel, expres'
- *ruifeldergòdi* 'in haast' (ook *te ruifel*), in *dat ging ruifeldergòdi* 'dat ging in haast'; vergelijk *ruifele* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *sint* 'ondertussen, sindsdien', in *is hij sint eweest?, we benne sint 'n end vorder*
- *skis* 'vlug en snel, onverwachts, ineens', bijvoorbeeld bij het spreken, in *hij ken soms zòd skis praete*; ook adjectief
- *skòðnstebest* 'alsof er niets aan de hand is, doodgemoedereerd', in *ik doch dat-ie ziek was, maer now zit-ie skòðnstebest zààle te maeke* 'ik dacht dat hij ziek was, maar nu zit hij, alsof er niets aan de hand is, zeilen te maken'
- *staendes* 1. 'direct', in *dat ging 'r allemael staendes nae toe* 'dat ging er allemaal direct naar toe', 2. 'staand(e)', in *dat deje we staendes*; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7
- *strak* 'straks, weldra'
- *tømet* 'bijna, zowat', in *hij was tømet klaer* 'hij was bijna klaar'
- *tijeløk* 'op tijd' (lett. 'tijdelijk'), in *was ik 'r maer tijeløk bij eweest* 'was ik er maar op tijd bij geweest'
- *toe* 'toen' (naast kw. *toen*), in *toe ging-ie nae huis* 'toen ging hij naar huis'; is behalve bijwoord ook voegwoord (zie par. 4.2.3.1.3)

- *vaerəg* 'spoedig, zonder verlet'
- *van je daege zòð niet* 'als wat', in *hij was zòð rijk van je daege zòð niet* 'hij was zo rijk als wat'
- *vinnəg(ies)* 'snel, fel, energiek'
- *vliegens* 'bliksemsnel, vliegensvlug'; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7; vergelijk *drijvens*
- *wərendəg* 'waarachtig', in *ik weet 't wərendəg iet*
- *wərom* 'terug' (lett. 'weerom'), in *je mot wəromkomme* 'je moet terugkomen'
- *zinnemis** 'gek, niet goed bij het hoofd', in *ze is zinnemis*

